

A jól-léti közpolitika a 21. században

Hervainé Szabó Gyöngyvér

KJF, 2015

C
207.600

A jól-léti közpolitika a 21. században

Hervainé Szabó Gyöngyvér

KJF
2015

A kiadvány az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg. Készült a „Társadalmi konfliktusok - Társadalmi jól-lét és biztonság - Versenyképesség és társadalmi fejlődés” TÁMOP-4.2.2.A-11/1/KONV-2012-0069 azonosító számú projekt keretében.

© Hervainé Szabó Gyöngyvér

© Kodolányi János Főiskola

ISBN 978-615-5075-20-9

Kiadja: © Kodolányi János Főiskola, 2015

Felelős kiadó: Dr. h. c. Szabó Péter PhD rektor

8000 Székesfehérvár, Fürdő u. 1.

SZÉCHENYI

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Tartalom

Ábrajegyzék	5
Táblázatok	6
Rövidítések	7
Előszó	9
1. Bevezetés a jól-lét tudományba	15
1.1. Az egészség és jól-lét kulturális története	15
1.2. A jól-lét szociológiája	19
1.3. A jól-léti közpolitika társadalmi kontextusa	25
1.4. A jól-lét definíciói	26
2. A jól-lét az életciklus folyamatában	31
2.1. A gyermekkori jól-lét	31
2.2. Az ifjúsági jól-lét és az oktatás	34
2.2.1. A jól-lét az általános pedagógiában	34
2.2.2. A felsőoktatás és a jól-léti pedagógia	36
2.2.3. A foglalkoztatásra felkészítés pedagógiája	39
2.2.4. A felsőoktatási jól-léti modell, mint új minőségkultúra	41
2.3. A felnőttkori jól-lét – munkahelyi jól-lét	43
2.4. Az időskori jól-lét problémái	58
3. A jól-lét és társadalmi haladás	63
3.1. A társadalmi haladás a 21. században	63
3.2. A társadalmi szolidaritás és a társadalmi modernizáció	69
3.3. A jól-léti rendszer és a társadalmi inklúzió	71
3.4. A jól-léti közpolitika ideológiai háttére	72
4. A jól-léti közpolitika és a területi skála	81
4.1. A jól-léti közpolitika területei az államok szintjén	81

4.2. A jól-léti közpolitika a helyi szinteken	85
4.3. A jól-lét problematika az EU politikájában	86
4.4. A jól-léti közpolitika a globalitás szintjén	87
5. A jól-léti policy mix	95
5.1. A gazdasági jól-lét közpolitikája	95
5.2. Az egészség és jól-lét a közegészségügyben	99
5.2.1. A közegészségügy és a jól-lét összekapcsolódása	99
5.2.2. Az egészség és jól-lét a pozitív pszichológia, a mentális egészség nézőpontjaiban	102
5.3. A kulturális jól-lét kérdései	105
5.3.1. Az etnikai közösségi és kulturális jól-lét nézőpontjai és modelljei	105
5.3.2. A kulturális jól-léti közpolitika	115
5.4. Környezeti jól-lét és fenntarthatóság	120
5.4.1. A jól-lét és a környezeti ökörendszer szolgáltatások	121
5.4.2. A zöld terek fontossága a jól-lét nézőpontjából	123
5.4.3. A zöldgazdaság és a jól-lét kapcsolata	124
A boldog kapitalizmus politikuma – áttekintés	129
A jól-léti közpolitika politikuma	129
Jól-léti közpolitikai stratégiaalkotás	138
A jól-léti közpolitika realizálása, mint társadalmi érték	145
Irodalom	153
Források	157

Ábrajegyzék

1. ábra A jól-léti hinta
2. ábra A gyermekkori jól-lét elemei
3. ábra A fiatalok jól-léte
4. ábra A jól-lét beemelésének indokai az oktatásba
5. ábra Felnőttkori jól-lét
6. ábra A munkahelyi jól-lét egy modellje
7. ábra Időskori jól-lét
8. ábra Az OECD által ajánlott jól-léti mérési rendszer
9. ábra A társadalmi jól-lét minimumkövetelményeinek feltételei
10. ábra A regionális jól-léti adatsor modellje
11. ábra Ryff pszichológiai jól-léti modellje
12. ábra A jól-lét és a környezeti ökorendszer szolgáltatások
13. ábra A zöld terek fontossága a jól-lét nézőpontjából
14. ábra A zöldgazdaság és a jól-lét kapcsolata
15. ábra Az emberi jól-lét természeti feltételei

Táblázatok

1. táblázat A jól-léti kiegyenlítettség állapota (Herzlich nézőpontja)
2. táblázat A liberális oktatás foglalkoztatásra felkészítő pedagógiája az EU és az USA liberális intézményeinek programjában
3. táblázat A jól-léti közpolitika globális szervezeti rendszere és hálózatai
4. táblázat HD (humán fejlettségi) index, USA

Rövidítések

- CREMA: Center for Research in Economics, Management and the Arts
www.crema-research.ch (2014. 10. 31.)
- ÉFT: érzelmi felszabadulás technika stresszoldásra, egyfajta pszichológiai „akupunktúra”
<http://emk.hu/wp-content/uploads/2010/03/EFT-kezikonyv.pdf> (2014. 10. 31.)
- ENSZ: Egyesült Nemzetek Szervezete (United Nations)
http://hu.wikipedia.org/wiki/Egyes%C3%BClt_Nemzetek_Szervezete (2014. 10. 31.)
<http://www.un.org/en/> (2014. 10. 31.)
- ENSZ UNDP: ENSZ Fejlesztési Program (United Nations Development Programme)
- EU SMART: <http://ec.europa.eu/eip/smartcities/> <http://www.smart-cities.eu/> (2014. 10. 31.)
- EUROSTAT: az Európai Bizottság (EB) egyik főigazgatósága, aminek székhelye Luxemburgban van. Fő célja, megfelelő statisztikai információk biztosítása az EU intézményeinek, valamint a statisztikai módszerek harmonizációja a tagállamok, az EFTA országok és a tagjelöltek között. A különböző országokban működő szervezetek, amelyek együttműködnek az Eurostattal, összegezhetők az Európai Statisztikai Rendszer fogalma alatt. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/> (2014. 10. 31.)
- FAIR: <http://www.idies.org/index.php?category/FAIR> (2014. 10. 31.)
- GDP: bruttó hazai termék (Gross Domestic Product) http://hu.wikipedia.org/wiki/Brutt%C3%B3_hazai_term%C3%A9k (2014. 10. 31.)
- ILO: Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) az ENSZ szakosodott szervezete
<http://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm> (2014. 10. 31.)
http://hu.wikipedia.org/wiki/Nemzetk%C3%B6zi_Munka%C3%BCgyi_Szervezet (2014. 10. 31.)
- LEGO paradigma: kreatív gyermek - kreatív felnőtt. Vezetés- és szervezetfejlesztő módszertan.
- LNHO: Népszövetség Egészségügyi Szervezete (Nations Health Organization)

NEET: Not in Education, Employment, or Training (fiatal munkanélküliek az Egyesület Királyságban)
<http://en.wikipedia.org/wiki/NEET> (2014. 10. 31.)

NEF: Új Gazdaság Alapítvány (New Economics Foundation, UK)
<http://www.neweconomics.org/> (2014. 10. 31.)

OECD ZNI (GGI): OECD Zöld Növekedés Programja
<http://www.oecd.org/greengrowth/keydocuments.htm> (2014. 10. 31.)

OECD: Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (Organisation for Economic Co-operation and Development)
<http://www.oecd.org/> (2014. 10. 31.)
http://hu.wikipedia.org/wiki/Gazdas%C3%A1gi_Egy%C3%BCttm%C5%B1k%C3%B6d%C3%A9si_%C3%A9s_Fejleszt%C3%A9si_Szervezet (2014. 10. 31.)

OSH: EU Occupational Safety and Health
<http://www.osh.net/> (2014. 10. 31.)

PEKEA: Political and Ethical Knowledge on Economics Activities
<http://www.pekea-fr.org/> (2014. 10. 31.)

PERMA: Positive emotion Engagement Relationships Meaning Achievement (PERMA)
http://hu.wikipedia.org/wiki/Martin_Seligman (2014. 10. 31.)
<http://www.mindtools.com/pages/article/perma.htm> (2014. 10. 31.)

PISA: Nemzetközi Tanulói Teljesítménymérés Program (Programme for International Student Assessment)
<http://hu.wikipedia.org/wiki/PISA-m%C3%A9r%C3%A9s> (2014. 10. 31.)

SEAL: Hatékony, Érzelmekre ható Tanulás Társasága (Society for Effective, Affective Learning)
<http://www.seal.org.uk/> (2014. 10. 31.)

UNESCAP (United Nations ESCAP): United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific
<http://www.unescap.org/> (2014. 10. 31.)

UNICEF: Egyesült Nemzetek Nemzetközi Gyermekek Gyorssegélyalapja (United Nations International Children's Emergency Fund)
<http://www.unicef.org/> (2014. 10. 31.)

USAID: USA Nemzetközi Fejlesztési Hivatal (United States Agency for International Development)
<http://www.usaid.gov/> (2014. 10. 31.)

USIP: United States Institute of Peace
<http://www.usip.org/> (2014. 10. 31.)

WHO: Egészségügyi Világszervezet (World Health Organization)
<http://www.who.int/en/> (2014. 10. 31.)

Előszó

„A jól-léti közpolitika a 21. században” című tankönyv a TÁMOP-4.2.2.A-11/1/KONV-2012-0069 „Társadalmi konfliktusok - Társadalmi jól-lét és biztonság - Versenyképesség és társadalmi fejlődés” projekt keretében kialakított kutatási program eredményeképp jött létre.

A tankönyv kimunkálását segítette az a konferenciasorozat, amelyen a szerző részt vett a kutatási program keretében. A tankönyv célja olyan hatékony kézikönyv kialakítása, amely megalapozza az alapszintű képzésben részt vevő hallgatók társadalomismereteinek gyakorlat- és eredményközpontú kialakítását. A tankönyv alkalmas arra, hogy a hallgatók megismerkedjenek a társadalmi haladás napjainkban fontos kérdéseivel, képesek legyenek a felelős állampolgár, közösségi polgár, szervezeti polgár viselkedések kialakítására. A tankönyv révén a hallgatók szakterületük viselkedési és szakmai jellemzőit is képesek a társadalmi haladás nézőpontjába állítani, tudatosan alakíthatják a szakmai területeket, az életpálya legfőbb jellemzőit.

A könyv szerkezete

A könyv alapvető koncepciója, a kormányzás és a jól-léti közpolitika összefüggésrendszere megértése. A tankönyv fontos kiegészítője a 21. századi állam értelmezésének, amely „A 21. századi államiság” (szerkesztette Hervainé Szabó Gyöngyvér, KJF 2015) című kötet, amely ugyancsak e kutatás keretében készült el. A jegyzet kiegészül továbbá Hervainé Szabó Gyöngyvér–Kovács László–Schuchmann Júlia: Komparatív jól-léti rendszerek az OECD tagországokban a 21. században c., KJF 2015 jegyzettel, illetve a „Társadalmi válságok, konfliktusok a jól-lét kontextusában” (szerk.: Hervainé Szabó Gyöngyvér, Folmeg Márta, KJF 2014) című tanulmánykötettel.

A könyv első fejezete azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy a jól-lét milyen nézőpontokban jelent meg a történeti fejlődésben, milyen eszmei és gyakorlati

tapasztalatok formálták a jól-léti nézőpontok kialakulását. A tanulmány első fejezete kitér a szociológia és a jól-lét kutatásának kapcsolatára, ám a jól-lét tudomány legfontosabb fejlődési momentumai nem annyira a szociológiában, mint az egészségtudományban és főként a pszichológiában haladtak előre. Napjainkban jelentős eredményeket adtak a jól-lét tudományhoz a közgazdaságtan, a jól-léti gazdaságtan, valamint a fenntarthatósággal kapcsolatos környezeti tudományok. Kiemelném még a szolgáltatástudományok szerepét, amely átfogó módszertani keretet ad a közpolitika folyamatainak értelmezéséhez.

A második fejezet a jól-lét és boldogság szerepét az egész életciklus egészében vizsgálja. A gyermekkoruk kiemelt szerepe van a társadalmi jól-lét, az egyéni és kollektív jól-lét egésze szempontjából, hiszen ekkor alakulnak ki azok a viselkedési szokások – tanulás, egészséges étkezés, mozgás, szocializáció, bizalom –, amelyek meghatározzák a felnőttkori jól-léti mintázatokat. Az iskoláskor időszakában kialakult nem megfelelő viselkedési minták, a nem megfelelő élelmezés, a túlsúlyosság, a mozgáshiány, a társadalmi kirekesztés, a fogyasztás, a szabadidő eltöltésének rendszere, az iskolai mentális problémák, a szerepzavarok, stb. a felnőttkori egészség és jól-lét meghatározói lehetnek. A felsőoktatás szerepe a társadalmi jól-létben kitüntetett, hiszen nem csupán az a feladat, hogy a fizikai és mentális egészség megfelelő viselkedési mintái kialakuljanak, hanem a feladat az élethosszig tartó tanulásra való szocializáció, felkészülés a várható munkahelyi stressz problémák kezelésére, az állóképesség kialakítására, valamint a jól-lét központú szakmai személyiség megformálására is. A felnőttkor legfőbb jellemzője a munkavégzéssel kapcsolódik össze, a munkahelyi jól-lét és a családi munka, a családi munkavégzés és a szabadidő egyensúlya a legkritikusabb kérdése ezen életkornak. A munkahelyi egészség és jól-lét komplex szolgáltatási rendszerei kialakultak, beleértve a menedzserek jól-lét nézőpontú felkészítését, a szervezeti jól-léti stratégiákat és programokat, a jól-léti mérések rendszerét, a munkahelyi egészség programjait és akcióit, valamint a kapcsolódó díjrendszereket. Az időskori egészség és jól-lét legfőbb szempontjai az időskori foglalkoztatás, az egészségközpontú viselkedés jól-léti magatartásformákkal való összekapcsolódása, a gyógyszer-centrikus időskor elkerülhetőségének megteremtése. Az időskori jól-lét új lehetőségeit jelentik a technológiai támogatású innovatív egészségügyi szolgáltatások.

A harmadik fejezet a társadalmi haladás 21. századi értelmezésében szakít a gazdaság centrikus modernista nézőpontokkal és a jól-lét problematikát e rendszerbe emeli. A 21. századi társadalmi problémák között a szegénység, a munkanélküliség, a fogyatékoság, a migráció, a társadalmi konfliktusok erőteljesen

meghatározzák a társadalmi kirekesztés és a társadalmi inklúzió trendjeit. A jóléti közpolitika legfőbb célja a társadalmi haladás nem csupán humán fejlődés és gazdasági fejlődés szempontú értelmezése, hanem a társadalmi inklúzió megteremtése, a humán szenvedés és az emberi létezés okozóinak a megszüntetése. A jóléti közpolitika kialakításában kiemelkedő szerepe van a politikai ideológiáknak. A konzervatív, liberális, szociáldemokrata ideológiák a jóléti programokat az államfelfogásokhoz, főként a jóléti állam felfogásához kötik. A szociális beruházás állama, a liberális perfekcionista állam, a szociális gazdaság állama eltérő megoldásokat kínálnak, és erőteljesen meghatározzák a jóléti közpolitika felfogását és kontúrjait.

A negyedik fejezet a jóléti közpolitika kérdéseit a többszintű államiság rendszerében vizsgálja. A nemzetállam szintjén a jóléti közpolitika a jóléti mérési rendszer kialakítását, a jóléti politikához kapcsolódó tényalapú kormányzás modellje meghonosítását, a közszolgáltatások jóléti szolgáltató modelljeinek kialakítását és a közigazgatáson belül a munkahelyi jóléti rendszerek megteremtését jelenti.

A helyi társadalom szintjén kiemelt a regionális szint szerepe a jólét kulturális rendszereinek, a kulturális közösségi rendszerek kiépítésének, valamint a települési, közösségi és a szomszédsági szintű közösségi modellek kialakításának. A jóléti modellek a helyi szinten az egészségi, az oktatási, az időügyi, a kulturális és sport, a környezeti szolgáltatások jólétközpontú biztosításáért felelősek.

Az európai regionális szint feladata a tagállamok szintjén összevethető mérési és indikátor rendszer kialakítása, a statisztikai szolgáltatások fejlesztése. Az európai szintű politikában erős az egészség és mentális egészség, a munkahelyi jólét, a közegészségügy és a környezeti jólét fejlesztése a kohéziós politikák és más politikák szintjén, ugyanakkor teljesen elhanyagolt Európában a kulturális jólét és a sport fejlesztése. Az ifjúsági és időügyi politikák mellett kiemelhetjük még a nők társadalmi jólétéért folytatott programokat.

A globális jóléti közpolitika határozza meg a jólét nemzetközi diskurzusait és narratíváit. Az ENSZ, az OECD kiemelt szerepet játszanak a nemzetközi mérési rendszerek kialakításában. Ugyanakkor elmondhatjuk azt is, hogy meghatározott szervek, pl. a WHO – az Egészségügyi Világszervezet – erőteljesen meghatározza az ez irányú politikákat. A nemzetközi politikai rendszerben kialakult környezeti rezsim – a nemzetközi szervezetek, az államok, az üzleti szervezetek és nemzetközi tudásszervezetek, az ún. think tank csoportok, a globális közéleti intellektuális szereplők együttes tevékenysége – mellett kiala-

különb van egy nemzetközi jól-léti rezsim is. A nemzetközi jól-léti rezsim kulcsszereplői: az ENSZ és szervezetei, az OECD, a WHO, a nemzetközi üzleti szereplők: Gallup Intézet, Deutsche Bank, a NEF – az Új Gazdaság Alapítvány, a fejlett államok: Kanada, Egyesült Királyság, Franciaország bekapcsolása, a nemzetközi közértelmiségek kitüntető szerepe: J. Stiglitz, A. Sen, Fitoussi, Sarkozy volt francia elnök, és természetesen a globális wellness gazdasági iparág. A világ gazdaság zöld gazdaság felé fejlődő új modellje arra utal, hogy a környezeti és a jól-léti nemzetközi lobbis csoportok konvergálnak, és kialakítják a komplex Zöld Növekedés Indexét.

Az ötödik fejezet a jól-léti policy mix arra utal, hogy a gazdaságpolitikák átalakulóban vannak, és megjelent a „boldog kapitalizmus” közgazdasági eszmerendszere. A kapitalista gazdaság átalakulása számos vonatkozásban kimutatható, azonban a boldog kapitalizmus eszméje még sok vonatkozásban kidolgozatlan. Az egészség és jól-lét az új közegészségügyi modellekben leginkább a nemzetközi szervezetek, főként a WHO által kidolgozott. Elkészült az egészség szociális feltételeinek feltérképezése, kialakultak az egészséges város és egészséges iskola, egészséges munkahely modelljei. A jól-léti egészségpolitika az eddigi kuratív közegészségügyi modellekhez képest (amely a betegeket gyógyítja, drága szakegészségügyi és kórházi szolgáltatásokban) a preventív egészségügyre helyezi a hangsúlyt: az egészségtudatos viselkedés, táplálkozás, mozgás, stresszel szembeni állóképesség, a káros szenvedélyektől való mentesség a jól-lét feltételei. Azonban a preventív egészségtudatos viselkedés a társadalmi státustól és környezettől is függ. A megfelelően biztonságos lakóhely, a megfelelő környezet, a megfelelő lakáskörülmények, a megfelelő élelmiszer a szegénységből való kikerülést is feltételezi. Az oktatás, főként a felsőoktatás szerepe a preventív egészséges viselkedésben kitüntetett. A kulturális jól-lét az emberi jogok része, és egyszerre jelenti a különböző kisebbségi vagy többségi közösségek jól-létét, valamint a települési kulturális jól-léti szolgáltatások kialakítását. Az európai jól-léti programokban alapvetően elhanyagolt a kulturális és spirituális jól-lét, a sport és wellness egészségfejlesztő és mentális egészségfejlesztő szerepének elismerése. A környezeti jól-lét értelmezése nem szűken a természeti fenntarthatósághoz kapcsolódik, hanem kiemelt abban a környezet preventív és kuratív fizikai és mentális jól-létet elősegítő szerepe. A zöld környezet az emberi jól-lét alapfeltétele, a zöld gazdaság pedig olyan új területek beemelését jelenti, amely lehetővé teszi olyanok foglalkoztatását is, akik kikerültek a világ gazdaság versenyképes ágazatai miatt a munka világából.

Összességében a jól-léti közpolitika a társadalmi haladás és modernizáció új nézőpontja, amely az ágazati szakpolitikák horizontális integrálását teszi mérhetővé a tagállami jól-léti adatok, tények összegyűjtése révén. A jól-léti mérések utalnak a változásokra, a politikák eredményességére, azonban legfőbb hasznuk a kormányzatok teljesítményében az erősségek és gyengeségek kimutatása, ami lehetővé teszi a stratégiai tervezést a kormányzati szinteken.

A jól-léti közpolitika révén a kormányzatok összekapcsolhatják a szakpolitikákat, és nagyobb a koordináció a szakpolitikák között. A jól-léti mérések másik modellje az integrált adatbázisok kialakítása, ami az adatokhoz való hozzáférést helyi szinteken is lehetővé teszi. A jól-léti mérési rendszerek bevezetése erősíti a kormányzati tevékenység demokratizmusát, mivel az állampolgárok ismerik a társadalmi adatokat és mutatókat. A jól-lét demokratikus gyakorlatot fejlesztő szerepe abban is nyilvánul meg, hogy mindenütt méri az állampolgári részvételt és a közösségi bekapcsolódást, ezáltal a politika be kell, hogy tervezze a demokratikus intézményrendszer jobb működését mutató módszereket és technikákat, mint pl. az állampolgároknak szóló levelek, a népszavazás, az elégedettség megkérdezése, szakpolitikai kérdésekben vélemény bekérése.

Összességében a jól-léti közpolitika a rendkívül komplex állami tevékenység, működés közepette, a többszintű kormányzati rendszerek világában, egy olyan stratégiai irányultságot adhat, ami lehetővé teszi, hogy a kormányzatok a számos feladat közül ne tévesszék szem elől azt a legfontosabb feladatot, hogy a politika legfőbb célja az emberi társadalom, az egyének, a közösségek jól-léte, fejlesztése.

A tankönyv azt a célkitűzést állította maga elé, hogy segítse a hallgatók eligazodását napjaink közpolitikai kérdéseiben még akkor is, amikor a jól-léti közpolitika modelljei és rendszerei, nézőpontjai és módszerei, eszközei és technikái még kiforratlanok.

1. Bevezetés

a jól-lét tudományba

Az egészség és jól-lét kulturális története
A jól-lét szociológiája
A jól-léti közpolitika társadalmi kontextusa
A jól-lét definíciói

1.1. Az egészség és jól-lét kulturális története

Az egészség és jól-lét kulturális története az emberi társadalom történetével azonos. Az ősi folyó menti kultúrák esetében, mint az egyiptomi, a mezopotámiai, majd a klasszikus görög és római civilizációk esetében az emberi jól-lét erősen összefüggött a testi és lelki egészséggel. Az egészség, az életadó vízzel együtt az istenek ajándéka volt, míg a betegség a rontás, mágia és rosszakarat következménye. Az egészség az isteni rend része, az egyiptomi mitológiában az istenség az egészséges létezéshez kapcsolódott, ezért kiemelten fontos volt olyan viselkedések kialakítása, amelyek az egészség megőrzését segítették elő. Például négyszeri pohármosás naponta, a reggeli és esti mosakodás, evés előtti kézmosás. Az egészséggel foglalkozó orvosok, orvos-papok szerepe kiemelkedő volt. A leghíresebb közöttük Imhotep volt, Dzsószer fáraó korában. A görögök egészségével a filozófusok és orvosok egyaránt foglalkoztak, mindezekelőtt a testi-lelki egészség egyensúlyának megteremtése volt a céljuk, mivel az egészség a kozmikus rend tükré. A zöld szín a malachit színe, Hórusz isten szemét jelképezte, amely véderővel, védelmező hatalommal és gyógyító erővel bírt, a jól-létet jelképezte. „Zöld dolgot tenni” a pozitív életigenlő módon való viselkedést jelentette.

A perzsa-iráni kultúrában a zoroaszter vallás legfőbb istene, Ahura Mazda teremtette a világot, az eget, a földet és az emberiséget, és megteremtette a

boldogságot az emberiség számára. A boldogság Ahura Mazda teremtménye, egész királyságában feladata a rend, a boldogság, az egészség és a tökéletesség elősegítése. A király kötelessége a béke fenntartása, az emberek, otthonaik, állataik védelme, az éhínség és hazugság elkerülése. Az emberi konfliktusok, a korrupció, a rossz aratás a rend és előrelátás hiányából fakad. A királyi és magán-kertek, parkok, virágos kertek az egészséges élet, a rend tükrözői. A nők szerepe kiemelt volt az egészséges környezet kialakításában, és nem véletlen, hogy a perzsa kert szó „a paradicsom”, a gyümölcsökkel teli kert (Susa), a boldogság szinonimájaként került át a görög mitológiába. A perzsa királyok küldetése a jó kormányzás volt, a nép boldogságban tartása, az, hogy ne tegyenek igazságtalan intézkedéseket, korlátozzák viselkedésüket, indulataikat. A perzsa nevelés központi eleme volt, hogy ne hazudjanak az emberek, védjék meg a folyók tisztaságát. A folyók istennője Anahita, akinek mitikus hatalma a Hari-hegység (Mata Hari) patakjából ered, ami a boldogság forrása. Nevéhez kapcsolódik a termékenység és a könnyű szülés pártfogása is. Az az ember, aki betartja a jogot, boldog lesz életében, és halála után is. A frasha, a kiváló, tökéletes, csodálatos, alkotó jelzők Ahura Mazda tevékenységét jellemzik.¹

Az egészség fenntartása és a betegség megelőzése a görög mitológiában Higieina istennő nevéhez kapcsolódott. A rómaiak a Valetudo nevet adták neki, a személyes egészség istennőjét tisztelték benne, később Salus néven a társadalmi jólét istennőjévé vált.

Orvosságos tálja ma a gyógyszerészek szimbóluma. Salus a biztonság és jól-lét (a jól-lét, egészség és prosperitás) istennője, mind az egyének, mind az államok esetében. Cicero „A törvényről” c. művében az emberek egészségét és jól-létét a legfőbb törvénynek tekintette. Napjainkban több állam és önkormányzat tartja

¹ Rose, J. (2011): Zoroastrianism: An Introduction. IB. Tauris Publisher.

magát e törvényhez. A római időszakban a jól-lét forrása az állam erőszakhoz való joga, hogy megvédje az állampolgárokat béke és háború idején. A büntető törvénykönyv, a rendőri hatalom az általános jól-lét védelmezője, a családok védelme. A jól-lét aspektusai – fizikai, gazdasági, erkölcsi – büntetőjoggal védettek, ami kiterjedt az állam, a közösség, az egyén biztonsága és jól-léte védelmére.

A klasszikus jól-lét koncepciójához hozzátartozott a testnevelés, torna, testgyakorlás, mivel a test természetes állapotát meg kellett őrizni. Természetesen e nézeteket nem mindenki osztotta, és a korabeli értelmiség erőteljes kritikáját váltotta ki az egészségkultusz. Az ép testben ép lélek kultusza mellett felismerték azt is, hogy időnként maguk az orvosok nemcsak gyógyítanak, hanem betegbbé is tesznek, vagy maguk kreálnak betegeket. Az orvosok feladata az egészségesek, a betegek és a többség gyógyítása, akik sem nem egészségesek, sem nem betegek. Megfigyelhető volt, hogy az egészség életmódhoz kötött volt, és bizonyos szakmákban dolgozó emberek nem voltak betegek. Az orvoslást, az etikát, a politikát gyakorlati művészetnek tekintve úgy vélték, nincs jó egészség jó állam nélkül. A megelőzés része a sport, a diéta, a játékok, a sok séta, az egyszerű életvitel, az egészséges lakás, ház. Kiemelt volt az alvásterápia, a kultikus helyek gyógyító erejében hittek, a testi-lelki megtisztulás fontossága, a fürdők, források kultusza.

A nyugati boldogságeszmény a görög gondolkodás hatásait mutatja.² A boldogság mindig összekapcsolt a szerencsével, az eudaimónia a virágzó és tartalmas élet, a jó démonok az ember oldalán az isteni rend felé irányítanak, jó démont kifogni szerencse kérdése, míg a rossz démon a dysdaimona a szerencsétlenség felé visz. (A Desdemona név Shakespeare Othellójában a szerencsétlenség latinra fordítása.)³ Összességében a boldogság az ember ellenőrzésén kívül álló dolog volt.

A protestáns etikában kialakult az a nézet, hogy az emberek a virtue révén morális igazolást, morális értékeket érjenek el. A virtue vagy az elhivatottság valamilyen foglalkozás iránt, valami hívásra adott válasz, amire az ember predesztinált. Az igazi boldogság a személyes élvezet elkerülése, a szakmai kötelezettség, a személyes előrehaladás igénye által hajtott cselekedet, az istennel

2 Jugureau, A., Hughes, J., Hughes K. (2013): Towards a Developmental Understanding of Happiness. Sociological research online. Vol.19. 2. 2014

3 Happiness: A History Paperback by Darrin M. McMahon (Author) Atlantic Monthly Press. 2005

való azonosulás, ami az életút folyamatában elért. A boldog ember erélyes, aki képes pénz és gazdagság megteremtésére, ami az élet végső célja.⁴

A felvilágosodástól kezdve a boldogság olyasmí, amit el kell érni, a sorsot be kell teljesíteni, az önkiteljesítés céljait egész életen át kell követni. Az USA Függetlenségi Nyilatkozata alapján a boldogság az ember elidegeníthetetlen joga: „Magától értetődőnek tartjuk azokat az igazságokat, hogy minden ember egyenlőként teremtetett, az embert teremtője olyan elidegeníthetetlen Jogokkal ruházta fel, amelyekről le nem mondhat, s ezek közé a jogok közé tartozik a jog az Élethez és a Szabadsághoz, valamint a jog a Boldogságra való törekvésre.”⁵ 1774-ben Saint Just szerint a boldogság Európa új eszményévé vált. A felszabadított én, az önaktualizálás lehetősége az állampolgárok szabadságától és boldogságától függ. Az állam feladata a boldogság lehetősége és felelőssége, a boldogság biztosítása a lehető legtöbb ember számára. Az amerikai kapitalista társadalomban a boldogság már nem isten által biztosított, hanem az ember világában elért eredmény, az „ember biznisze” volt. Locke ezt a test és lélek tökéletesítésében látta.⁶ A boldogság, mint felelősség, az ember felelősségévé vált, önmaga és az állam vonatkozásában, mint jog és kötelesség.

A politikai utópiákban a boldogság szerepe kiemeltté vált. Robert Owen tökéletes állama a legnagyobb boldogság elvén működik, minden ember jól-léte és boldogsága, nők és férfiak, gyermekek, minden bűrszín egyetlen intelligens, szívélyes családban egyesül, amelynek egyazon érdeke az állandó boldogság elérése mindenki számára.⁷ Marx nézőpontjában, a kapitalista társadalomban, a boldogság csak illuzórikus lehetett, amit az elidegenedés elméletével igazolt. A felvilágosodás óta a boldogság a létezés állapota, a társadalom állapota. Napjaink boldogságiparában szintén állapotként értelmezett a boldogság. Foucoult szerint a modern klinika megszületése után az ember olyan tárggyá változott, amit meg kell ismerni. Ettől fogva a boldogság az emberi létezés funkciójává vált, ami szükségleteket teremt és szakértők révén elérhető. Már nem csak az állam vált

4 Ahmed, S. (2010): *The Promise of Happiness*. Durham: Duke University Press. doi://dx.doi.org/10.1215/9780822392781 (2014. október 31.)

5 Amerika tizenhárom egyesült államának egységes nyilatkozata. In: *Az Amerikai Egyesült Államok népének Függetlenségi Nyilatkozata*. Fordította és bevezetéssel ellátta: Vecsek Lőy József. A Magyar Amerikai Társaság megbízásából kiadja Rózsavölgyi és Társa, Bp. <http://mek.oszk.hu/02200/02256/02256.pdf> (2014. október 31.)

6 Annas, J. (2004): *Happiness as Achievement*. *Daedalus, Journal of the American Academy of Arts and Science*, 133: pp. 44–51.

7 Owen, R. (1842): *The Book of the New Moral World*. W. & W. Miller. Glasgow:

kormányozhatóvá, hanem az egyén is, gyógyszerrel, jógával, life coach bérlésével, az önbecsülés növelésével.

A jól-lét kutatás legfontosabb szervezetei között az amerikai Healthways-Gallup Intézetet⁸ és a brit NEF, azaz a New Economic Foundation szervezetet találhatjuk⁹. A Healthways-Gallup Intézet kutatja az USA, az amerikai tagállamok és közösségek jól-létét különböző intervallumokban. A Healthways szervezet jól-léti és egészségügyi tanácsadást is végez egyben. A NEF a globális jól-lét kutatások egyik legbefolyásosabb szervezete, szakértői ott álltak a Stieglitz-Sen-Fitoussi Bizottság mögött is. Szorosan együttműködnek az OECD szakértőivel. A nemzetközi agytrösztök tevékenységében már erőteljesen megjelent a jól-lét témakör kutatása. A Cato Intézet 665 dokumentuma, közvetetten 1000 kapcsolódás érinti a témát.¹⁰ A London School of Economics Wellbeing Research Centre¹¹ 3751 találatot adott, itt a tanszékek dokumentumaiban a találatok száma 5000 feletti. A Deakin Egyetem Mentális Egészség és Jól-létkutató Központja 6886 találatot adott.¹² A Phillips Center of Health and Wellbeing¹³ az idősödéssel, az élhető városokkal, az anya- és gyermekgondozással, a technológiai innovációk jóllétre gyakorolt hatásával foglalkozik.

1.2. A jól-lét szociológiája

Napjainkban a boldogság két szintje elemzett, a hedonikus szint (az öröm szintje), ami a kellemes és kellemetlen érzéseket egyensúlyban tartja, és a másik a tartalomsszint, ami másokkal való összevetésben az igényeket és szükségleteket összekapcsolja. Másrészt megjelenik kételkedés a boldogság nézőpont iránt is, mivel gyakran a jól-lét technikáit értik alatta. (Ahmed, 2010) Ugyanakkor Ahmed kitér arra, hogy a boldogság történetében a nők története hiányzik, a nők boldogságáról szóló írásaival egyetemben. Ugyancsak hiányzik a boldogtalanság története, ami napjaink irodalmában a kolonialitás, a feminizmus, a melegség, a feketék és egyéb

8 <http://thrive.gallup.com/>, <http://info.healthways.com/wbi2013>, (2014. október 31.) <http://www.gallup.com/poll/172109/americans-financial-lowest-social-highest.aspx> (2014. október 31.)

9 <http://www.neweconomics.org>, <http://www.neweconomics.org/issues/entry/well-being> (2014. október 31.)

10 <http://www.brookings.edu/search?start=1&q=well-being>. (2014. június 20.)

11 http://cep.lse.ac.uk/_new/research/wellbeing/default.asp (2014. június 20.)

12 <http://www.deakin.edu.au/health/cmhwbr/> (2014. június 20.)

13 <http://www.phillips-thecenter.org/livable-cities/> (2014. június 20.)

marginalizált csoportok életéhez kapcsolódik, míg a fehérség-tanulmányok ebben a kontextusban a fehérek marginalizációjának veszélyeiből fakadnak.¹⁴

A jól-lét szociológiája erősen kapcsolódik az emlékezethez. Az emlékezetformálás, emlékezetalakítás is szociális folyamat, ami elválaszthatatlan a kollektív emlékezettől. Az emlékezet idővel változik, a múltat állandóan újratárgyalják, interpretálják, és a csoport, a közösség tudata meghatározó az egyén emlékezetében. Az emlékezet generációkhoz kötődik és kapcsolódik, amelyben a nagy generációs élmények – pozitívak és negatívak – egyaránt járhatnak traumatikus hatással. A jó emlékek erőteljesen hozzájárulnak a szubjektív jól-lét érzéshez. Az egyén életében az ifjúság és az időskor esetében az emlékek fontosabbak, mint felnőttkorban. Az emlékezet-iparág, a nosztalgia a boldogság technológiai gyártási eszközeként értékelt.¹⁵ A szociológiai kultúra a 19. századtól főként azokkal a témákkal foglalkozott, amelyek a káros eltéréseket vizsgálták: szegénység, bűnözés, szociális kirekesztés, sőt azon témákat, amelyek pozitív jelleggel bírtak – hatalom, társadalmi nem, oktatás, egészség, mentális egészség, családi élet –, főként a normálistól való kóros eltérésekben vizsgálták. A haladás szociológiája, a társadalmi szenvedés, a társadalmi károk és elidegenedés kérdéseit elemezte. Számos értékelés szerint a szociológusok nem eléggé foglalkoztak a jó minőségű társadalommal, csak a társadalmi problémákkal. A társadalmi javakkal való foglalkozás mind a szociológia, mind a szociálpolitika és a szociális munka esetében kimaradt, nem fordítottak figyelmet arra, mi az, ami a boldogságot lehetővé teszi. A szociálpolitika nem fektette le, melyek a társadalmi haladás kritériumai, mit jelent az átlátható tervezés, mikor beszélhetünk eredményekről. A kilencvenes évektől egyértelművé vált, hogy a társadalomtudományoknak is meg kell mondania, mi segíti elő a társadalmi jól-létet.

A pozitivista szociológia és a boldogság

A pozitivista szociológia feladata a tények feltárásával való pozitív hozzájárulás volt a társadalom megismerése nézőpontjából. A 19. század végi szabadidő-szociológia foglalkozott egyedül azzal, hogy az emberek miként szervezik életüket; mikor jutalmazó, elégedettséget okozó, önkitaljesítő az életmód. A

14 Suh, E.M. & Oishi, S. (2004): Culture and subjective well-being. *Journal of Happiness Studies*, 5: pp. 219–222. doi://dx.doi.org/10.1007/s10902-004-8783-y (2014. október 31.)

15 Laura Hyman (2014): Happiness and Memory: Some Sociological Reflections. *Sociological Research Online*, Volume 19, Issue 2, published 31 May 2014. (2014. október 31.)

pozitív jelző érinti a társadalmi javakat: az alkalmasságot, a társadalmi haladást, igazságosságot, békét, kollektív szemléletet és szolidaritást. A 20. század második felétől kialakult mérések az egyének elégedettsége, az életminőség, a boldogság kérdésében főként kvantitatív, pozitív mérésekre támaszkodtak, hiányoztak a kvalitatív és interpretatív nézőpontok.

A szociológiai kutatások a boldogság témájában a szociológiai fókuszpont alapján azt vizsgálják, hogy az intézmények, a kapcsolatok, a kulturális szövegek, a társadalmi tanulás miként befolyásolja a boldogság értelmezését, másrészt azt vizsgálja, hogy a szolidaritás, az elidegenedés, a társadalmi tényezők miként hatnak a boldogságra. A boldogságközpontú megközelítések az egyén élete egészségét: a pozitivitást, a szubjektum tiszteletét, a teljességet és az életkurzus perspektívát vizsgálja. A jó életről szóló beszélgetések az ún. „megértő empátia” kategóriájába tartoznak. A jó életet érintő leírások az emberek hétköznapi tapasztalatait, az analitikus elemzések a társadalmi folyamatok okait és eredményeit, az értékelő megállapítások a dolgok menetét, állását írják le. A boldogság társadalmilag konstruált, szociokulturális kontextusba ágyazott.

A szociológia fő feladata a boldogsághoz való hozzájárulás társadalmi elősegítésének feltárása. Például a jó társadalmi kapcsolatok a legerősebb tényezők. A boldogságkutatások szerint a szabadság, béke, demokrácia, az egyén preferenciáinak tiszteletben tartása a nyugati modernitást a legjobb társadalmakká tette. Durkheim szerint az új ipari munkamegosztás, a megnőtt gazdasági termelékenység nem eredményezi automatikusan a társadalmi haladást. A legjellemzőbb nézőpont az volt, hogy a primitív társadalmak eltűnével, a civilizáció kialakulásával a boldogság eltűnt.¹⁶

A szociológia feladata a jól-lét kutatásában a jól-lét objektív komponenseinek vizsgálata és elemzése, miként hatnak az olyan objektív elemek, mint a jövedelem, az anyagi javak, a politikai jogok, szabadságjogok, társadalmi kapcsolatok, egészségügy a jól-lét szubjektív elemeire, melyek a szubjektív következmények. Fontos annak megértése is, hogy az objektív és szubjektív jól-léti mérések mennyire érvényesek, lehet-e pl. egy 500 fős mintán mérni a magyar lakosság

16 Alexander, Jeffrey C. (2003): *The Meanings of Social Life: A Cultural Sociology*. Oxford University Press.

Veenhoven, Ruut (2006): *Sociology's blind eye for happiness*. Paper presented at the 16th World Congress of Sociology 2006, Durban, South Africa.

Veenhoven, Ruut (2007): *Quality-of-life research*. In Bryant, C.D. and Peck, D.L. [eds]: *Handbook of 21st Century Sociology*. Vol. 2. Thousand Oaks, CA: Sage, pp. 54–62.

Veenhoven, Ruut (2008): *Sociological theories of subjective well-being*. In: Eid, M. and Larsen, R. [eds]: *The Science of Subjective Well-being: A Tribute to Ed Diener*. New York: Guilford Press, pp. 44–61.

szubjektív jól-lét érzetét. Fontos annak eldöntése, hogy mennyire hasznosak ezek a mérések, mond-e nekünk valamit az adatsor: ha az egyik évben 7,7 a boldogságszint, a másik évben 7,6? Van-e ekkor értelme mérni? Alapvető hibája a jól-lét méréseknek, hogy főleg kvantitatív mérések, ritkán történnek kvalitatív kutatások.

Richard Easterlin az 1974-ben megjelent „*Does Economic Growth Improve the Human Lot?*” című tanulmányában fogalmazta meg a paradoxont, mely szerint a tehetősebb országok lakói nem vagy nem feltétlenül boldogabbak, mint a szegényebb országok lakói, ha az alapvető szükségleteik kielégítettek. A pénz egy bizonyos ponton túl már nem okoz jelentős változást a boldogságuk mértékében.¹⁷ A tézist cáfolta több kutatás, Stevenson szerint az abszolút jövedelem és a mért boldogság között egyértelmű pozitív kapcsolat van, mind individuális szinten, mind országos, nemzetközi viszonylatban (Stevenson, Wolfers, 2008). Ennek megfelelően határozottan kijelenthető, hogy a gazdagabb országok lakosai általában véve igenis boldogabbak.¹⁸

A boldogságra és jól-létre ható objektív elemek a szociológia nézőpontjában

- A gazdasági növekedés nem eredményez nagyobb társadalmi jól-létet. A fejletlenebb országokban magasabb a növekedés, a fejlettebbek esetében a növekedés alig kimutatható.
- A jövedelem. A jövedelem nemcsak fogyasztásra tesz képessé, hanem kiemelt szerepe van a személy társadalmi státusa pozicionálásában. A magas keresetűek boldogabbak, ugyanakkor a jövedelem megugrása felfelé történő emelkedést eredményezhet, aminek révén az egyén magasabb státusú csoporthoz igazodik. A befogadás nem mindig valósul meg, ami nem feltétlenül emeli a boldogság szintjét. Azon országokban, ahol

17 Easterlin, R. A. (1974): Does economic growth improve the human lot? Some empirical evidence. In: David, P. A., Reder, M. W. (eds.) Nations and households in economic growth: essays in honour of Moses Abramowitz. pp. 89–125. New York: Academic Press.
http://www.search.ask.com/web?q=easterlin+paradoxon&apn_dtid=^zzz000^YY^HU&apn_dbr=ff_27.0&psv=&itbv=12.10.2.4029&p2=^B3K^zzz000^YY^HU&apn_ptnrs=^B3K&o=APN10998&gct=hp&tpid=BCPA3-V7&trgb=FF&apn_uid=96FCC075-586D-4ACF-A362-1FEE2DA9D93E&doi=2014-02-24&tpr=1&ts=1403465044757 (2014. október 31.)

18 Stevenson, B., Wolfers, J. (2008): Economic Growth and Subjective Well-being: Reassessing the Easterlin paradox. Brookings Papers on Economic Activity. Spring. Vol. 2. pp. 1–87.
<http://www.nber.org/papers/w14282> (2014. október 31.)

a jövedelem szerepe túlértékelt, ott a jövedelem kimondottan fontos tényező. A migráns csoportok esetében boldogságcsökkentő tényező a migránsok túlzottan magas várakozása a gazdag jóléti társadalmak nyújtotta lehetőségek iránt.

- A foglalkozás. Az értelmes élet a társadalmi elhivatottság és hasznosság része. A munkahelyi kapcsolatok és viszonyok meghatározzák az egyén állapotát. A munkahely elvesztése csökkenti a boldogság szintjét, ám tömeges elbocsátások, tömeges munkanélküliség esetén nem feltétlenül egyedi kudarcként élik meg az egyének a munkanélküliséget. A munkahely minősége és jól-léti szolgáltatásainak kialakítása új igény.
- Az infláció. Az infláció negatív hatása kimutatott, ám ez a hatás nem annyira erős, mint ami észlelt a munkanélkülivé válás esetében.
- Az egészség. Az egészség szociológiája szerint a szegénység egészségi következményekkel párosul. Az egészségnek vannak társadalmi feltételei. Az egészség összekapcsolódik az egészségtudatos viselkedéssel, a szegénység ennek akadályát képezheti, pl. a túlsúlyos emberek többsége a szegényebb rétegekből kerül ki, mivel nem képesek minőségi élelmiszert vásárolni, fogyasztani. A jó egészség összekapcsolódik a megfelelő életmóddal, a testi és lelki egészség egyensúlya megteremtésével. A rossz egészség költségei magasak, kihatnak a munkahelyi jelenletre, az egyén teljesítőképességét csökkentik.
- A házasság. A kutatások alapján a házasságban élők boldogabbak, ám a házasság kondicionáló szerepe csak akkor érvényesül, ha az közös örömmel párosul, ami egyértelműen a közösen töltött szabadidő függvénye.
- A vallásosság. A vallásosság csak azokban az országokban tölt be boldogságképző szerepet, ahol a lakosság jelentős része vallásos.
- Önkéntes munka. Az önkéntes munka az eltérő életkorokban eltérő szerepet játszik, különösen fontos a magas jól-léttel bíró országokban.
- Az ország kormányzása. A fejlett demokráciákban a kiszámítható és felelős kormányzás jól-léti tényező, másutt a vesztegetés elterjedése, az oligarchikus hatalmi rendszerek a lakosság jól-létét erőteljesen csökkentik.
- A sűrű társadalmi hálózatok. A tradicionális nagycsaládok, az egyesületi és civil kapcsolatok a társadalmi jól-lét érzet fontos tényezői. A társadalmi mozgalmakat a politikatudomány és a szociológia, mint az elégedetlenségből fakadó tényezőket szemlélte, miközben szocializáló szerepük kiemelt. A tudásközösségek, a nyomásgyakorló szervezetek,

az ügyképviselési egyesületek, a szolgáltatások használói-fogyasztói mozgalmak a társadalmi hálózatok új modelljei.

- A lakókörnyezet, a szomszédság. Azon személyek, akik gazdagabb lakónegyedben élnek, boldogabbak, aminek oka a kevésbé zsúfolt környezet, a környezet esztétikai értéke; a lakók biztonságérzete magasabb, különösen, ha a környezeti eltérések magasak.¹⁹
- Kultúra. A jól-lét ösvényfüggő, azaz meghatározó, hogy az egyén milyen civilizációban él. Az atlanti-nyugati társadalmakban magas fokú az individualizmus, míg a keleti társadalmakban a sűrű személyes kapcsolatok és a társadalmi harmónia elérése az érték. A kisebbségek jól-léte kimutathatóan rosszabb, mint a többségi lakosságé, ami számos összetevő függvénye, és a kisebbségi csoport fejlődési ösvényétől is függ.
- Identitás. A jól-lét fontos összetevője a személyes, a kapcsolati és a kollektív identitás. Ezek között kiemelkedik az egyéni identitás, a gyermekkel, párkapcsolattal, munkatársakkal, főnökkel, vevőkkel kialakuló kapcsolati identitás, a nemzeti, etnikai, vallási, nemi, nagycsaládi, munkahelyi-szakmai identitások. Az identitás és a jól-lét kapcsolata a szimbolikus elemekben is mérhető.

A szociológia nem annyira a szubjektív jól-léttel, mint inkább a jól-lét objektív feltételeinek kutatásával foglalkozik. A szociológia főbb kutatási témái a társadalmi diszfunkciókat érintik: anomia (a társadalmi normák fellazulása, értékvesztett állapot), elidegenedettség, egyenlőtlenség, sebezhetőség, elbizonytalanodás, a törekeny társadalmi kapcsolatok, az értelmes munka hiánya, anyagiasság, depriváció (leszakadás a társadalmi csoporttól), hatalom- és erőnélküliség. A jól-léti kutatások szerepe a szociológusok szempontjából nem annyira a szubjektív, inkább az objektív feltételek miatt fontos.

A jól-lét legelismertebb szociológusa, Veenhoven (Veenhoven: 2010) szerint a jól-lét kutatások azért fontosak, mert növelik a társadalomról szóló ismereteinket. Ellene van annak, hogy a kutatásokat az állam hatalma kiterjesztésére használják, szkeptikus az állami programok jól-létet fokozó hatását illetően. Véleménye szerint a boldogság univerzális, minden ember szeretné értékelni, milyen életfeltételekkel és hogyan valósíthatják meg azt az életet, amit szeretnének. A szükségletek többrétűvé válása függ a társadalom élıhetőségétől, az egyén életképességétől. Nagyobb boldogság az emberek sokasága szerint elér-

19 David Bartram (2011): Elements of a Sociological Contribution to Happiness Studies: Social Context, Unintended Consequences and Discourses <https://www.le.ac.uk/sociology/db158/SCompass%201pt5.pdf> (2014. október 31.)

hető, amennyiben úgy alakítjuk a társadalmat: növekszik a szabadság, nő az egyén választási lehetősége, hogy milyen életet szeretne, informálni kell az embereket, hogy választásaik milyen hatással vannak. A társadalmi jól-léthe be kell fektetni minden társadalomnak: a mentális egészség javításába, a szakmai professzionalizáció fejlesztésébe, az egyének részére életviteli tanácsadás formájában. A boldogság a jó egészség függvénye, amibe beletartozik a mentális és testi egészség. A boldog ember képes társadalmi javakat adni, jobbak a kapcsolatai, több önkéntes munkát végez, érdeklődik az emberek és problémáik iránt.²⁰

E nézettel szemben állnak Bauman érvei, melyek szerint a boldogságkutatás nem szociális tényekre alapozott, az egyén tényleges helyzetéről keveset mondanak, és a gazdasági válság közepette az emberek életét inkább a szociális tények határozzák meg. Különösen kiemeli a munkahelyi jól-léti tényezők kérdését, mivel a munkavállaló jólétéért és megfelelő kondícióinak kialakításáért a munkavállalót terheli a felelősség.²¹

Összességében a szubjektív jól-léti és a boldogságkutatások az alkalmazott kutatások témakörébe tartoznak, elkülönültek az akadémiai kutatásoktól, és inkább gazdasági és politikai célokat szolgálnak.

1.3. A jól-léti közpolitika társadalmi kontextusa

A jól-léti közpolitika társadalmi, gazdasági, értékrendi, politikai klímához, médiadiskurzusokhoz kötődő kontextusa a 21. század első évtizedében a következő folyamatokba illeszkedik. A 21. századi jól-léti politika legfőbb hátterét az urbanizáció jelenlegi felgyorsult folyamatai adják. A migráció a falvakból a városokba, a városok demográfiai növekedése, a növekvő városi közbiztonsági problémák, a nagyvárosok és a környező települések agglomerációs folyamatai mellett olyan társadalmi átalakulások is hatnak, mint a tradicionális családok

20 Greater happiness for a greater number: Is that possible? If so, how? In: Sheldon, K. M., Kashdan, T. B. & Steger, M. F. (Eds.) (2011): *Designing Positive Psychology: Taking Stock and Moving Forward*. Oxford University Press, New York. Chapter 26 pp. 396–409. ISBN 978-0-19-537358-5

21 Sociology and Happiness: An interview with Zygmunt Bauman. *Sosyoloji ve mutluluk: Zygmunt Bauman ile bir mülakat*. Michael Hviid Jacobsen. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 2014, 2 (1), pp. 85–94.

http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCoQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.journalofhappiness.net%2Fpdf%2Fv02i01%2FRo.pdf.pdf&ei=OFWnU_GXCcel7AarhIGQBA&usg=AFQjCNEh-SWkTTVWMkW9pVyrvDFsa46oRA&bvm=bv.69411363,d.ZGU (2014. október 31.)

felbomlása, a nem-tradicionális háztartások kialakulása, a lakosság előrege-
dése, a fiatalok növekvő álláskeresői problémái, a középosztályba való beke-
rülési folyamat lelassulása és visszafordulása. A városi közösségi terek leér-
tékelődése a biztonság új tereit hozta létre: kialakultak és létrejöttek az új ún.
„gated communities”, azaz a lakóparkok, ahol a szolgáltatások privatizáltak. A
jól-lét érzet és életminőség a városi tereken belül rendkívül eltérő, és a kétezres
évek francia, angol, más európai országokban észlelt városi vandalizmusa, a
fogyasztói társadalom kínálata, a városi munkanélküliség, valamint az eltérő
szociális szolgáltatások, az állandó ütközések a társadalom különböző csoportjai
között a politika számára is fontos kérdéssé váltak. David Cameron a londoni és
a brit nagyvárosokban történt zavargásokat követően döntött a jól-léti politika
bevezetéséről. A jól-lét érzet kutatása amiatt is fontossá vált, hogy a 2014. évi
választásokon a szélsőjobb pártok jelentősen előretörték, ami főként a biztonság,
az életminőség, az oktatás és a bevándorlás kérdéseiben vallott radikális néze-
teiknek köszönhető. Az élhető város, az életminőség és jól-lét, a fenntartható
városfejlesztés bizonyos üzletágaknak és iparágaknak kedveznek, de azok a
nézőpontok, amelyek a szakmapolitikai dokumentumokban megjelentek, nem
megfelelően kommunikálhatók, és a szakzsargon nem alkalmas sem az idősek,
sem a fiatalok, sem a nem középosztályi társadalmi csoportok motiválására.

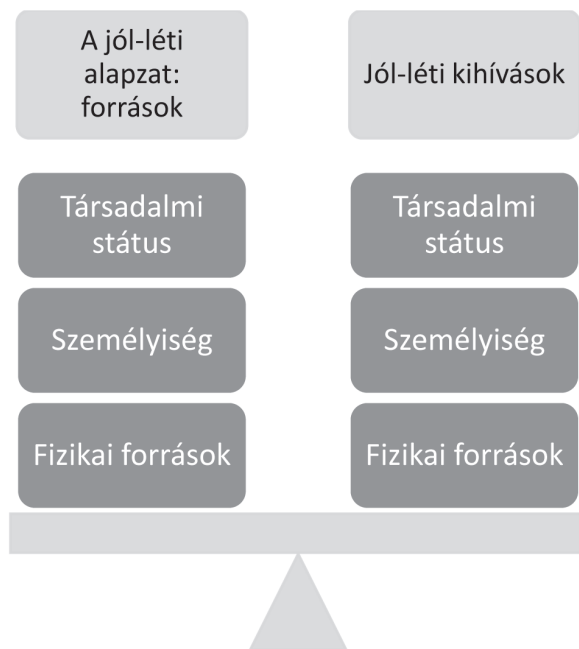
1.4. A jól-lét definíciói

A jól-lét olyan multidiszciplináris fogalom, amelyet Arisztotelész óta napja-
inkig folyamatosan meghatároznak. A legtöbbször a jól-lét dimenzióit értik
alatta. Leginkább az életkihívások és létezés, a fejlődés életpálya szerinti kérdé-
seit értik alatta. Napjainkban a jól-lét definíciója azért is fontos, hogy univer-
zális legyen, optimizmust sugározzon és alapul kell, hogy szolgáljon a mérés-
sekhez. A jól-lét meghatározásában két tradicionális megközelítés a jellemző:
az egyik a hedonikus, amely a boldogságot, a pozitív és negatív hatásokat, az
élettel való elégedettséget érti a jól-lét alatt (Diener), és a másik az eudaimonikus
hagyomány, amely a személy pozitív pszichológiai működését és személyes fejlő-
dését érti a jól-lét alatt (Rogers, Ryff, Waterman). Napjainkban leginkább az a
jellemző, hogy a jól-lét többdimenziós jelenség. Ryff szerint a szubjektív jól-lét
három komponensből áll: tudati elégedettség az élettel, kellemes hatások és kelle-
metlen hatások, azaz hangulatok és érzelmek. Ryff szerint a jól-lét aspektusait
meghatározza az egyén autonómiája, a környezet kezelési képessége, a másokkal

való pozitív kapcsolatok, az egyéni potenciál realizálása és az önfelfogadás. Más vélemények szerint a jól-lét elemei még a következők: a képesség a célok megvalósítására, a boldogságérzet és az étellel való elégedettség. Shin és Johnson szerint a jól-lét, az egyén által választott életcéloknak megfelelő életminőség. Az életminőség értelmezése: az egyén miként éli meg és érzékeli a társadalmi kontextusnak és kultúrájának megfelelő értékek alapján az életben betöltött szerepét, ahhoz képest, amilyen életet él, ahhoz képest, amilyen célok, elvárások, standardok és problémák érintik. Mindebbe beletartozik az egyén fizikai egészsége, pszichológiai állapota, személyes hiedelemrendszere, társadalmi kapcsolatai és kapcsolata a környezetéhez. (WHO, 1977) A jól-lét fogalmát ezzel leválasztották az egészségügy fogalmáról, és az egészséget nem a betegségek felől közelítik meg. Az egészség fogalma pedig a betegség hiányán túl kiterjed a szabadságérzetre, a testi és funkcionális jól-létre is. A fentiek alapján a normális állapot nem egyszerűen a betegség hiánya, hanem az egészséges gondolkodás, a teljes funkcionálás, a nyitottság, a bizalom megléte és a növekvő egzisztencia (Rogers). A klinikai pszichológiai kutatások eredményei alapján a jól-lét a stressz és a diszfunkciók hiányán túl, mentális jól-lét, amely a hedonia és az eudaimonia elemeit is mutatja. Keyes (Keyes: 1998) a jól-lét három emocionális, négy pszichológiai jól-léti és öt társadalmi jól-léti elemét diagnosztizálta. A virágzó életek és virágzó társadalom elve alapján a demokratikus kormányzatok célja a jó élet elősegítése. A jó társadalomban a polgárok boldogok, egészségesek, képességekkel bírnak és elkötelezettek, azaz a jól-lét magas színvonalú. Így a jól-lét a polgárok közösségi jól-léthez való hozzájárulását is magában foglalja. Seligman 2011. évi „dinamikus” definíciója szerint a boldogság tartalma: az öröm, az értelmesség, a fejlődés, a jó kapcsolatok, eltereli a figyelmünket arról, hogy a boldogság fejlődésünkkel együtt változik, és elrejteti lényegét a „virágzó társadalom komplex értelmezése”. A jól-lét fogalmának ún. PERMA koncepciója a virágzó élet építőblokkjai között a Pozitív Emóciókat, a kapcsolatokat (Relationship), az Értelmezést (Meaning), a Sokoldalúságot (Accomplishment) (PERMA) tartja nyilván. Az ember életében a szubjektív jól-lét viszonylag stabil állapot, kiegyenlítődik, amit meg akar tartani (Headay & Wearing: 2012). Herzlich szerint ritka állapot. Herzlich szerint a jól-léti kiegyenlítettség a fizikai jól-lét, a fizikai források bősége, a fáradtság hiánya, a pszichológiai jól-lét, a kiegyensúlyozottság és a békétűrés, a mozgás szabadsága, a cselekvések eredményessége, a jó kapcsolat másokkal együttesen. A jól-lét akkor változik, csökken, ha a szokásos eseményekből, rendszerekből kikerül a személy, a szokásos életesemények és a konkrét életesemény kiegyenlítődésetől függő jól-lét nem nagyon ingadozik.

1. táblázat A jól-léti kiegyenlítetttség állapota (Herzlich nézőpontja)²²

A jól-lét alapzata		Áramlatok, fizikai, pszichikai jövedelem		Szubjektív jól-lét
Társadalmi környezet: társadalmi nem, életkor, szocioökonómiai és kulturális státus	⇒	Kedvező események, elégedettség, jövedelemnövekedés	⇒	Pozitív hatások
Személyiség: extravertáltság, neuroticizmus, nyitottság				Életelégedettség
Társadalmi hálózatok: intim kötődés, barátságok, hálózatok		Kedvezőtlen események, elégedetlenség, jövedelemcsökkenés		Negatív hatások

1. ábra A jól-léti hinta

22 Herzlich, C. (1973): Health and Illness – A social psychological analysis. Academic Press, London. In: Dodge, R.–Daly, A. D. –Huyton, J.–Sanders, L. D.: The challenge of defining wellbeing
<http://www.google.hu/url?url=http://www.internationaljournalofwellbeing.org/index.php/ijow/article/download/89/238&rct=j&frm=1&q=&esrc=s&sa=U&ei=bl5rVLZfifrKA4zKgcgC&ved=0CCYQFjAC&usg=AFQjCNGIGYEKcx85b1D4Xa8DadaMI2K2TQ> (2014. október 31.)

A jól-léti hinta, mint a legújabb meghatározások egyike, alkalmas arra, hogy bemutassa, ha az egyén eltérő forrásokkal bír, akkor az új társadalmi kihívások alapján kialakul egy egyenlőtlenségi állapot. A kihívások, mint áramlatok mozgásba hozzák a személyiséget, akinek meg kell birkóznia helyzetével. Minél gazdagabbak a forrásai, annál könnyedebben képes a társadalmi alkalmazkodásra, az új kiegyenlítésre. A jól-léti hinta modell egyszerű, univerzálisan alkalmazható, optimizmusra ösztönző, mivel eszerint a boldogság nemcsak véletlenül adódik, hanem olyan állapot, amire minden egyes személynek önállóan készülnie kell, növeli forrásainkat, és a kihívások esetén képes kiegyenlítésre. E nézőpont pszichológiai nézőpont és egészségpolitika is, ami épít az önmenedzsmentre, és mindaz, amit csinálunk, lehetővé teszi, hogy megbirkózzunk a nehézségekkel és a legtöbbet hozza ki belőlünk.

Az egészségügyi meghatározás (WHO) szerint az egészség és jól-lét a teljes fizikai, mentális és társadalmi egészség állapota, nem egyszerűen az egészség hiánya. A jól-lét társadalmi meghatározói azok a feltételek, amelyekbe az emberek születnek, amelyekben felnőnek, dolgoznak, megöregednek. E körülmények meghatározottak a javak, a pénz, a hatalom, a források globális, nemzeti, helyi szintű elosztásával. Az egészség társadalmi feltételei a legfőbb okozói az egészségi egyenlőtlenségeknek, az országok közötti egészségügyi státusz nem igazságos és elkerülendő különbségeinek. A 2011. évi Riói Nyilatkozat az egészség társadalmi feltételeiről, ezen egyenlőtlenségek megszüntetésére fogalmaz meg akcióprogramot.²³

Összegzés

Az egészség és jól-lét története az emberi társadalom történetével azonos. Az egyiptomi mitológiában az istenség az egészséges létezést, Ahura Mazda a perzsa-iráni kultúrában a boldogságot, a római mitológiában Salvus a jól-lét-egészség prosperitást; az egészség és a jól-lét a legfőbb törvényt jelentette.

A nyugati gondolkodásban az eudaimónia a virágzó és tartalmas élet, a sorsbeteljesítés, az önkiteljesedés, az egyéni felvilágosodások, a boldogság Európa új eszménye, az amerikaiban az „ember biznisze” volt.

23 The Rio Political Declaration. WHO Member States, Sixty-fifth World Health Assembly (WHA), Geneva, Switzerland May 2012. http://www.who.int/social_determinants/B_132_14-en.pdf?ua=1

A szociológia az ember boldogság-nézőpontjait érintve megállapítja: a boldogság társadalmilag konstruált, szociokulturális kontextusba ágyazott. Fő feladat a boldogsághoz való hozzájárulás a jó társadalmi kapcsolatok, a szabadság, a béke, a demokrácia, az egyén preferenciáinak tiszteletben tartása révén.

Kulcs megállapítások

1. A boldogságra és jól-létre ható objektív elemek: a gazdasági növekedés, a jövedelem, a foglalkozás, az infláció, az egészség, a házasság, a vallássosság, az önkéntes munka, az ország kormányzása, a társadalmi hálózatok, a lakókönyezet, a kultúra és az identitás.
2. A boldogság univerzális, a boldogság az emberek sokasága által elérhető. A társadalmi jól-lét befektetés a testi és mentális egészség, a professzió művelésébe, mivel a boldog ember képes társadalmi javak előállítására.
3. A jól-léti közpolitika feladata a jól-lét objektív és szubjektív forrásainak és kihívásainak megfelelő tevékenység.

Kérdések

1. Mit jelent a jól-lét hedonikus értelmezése?
2. Mi a kapcsolat a boldogság, a jól-lét és az életminőség között?
3. Melyek a jól-lét személyes és közösségi mutatói?

2. A jól-lét az életciklus folyamatában

A gyermekkori jól-lét
Az ifjúsági jól-lét és az oktatás
A jól-lét az általános pedagógiában
A felsőoktatás és a jól-léti pedagógia
A felnőttkori jól-lét és a munkahelyi jól-lét
Az időskori jól-lét problémái

A jól-lét felfogása eltérő értelemmel bír az egyén életciklusában. Más a szükséglete a csecsemőnek, a kisgyermeknek, az iskolásoknak, a fiataloknak, a fiatal felnőtteknek, mások az igényei és jól-lét érzékelései az érett felnőtteknek, a nyugdíj előtt állóknak, a fiatal nyugdíjasoknak, az idős és szép korú személyeknek. Azonban a jól-lét nézőpontja nem egyszerűen életkor alapján differenciál, hanem az egyén egészségét és jól-létét a gyermekkorban látja megalapozhatónak. Sok függ attól, milyenek az ifjúkori és fiatal felnőttkori szokásai, mert ettől függ az egészsége későbbi felnőtt- és időskori időszakában. Az egészséges felnőtt egészségesebben él időskorában, és táplálkozási szokásaiban egészségközpontú és nem gyógyszerközpontú életmódot folytat. Ezért az egyén életciklus-központú jól-lét felfogása és értelmezése az egészséges viselkedést és a preventív, megelőző egészségi szolgáltatásokat preferálja.

2.1. A gyermekkori jól-lét

A gyermekkori jól-lét értelmezését az UNICEF hat elemből állította össze (lásd 2. ábra).

Anyagi jól-lét. Az anyagi jól-lét egyrészt a pénzügyi jóléttől, a pénzügyi helyzettől, a relatív gyermekszegénységi rátától és a relatív gyermekszegénységi különbségektől függ. Másrészt függ a szülők anyagi helyzetétől, gazdagságától, illetve a gyermek nélkülözésétől, a depriváció fokától.

Egészség és biztonság. A gyermek egészségét és biztonságát mutató adatok a születéskori egészség és halálozási ráta, illetve az alacsony súllyal születettek aránya, másrészt a preventív szolgáltatások, mint az oltások megléte, illetve a gyermekkori halálozások aránya.

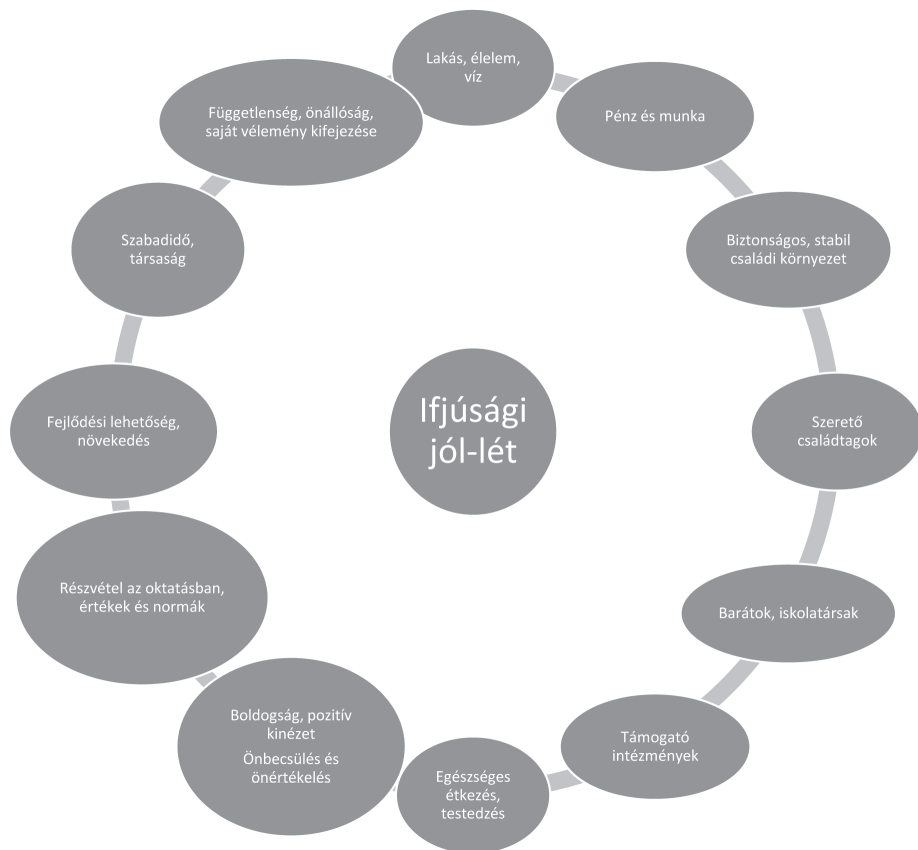
2. ábra A gyermekkori jól-lét elemei

Oktatás. Az UNICEF a gyermek-jól-lét harmadik dimenziójában, az oktatásban az óvodáskorúak iskolázottságát, a továbbtanulás arányát 15-19 éves korban tekinti mérvadónak, azt a mutatót, hogy hány százalék az ún. NEET fiatal, aki sem nem tanul, sem nem dolgozik. Az oktatás minőségének mutatója a PISA teszteken elért eredmény írás-olvasás és matematika-természettudomány tárgyakból.

Viselkedés és kockázatok. A viselkedési tényezők között a túlsúlyosság és a reggeli fogyasztásának hiánya, a gyümölcsfogyasztás és a testnevelés hiánya, mint az egészségtelen életmód mutatói szerepelnek. A kockázatos viselkedés a tinédzserkori terhességet, az alkoholfogyasztást, a dohányzást, a drogfogyasztást jelenti. A kockázatos viselkedés része az erőszak jelenléte, a tanulók hány százaléka vett részt verekezésben és hány százaléka szenvedett el bántalmazást.

A lakás és lakókörnyezet minősége. Az UNICEF e dimenzióban az egy főre jutó szobák számát, a lakóhely összetett problémáit, a lakóhelyen elkövetett gyilkosságok arányát és a légszennyezettséget veszi alapul.²⁴

Magyarország az UNICEF mutatói alapján 20. helyen áll a gyermek jól-léti listán, nyolcadik az oktatásban, 18. az anyagi jól-lét, 20. az egészséges kockázatok, 22. a lakókörnyezet minősége és 24. a kockázatos viselkedések területén. A volt szocialista országok közül Szlovénia a 12. helyen, Csehország a 14. helyen áll a 29 tagország között.²⁵

3. ábra A fiatalok jól-léte

24 Adamson, P. (2013): Children Well-being in Rich Countries. A Comparative Overview. Innocenti Report Card. UNICEF Office. pp. 5.

25 Adamson, P. (2013): Children Well-being in Rich Countries. A Comparative Overview. Innocenti Report Card. UNICEF Office. pp. 2.

A fiatalok jól-létét általában együtt mérik a gyermekekével. A jól-lét érzet a tapasztalatok alapján az életkor növekedésével csökken, és 15 éves korban éri el a mélypontot, majd 16-17 éves korban nő. Ugyancsak más az étellel való elégedettség a hét különböző napjain, leginkább szombatonként a legelégedettebbek a gyermekek. Az elégedettség jelentősen eltér a jó családi háttérű és a szegény családi háttérű gyermekek esetében. A szubjektív jól-lét méréseit tekintve hazánk már nincs ennyire jó helyen, a 26. helyen áll a 29 fős listán 82,5%-os elégedettséggel, míg a legelégedettebb gyermekek a hollandok, 93,4%-kal.²⁶

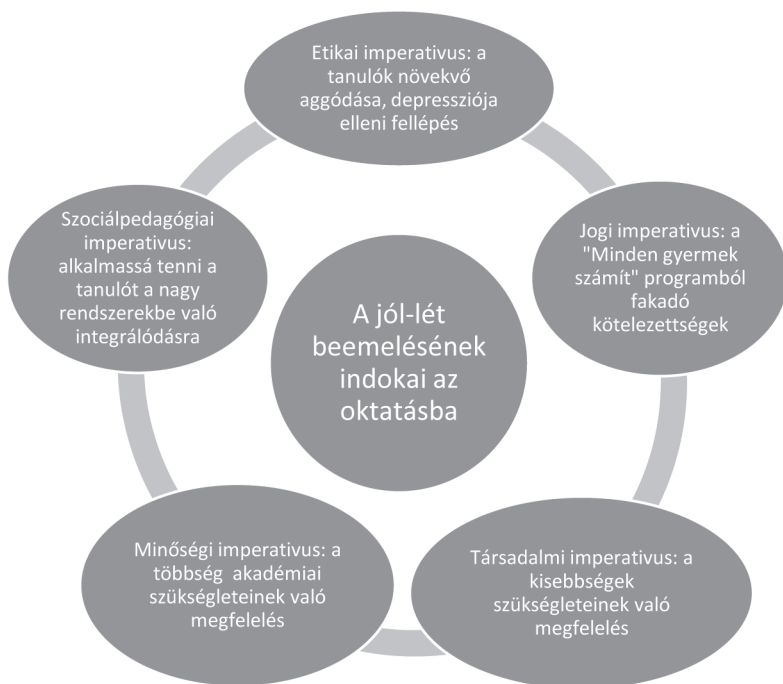
2.2. Az ifjúsági jól-lét és az oktatás

2.2.1. A jól-lét az általános pedagógiában

A jól-lét pedagógiája a kilencvenes évektől napjainkig tartó új pedagógiai diskurzusokat jelenti. Kiemelkedő szerepet kaptak a jól-lét pedagógiájának kialakulásában Paolo Freire Az elnyomottak pedagógiája c. tanulmánya, John Dewey pedagógiai nézetei, Pestalozzi tanításai, valamint a szociálpedagógia nézőpontjai, azaz, hogy a tanulás és a jól-lét miként kapcsolódnak össze (Herbart). A jól-lét pedagógiája a hallgatói kontroll, a didaktikai szerepkör mellett a „gondozás pedagógiájára” helyezi a hangsúlyt. A gondozás pedagógiája két momentumot emel ki: a tanuló meghallgatását és a kapcsolatokat a tanulókkal. Összességében a jól-lét pedagógiája az angol diskurzusokban a gondozás, a szocializálás (közösségben), személyiség- és jellemalakítás (demokrácia és állampolgárság) és tanulás (egyéni képességek fejlesztése). Másrészt a pedagógia a tanultak életre keltése (animációk, reflexiók és akciók révén).²⁷

26 Gwyther Rees, Haridhan Goswami and Larissa Pople, Jonathan Bradshaw, Antonia Keung and Gill Main (2013): The Children's Society. The Good Childhood Report. 32. pp.

27 Smith, M.K.: What is pedagogy? <http://infed.org/mobi/what-is-pedagogy/> (2014. okt. 31.)

4. ábra A jól-lét beemelésének indokai az oktatásba

A jól-lét pedagógiája azonban a pedagógiai célokon túl a tanulók jól-létre oktatását a pozitív pszichológia módszereinek beemelésével, jól-lét és boldogság tárgyak beemelésével kívánja megvalósítani. A brit nézőpontban a tanulók jól-létének elérését igazoló tényezők a fentiek (lásd 4. ábra).

A brit szakirodalom a tanulók jól-létét az iskolához való tartozás érzéséhez kapcsolja leginkább, az emocionális és társadalmi tanulási programokhoz (SEAL) kötik, és a hallgatói jól-létet az iskolavezetés kötelességévé teszik. Továbbá a szakmai feltételezések szerint a mentális problémákkal küzdő gyermekek, nem csupán mentális problémákkal küzdő felnőttek lesznek, hanem minden kapcsolatukban nehézségekkel küzdenek, nem lesz stabil munkaviszonyuk, bűnözés, társadalmi kirekesztés, munkanélküliség vár rájuk. A jól-lét központú oktatás hosszú távon javíthatja a tanulók életesélyeit. A jól-léti programok bevezetése rövid távon jelentősen javíthatja a tanulók tanulási esélyeit is. A jól-lét tantervbe emelése állandó feladatokat, kihívásokat, pozitív célokat, társadalmi inklúziót, a kompetencia érzetét, problémamegoldó képességet, a hatékonyság és eredményesség érzetét adja. Az iskolai jól-lét és boldogság elérése

ebben a nézőpontban az iskola feladata. Az iskola feladata, hogy a boldogságra neveljen, és az iskola a boldogság helye legyen. Az iskola akkor képes megfelelő jól-létet adni, ha a tanulók pszichológiai szükségletei teljesülnek, élvezetes, kihívásokkal teli feladatokat kapnak, van célja, értelme annak, amit csinálnak, és ezért megfelelő jutalmat kapnak. A tanulók fizikai, intellektuális és szociális erősségei, képességei fejlődnek, azaz az iskola képes a kiválóság környezeti követelményeinek megfelelni, olyan értelmes hellyé válik, ahonnan céljaikat az iskola kapuin túl is képesek megvalósítani. Másrészt megfelelően kell segíteni a tanulókat abban, hogy megtanulják, hogyan tudnak boldogságot elérni, azaz a boldogságra nevelni a hétköznapi iskolai életben is.²⁸

2.2.2. A felsőoktatás és a jól-léti pedagógia

A felsőoktatási intézmények tevékenységében alapvető kérdés, hogy miként tudják az oktatók, a tanszékek, a hallgatók teljes potenciálját kibontakoztatni, beleértve a hallgatók jól-létét és az állampolgári fejlesztést, miközben a személyiséget romboló egyetemi életvitel két legfontosabb eleme – az alkohol- és drogfogyasztás, illetve a stressz okozta depresszió – a világon mindenütt hallgatói életformához kötődő jelenségek.

A hallgatói bevonás pedagógiája mint jól-lét-képző tényező

A felsőoktatásban a tanulás nem csupán a szakhoz kapcsolódó tudástartalmakra koncentrálódik, hanem kiemelt szerepe van az én-fejlődésnek, a kognitív folyamatoknak, a tapasztalatok integrálásának és a reflexiónak. A hallgatókra jellemző dualisztikus felfogástól (az abszolút jó és abszolút rossz) az összetett, megvalósítható perspektívákig, a tudás komplex útjaiig kell eljutni: míg a hallgatók a képzés kezdetén külső segítséggel értik meg önmagukat, addig a képzés végére önmagukat, mint tekintéllyel bíró személyt kell megérteniük. A hallgatók legjobban úgy tanulnak, ha integrálják a tapasztalatokat, a reflexiókat, a cselekvést. A tanulás aktív, kísérletező, nem egyszerűen információkat elsajátító folyamat. A tanulás nem vákuumban, hanem társadalmi kontextusba ágya-

28 Lee, T. E. (2010): School Leadership and The Pedagogy of Well-Being: a review of the potential impact of the principles of Positive Psychology in one Senior Independent School. <http://www.northwoodprep.co.uk/pdf/The%20pedagogy%20of%20well-being.pdf> (2014. október 31.)

zottan történik, és a hallgató másokkal való együttműködésben alakítja ki a szakmai értelmezést. A hallgatói bevonás pedagógiája a felnőttképzés és kísérleti tanulás konceptuális kereteire támaszkodik, amelyeknek központi eleme az önkéntes munka és a közösségi kutatás.

A hallgatói tanulásban a bevonás egyik lehetséges formája a hallgató aktív bevonása az egyetemi szakmai közéletbe: több esszé írása, több könyv elolvasása, több értekezéslet, több projekt, stb. feladat megoldása, azaz annak elérése, hogy a hallgatók minél több empirikus javakhoz jussanak az oktatási folyamatban. A hallgatói bevonás másik perspektívája a hallgató-polgári bevonás, azaz a hallgató közösségi bevonása a campus keretein túl, a helyi szervezetekbe, a helyi vagy országos politikába. E bevonás feladata, hogy elérje, hogy a hallgató aktív, informált, megerősített állampolgárként kapcsolódjon be a részvételi demokrácia folyamataiba, alakuljon ki társadalmi felelőssége, tudatossága. Mindez már a társadalmi javakhoz való hozzájárulást, a pozitív társadalmi változások és a demokratikus politikai rendszerek erősítésében játszott szerepet vetíti előre. E nézőpont szerint a hallgató feladata a civil társadalmi részvétel, vezetői szerepkör kialakítása, a társadalmi igazságosság elősegítése, az empátia gyakorlása, az értékek és társadalmi felelősség kialakítása, a sokrétűség és demokrácia kérdéseiben kritikai reflexió kialakításának képessége.

A hallgatói bevonás pedagógiája alapvetően eltér a felsőoktatás tudástranszmissziós képzési modelljétől, mivel feltételezi a hallgatók és oktatók együttműködését a tudás létrehozásában „co-construction of knowledge”. E pedagógiák közé tartozik az önkéntes munka pedagógiája, a közösségi kutatás, a kollaboratív tanulás, a problémaközpontú tanulási modell, mint aktív pedagógia. A hallgatói bevonás pedagógiájába tartozik még a csoportok közötti dialógus, a tantervet kiegészítő önkéntes munka (egyetemi klubokban és egyesületekben végzett tevékenység), szakmai gyakorlatok interdiszciplináris teamekben való szervezése, tanulói közösségek létrehozása. Ahhoz, hogy ezek beépüljenek a képzésbe, minden tanszék esetében érvényesnek kell lenniük a pedagógiai alapelveknek.

A hallgatók mentális egészsége és jól-léte

A hallgatók mentális egészsége és jól-léte attól függ, mennyire képes az intézményben a hallgató olyan mikrokörnyezetet kialakítani, amely bátorítja a felelős, egészségfejlesztő viselkedést. Ehhez gyakori tanszéki kapcsolatokra, kis létszámú

csoportokra, egymásra való odafigyelésre, „gondozásra” van szükség. A bevonás pedagógiája, a projektekben stb. való részvétel, az intézményi és intézményen kívüli önkéntes munka visszafogja a hallgatói alkoholfogyasztáshoz kapcsolódó viselkedést. A hallgatói bevonás pedagógiája csökkenti a felsőoktatási stressz szintjét, mivel megszűnik a passzív és segítség nélküli tanulás nyomása, jobban tudja a hallgató saját tanulását ellenőrizni, ami csökkenti a stressz-szintet, ezzel a mentális egészségi problémákat is. A felsőoktatás a felnőtté válás fontos terepe, amelyben a hallgatót érintő fejlődési kihívások a következők: a környezet radikális megváltozása (a középiskola és egyetemváltás), a családtól való elkülönülés, identitás-krízis, korosztályi hálózatok, kapcsolatok létesítése, szakmaválasztás felelőssége. A bevonás pedagógiája csökkenti a túlzott szabadság érzését, csökkenti a szabadidő-főlősleget, kialakítja a megfelelő mentori programokat, és ellene hat a fejlődési problémákból kialakuló depressziós folyamatoknak. A hallgatók morális fejlődését segíti a bevonás pedagógiája; a tapasztalatok lehetővé teszik, hogy saját identitásukat, felelősségüket alakítsák.²⁹

A hallgatók jól-léte erőteljesen kapcsolódik a foglalkoztatáshoz, annak minőségéhez. A hallgatók foglalkoztatását több felmérés is vizsgálta. A legfontosabb prioritás az innováció, a munkahely sikeressége nézőpontjából. A kritikai gondolkodás, a megfelelő írásos és szóbeli kommunikáció, a komplex problémamegoldás, a tudás alkalmazása fontosabbnak vallott, mint a szakválasztás. A személyes tulajdonságok közül az integritás, az interkulturális képességek, a tanulási képesség a fontos, a professzió kritériuma a tényekre alapuló elemzés, a szaki ismeretek mély megtanulása, reális viszonyok közötti alkalmazása. A munkaadók többsége egyaránt igényli a liberális ismereteket, ám az alkalmazott tanulást is: a kollaboratív problémamegoldást, a gyakorlatot, a kutatást, a projektvezetést és a közösségi bevonást. A munkáltatók szerint a hallgatók a belépési szintre felkészültek, de a mesterszintű képzésre vagy a vezetői előrehaladásra és képességekre kevésbé. A munkáltatók érdekeltek az e-portfóliókban, mint a munkavállalás átmenetét megkönnyítő lehetőség alkalmazásában. A professzióban való előrehaladás képessége mellett a közösségi bevonás és a „globális ismeretek” (a globális kultúrákról, civilizációkról való tudás, az egyetemes történelem, a világvallások és társadalmi rendszerek ismerete) sem elhanyagolható. Összességében az anyanyelvi és idegen nyelvi tudás szakmai nyelvi minőségének a szintje, a globális kérdésekről való tudás, a kulturális sokféleség, az ország szerepe, helye a

29 Swaner, Lynn E. (2007): Linking Engaged Learning, Student Mental Health and Well-Being, and Civic Development: A Review of the Literature. Liberal ducation, Winter

világban, az állampolgári ismeretek és részvétel, a demokratikus intézmények és értékek megértése, a médiában megjelenő nyilvános vitákban az etikus állásfoglalás – a kulcskérdések a végzett hallgatók esetében. Mindez etikus döntéshozatali képességet, szakmai módszertani tudást, közös kutatási képességeket, szakmai gyakorlatot, közösségi projekteket, legalább egy projekt kivitelezését, szakterületükön tényalapú elemzések elvégzését igényli a hallgatóktól.³⁰

2.2.3. A foglalkoztatásra felkészítés pedagógiája

A felsőoktatási pedagógiák kulcskérdése a végzettek foglalkoztathatósága. Ennek érdekében számos országban áttekintették a tanterveket, és beemelték a hallgatói gyakorlatot a programokba. A hallgatói gyakorlat minőségi mutatói között a hallgató, a foglalkoztató, a gyakorlatvezető és a tereptanár – azaz a kockázatviselők – céljainak egybeesése, a megfelelő bevezetés, a reflexiók a folyamatban, a várható eredmények meghatározása kötelező. A gyakorlat rendszere akkreditált, a formatív értékelések szerepe kiemelt, csakúgy, mint a hallgatói gyakorlati portfólió. A modell leginkább a hallgatói személyes tanulási tervre épít, fontos eleme az időmenedzsment és a hallgatók vállalkozói képességeinek fejlesztése.³¹

2. táblázat A liberális oktatás foglalkoztatásra felkészítő pedagógiája az EU és az USA liberális intézményeinek programjában

EU élethosszig tartó tanulás ³²	USA munkáltatói szerződés ³³
Kommunikáció az anyanyelven, írott és szóbeli, kreatív módon, társadalmi és kulturális kontextusba ágyazottan	Szakértői szintű írástudás, szóbeli kommunikáció, meghallgatás és tárgyalás, elektronikus kommunikáció, retorikai érzékenység

30 Hart Research Associates (2013): It Takes More Than a Major: Employer Priorities for College Learning and Student Success. Spring, Vol. 99, No. 2

31 Millar, D., Thomas P. (2006): Pedagogy for Employability. Higher Education Academy

32 Recommendation 2006/962/EC of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning [Official Journal L 394 of 30.12.2006]. Key Competencies for Life Long Learning. http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/lifelong_learning/c11090_en.htm (2014. június 20.)

33 Fall 2012, Vol. 98, No. 4 An Education for the Twenty-First Century: Stewardship of the Global Commons

EU élethosszig tartó tanulás ³²	USA munkáltatói szerződés ³³
Idegen nyelvi kommunikáció, interkulturális megértés	Új látásmód megszerzésének képessége az interkulturális eltérések alapján, alkalmasság eltérő kultúrájú emberekkel való munkavégzésre, tárgyalásra és szocializációra alkalmasság egyik nyelvről a másikra fordításra
Matematikai és természettudományos kompetenciák, a matematikai gondolkodás alkalmazása, alapvető tudományos és technológiai ismeretek	A tudományos kérdezés, kutatás módszertana, evidencia alapú kérdezés. Matematikahasználat komplex rendszerek modellezésére, önálló kutatás folytatása a szolgáltatásokhoz; problémamegoldások keresése, az elmélet gyakorlati alkalmazása, a cselekvések elméleti megalapozására
Digitális kompetenciák – IST és ICT	Információ-keresés, válogatás többféle forrásból, validitás megállapítása. GPS kritikus használata, eltérő források koordinátáinak megfelelő értelmezése, az adatelemzéseknel a diszciplináris, kulturális és ideológiai nézőpontok értelmezése a teljes és komplex megértés érdekében
Egyéni és csoportos tanulási képesség, a szükségleteknek megfelelő módszerekkel	Agilitás: saját képességeinek állandó fejlesztése új kultúrák, személyek és tapasztalatok fényében.
Társadalmi és állampolgári kompetenciák: konstruktív és hatékony viselkedés, társadalmi és politikai koncepciók ismerete: demokrácia, igazságosság, egyenlőség, állampolgárság és állampolgári jogok, aktív részvétel	Globális bevontság: az emberi méltóság elismerése, az emberi jogok és mások iránti felelősség elismerése, az emberi sebezhetőség felismerése, megfelelő kapcsolatok és lehetőségek a más képességek számára, a növekedés és tanulás, az innováció, az örömteljes interakciók másokkal. Az otthonosság érzete megteremtése a világban, éreztetni másokkal, hogy szívesen látottak, magasra értékelték, szenvedélyesség a szenvedés megszüntetése iránt, empátia; a személyiség ügynökségként használata a változások érdekében, az elfogadhatatlan dolgokkal szembeni ellenállásra, az igazságosság elősegítésére
Kezdeményező és vállalkozói képesség, kreativitás, innováció, kockázatvállalás, a lehetőségek felismerése, speciális tudás és képességek, a társadalmi kapcsolatok és a kereskedelmi kapcsolatok fejlesztése, a jó irányítás elérése	A hatalom és privilégiumok egyenlő elosztása, elkötelezettség a demokrácia iránt, elkötelezettség mások jól-léte, a globális közjavak elérhetővé tétele iránt Vezetés: helytállás másokkal összevetve, folyamatos kezdeményezések, konstruktív megoldások keresése, nagylelkűség

EU élethosszig tartó tanulás ³²	USA munkáltatói szerződés ³³
Kulturális érzékenység és önkifejezési képesség, médiumok használata (irodalom, tánc, előadóművészet, vizuális alkotás)	A civilizációk tradícióinak és a történelem eseményeinek, összefüggéseinek ismerete, az emberi kultúrák összevető elemzése az irodalomban és a művészetekben, az emberek vándorlása okainak megértése, interkulturális hatások, kulturális keveredés, államok, dinasztiák, birodalmak és hegemon rendszerek értelmezése, globális földrajzi ismeretek, az identitások társadalmi konstrukciójának megértése, az egyén beágyazottsága (faj, nem, etnicitás, szexuális orientáció és állampolgárság) és a hatalommegosztás dinamikájának megértése
A globalizáció megértése	A globális kapitalizmus működése, a termelés és fogyasztás rendszereinek ismerete: emberek, pénz, termékek, szolgáltatások, a globális tájképek és áramlatok ismerete az ún. etnoscapés, culturoscapes, mediascapes, financoscapes, technoscapes, enviroscapes értelmezése, a globális problémák – egészség, élelmezés, szegénység, biztonság, klímaváltozás és környezet – összetett ismerete, az emberi jogok filozófiájának értelmezése és alkalmazása A gondolkodási skála megértése: a globális, lokális, regionális, nemzeti kapcsolódások alkalmazása

2.2.4. A felsőoktatási jól-léti modell mint új minőségkultúra

A felsőoktatás és a személyes jól-lét értelmezése alapvetően megszokott. A felsőoktatás transzformatív szerepe erőteljesen hangsúlyozott a jól-léti tanulmányokban. A felsőoktatás funkciója a személyiség, az én megértése, bevonása a tanulási folyamatba, majd bevonása a környező társadalomba, azaz a felsőoktatás lényege a személyes és a kollektív jól-lét együttes beágyazottsága. A személyes jól-lét a pozitív emóciók kialakításával kezdődik. A társadalom azt várja a felsőoktatástól, hogy a személyes és kollektív jól-létet egyszerre biztosítsa. A New Economic Foundation jól-léti szakértője hivatkozik Pirsig minőségelméletére a „statikus és dinamikus minőség” értelmezésére, azaz a „mit” és „hogyan” mellett az is fontos, hogy a hallgató miből merít ösztönzéseket.

Arra vonatkozóan, hogy a hallgatónak mit kell tudnia, Nick Mark szakít a hallgató, mint leendő munkaerő felfogásával, és Martha Nussbaumot idézi, aki a hallgatóból állampolgárt kíván nevelni, és a kérdést úgy teszi fel, milyen a jó állampolgár. A hallgatói tudás ennek alapján a következőkből áll:

- A kedvenc tárgyak elmélyült ismerete, azaz arra kell figyelni, milyen specializációt szeretne a diák, tanuljon a tanulás kedvéért, ösztönözzük érdeklődését, jutalmazzuk kellően. (Csíkszentmihályi, flow-élmény)
- A megszerzett tudás alkalmazása a kontextusnak megfelelően, ebben gyakorlati tapasztalatok szerzése.
- Mi a jó élet – megtanítani a hallgatót arra, mi az, ami számít a saját jólétükben, mi abban a saját szerepük. Mi az, ami kívülről, státusból fakadó, mi az, ami belső elégedettséget ad, ami értelmes. Megtanítani a hallgatót, melyek a jól-lét személyközi kapcsolati és közösségi minőségi dimenziói.
- Megtanítani a hallgatót arra, hogy más tudományokban hogyan gondolkodnak: a különböző kérdések más és más nézőpontok révén történő bemutatása más tudományos diszciplínák megismerésével.
- Megtanítani a hallgatót arra, hogy miképpen történnek a változások: meg kell érteniük, miként változik a világ, milyen összetettek a változások, és miként lehetnek a változások szereplői.
- A hatalom és befolyás dinamikája: meg kell érteniük, hogy miből fakad a hatalom és befolyás, miként hat az egyenlőtlenségekre, az egyénekre, az intézményekre, miként elosztott a jól-lét és gazdagság, hogyan ellenőrzik a gazdaságot, a politikai hatalmat, mi a média szerepe, milyen a befolyása a civil szervezeteknek, a regionális és globális hatalmaknak, mint az EU és a Világbank.
- Ismerni kell a globális interdependencia rendszereit: a fenyegetések, kihívások, lehetőségek, globális perspektíva kialakítása, mit jelent a globális állampolgárság, a fenntarthatóság, melyek a legfőbb kockázatok.

Nick Mark a felsőoktatás minőségét a minőség szubjektív, intuitív és akcióközpontú elemeiből is építi, hivatkozva Pirsig osztályozására. E nézőpont alapján a felsőoktatási környezet, a lehetőségek, azaz mi az, amit csinálhat a hallgató, legalább annyira fontos, mint a tanulás. A hallgató nem passzív befogadó, hanem maga is személyes ügynökség, akinek aktív közreműködése és jól-léte a tanulásban attól függ, mennyire erősítjük meg személyiségét, autonómiáját. Az autonómia, a kompetencia és a másokhoz való kötődés szükséglete egyenes kapcsolatban áll a felsőoktatási minőséggel.

A felsőoktatási jól-lét érzet és a jól-léti nézőpont elemei között, a tanulmányban erőteljesen hangsúlyozott az ún. szolgáltatási minőség – azaz a co-producing, a közös előállítási nézőponttal. A hallgató, mint a tanterv egyik előállítója, a tanulási folyamatba való aktív bekapcsolódó szereplője is részese a tudás, az érték, a szolgáltatás előállításának (dönthet a tanulásáról, képes önmenedzselésre, csökken az aggodás szintje, jobban átlátja mit kell tanulnia, növekszik az oktató elégedettsége, javulnak a hallgatói-oktatói kapcsolatok, javulnak az eredmények). A hatékony együttes képzési-tanulási folyamatban javulnak a hallgató belső és külső társadalmi kapcsolatai, amivel megtanulhatja azt is, hogyan alakíthatja az üzleti, a civil és a közigazgatáshoz fűződő kapcsolatait.³⁴

Összességében a NEF által elkészített modell, a szolgáltatástudomány alapjaira épít, a szolgáltatási minőségre, noha láthatólag nem használja és alkalmazza a szolgáltatástudomány eredményeit.

2.3. A felnőttkori jól-lét – munkahelyi jól-lét

A felnőttkori jól-lét mérésére nincsenek kialakult rendszerek és normák, annak ellenére, hogy vannak nemzetközi ajánlások. Az OECD a kanadai nemzetközi fejlesztési szervezettel (Human Resource Development Canada) 2000-ben szimpóziumot szervezett Quebec City-ben „The Contribution of Human and Social Capital to Sustained Economic Growth and Well-being” címmel. A múlt század kilencvenes éveiben az OECD a humán tőkébe való befektetésre és annak a jól-létre vonatkozó hatásait vizsgálta, majd a szociális tőke jól-léti hatásait a fenntartható és társadalmi fejlődés szempontjából elemezte. Hivatkozva arra, hogy számos OECD tagországban alapvető eltolódás történt az értékekben, ami a politikai célok megváltozását is magával kell, hogy hozza. Sokkal nagyobb a szerepe az önkifejezésnek, az egyéni autonómiának, a szubjektív jól-létnek és az életminőségnek. A gazdasági fejlődés akadályai a társadalom nem megfelelő működése, a társadalom szociális kapcsolatainak fellazulása. A jóléti tematika az OECD Statisztika, Tudás és Politika címmel tartott világfórumain, mint a társadalmi haladás mérésének eszköze jelent meg. A palermói 2004. évi világfórumon a szociális tőke mérése állt a középpontban. A 2007. évi isztambuli világfórum fogadta az ún. Isztambuli Nyilatkozatot. A cél a társadalmi haladás

34 Nicola Steuer and Nic Marks: University challenge: Towards a well-being approach to quality in higher education. NEF. 2009

mérése minden országban, a GDP adatokon túl, valamint az ENSZ Millenniumi Fejlesztési céljainak, indikátorainak ez irányú átalakítása. A tényalapú politikai kultúra növeli a társadalmi jólétet, és az információs korban a politikát átláthatóvá és elszámoltathatóvá teheti. A gazdasági, társadalmi és környezeti mutatók megismertetése az állampolgárokkal elősegíti a jó kormányzást és a demokratikus folyamatokat. Erősíti az állampolgárok társadalmi céljainak megvalósítását, a vitákat, a konszenzusépítést és a közpolitika növekvő elszámoltathatóságát. Felhívják a nemzeti statisztikai hivatalokat, a magánszervezeteket, a kutató szakértőket, hogy állítsanak elő jó adatokat, amivel a társadalmi haladás mérése egyértelművé válik. A hivatalos statisztika közjő, amely a társadalom fejlődését segíti.³⁵

A jól-lét, mint nemzetközi közjő, a nemzetközi statisztika, mint közjő megjelenítése erősítette az OECD legitimációját és felértékelődését a globális kormányzás rendszerében.³⁶ Az OECD 2013-ban kiadta a jól-léti statisztika mérésére vonatkozó nemzetközi normatív ajánlatát, ami a felnőtt lakosság jól-létét és boldogságát vizsgálja.³⁷ Az OECD által fejlesztett mutatók annak ellenére, hogy regionális szinten is eltérő jóléti modellek működnek, a jól-lét többcivilizációs univerzális felfogását támogatja szemben a jól-lét eltérő regionális modelljeivel.

35 <http://www.oecd.org/site/worldforum06/39637799.pdf> (2014. október 31.)

36 Boarini R., M. Comola, F. De Keulenaer, R. Manchin and C. Smith (2012): What Makes for a Better Life? The Determinants of Subjective Well-Being in OECD Countries: Evidence from the Gallup World Poll. OECD Statistics Working Papers, 2012/03, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/5k9b9ltjm937> (2014. június 20.)

Boarini R., M. Comola, F. De Keulenaer, R. Manchin and C. Smith (2012): Well-Being Patterns Around the World: New Evidence from the Gallup World Poll. OECD Statistics Working Papers, OECD Publishing (forthcoming).

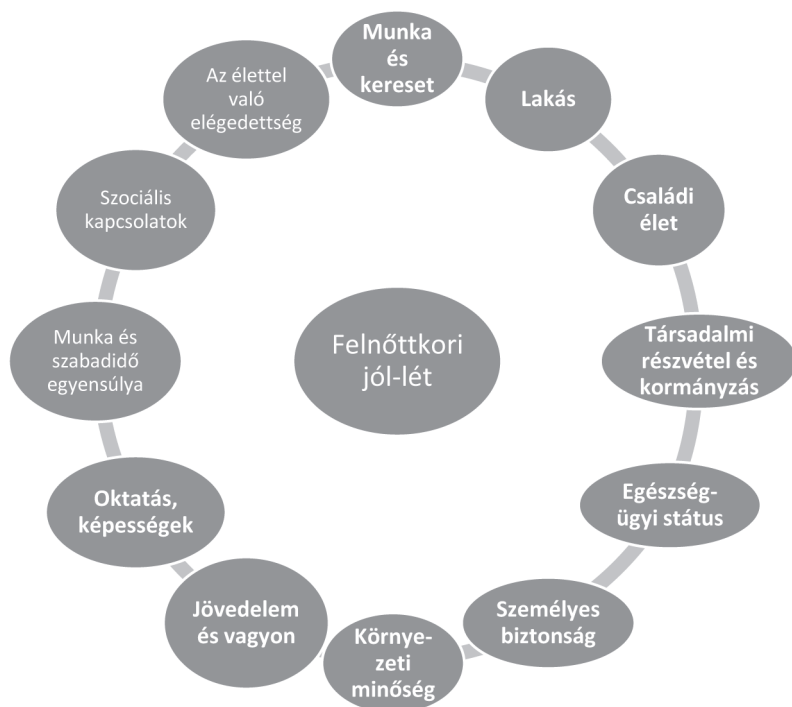
- Boarini R., G. Cohen, V. Denis and N. Ruiz (2012): Designing your Better Life Index: Methodology and Selected Results. OECD Statistics Working Papers, OECD Publishing (forthcoming).

- Ahmad N. and N. Yamano (2012): Carbon Dioxide Emissions Embodied in Goods and Services: Domestic Consumption Versus Production. OECD Statistics Working Papers, OECD Publishing (forthcoming).

- Ruiz, N. (2011): Measuring the Joint Distribution of Household's Income, Consumption and Wealth Using Nested Atkinson Measures. OECD Statistics Working Papers, 2011/05, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/5k9cr2xxh4nq-en> (2014. június 20.)

- Liu G. (2011): Measuring the Stock of Human Capital for Comparative Analysis: An Application of the Lifetime Income Approach to Selected Countries. OECD Statistics Working Papers, 2011/06, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/5kg3h0jnn9r5> (2014. június 20.)

37 OECD Guidelines on Measuring Subjective Well-being. (2013) (letöltés: 2014. június 20.) <http://www.oecd.org/statistics/Guidelines%20on%20Measuring%20Subjective%20Well-being.pdf>

5. ábra Felnőttkori jólét

Az OECD statisztika alapján Magyarország 2011-ben a jövedelem és vagyon, a munkahelyeket illetően, az egészségügyi státusz alapján, a legrosszabb helyen levők között volt, míg az oktatás, az emberi kapcsolatok, az állampolgári részvétel, a környezet minősége, a személyes biztonság területén a közepesen teljesítők között helyezkedett el, illetve a szubjektív jólétet illetően az utolsók között volt.³⁸ Az Európai Szociális Felmérés Magyarországon is méri a lakosság jólétét.³⁹ A Gallup indexén Magyarország a 106. helyet érte el.⁴⁰

Magyarországon 2013-ban történt meg az első, a KSH által felvett jóléti mérés.

38 How is life? OECD 2013 Measuring well-being? <http://www.oecd.org/statistics/howslife.htm> (2014. május 20.)

39 http://ess.tk.mta.hu/wp-content/uploads/2013/10/ESS_6_magyar_k%C3%A9rd%C5%91%C3%ADv.pdf (2014. június 20.)

40 http://geographic.org/country_ranks/global_wellbeing_index_2010_country_ranks.html (2014. június 20.)

A szervezeti működés és jól-lét

A munkahelyi jól-lét a szervezet munkavállaló iránti gondozási kötelezettségéből fakad, azonban a munkatársi jól-lét messze nem csupán munkahelyi jól-lét függvénye. A jól-lét az életminőség mutatója, azt mutatja, milyen életmódot és hogyan választunk, milyen az életfelfogásunk filozófiai nézőpontból, milyen hosszan élünk, egészséges és boldog vagy aggódó, betegséggel teli vagy boldogtalan életet élünk. Az egyén személyes kötelessége a munkahelyi jól-lét megőrzése és fejlesztése, főként abban az esetben, ha nem tud kire támaszkodni.

A jól-lét szervezeti menedzsment tényezői között a szervezeti minőség, a teljesítmény, a produktivitás, az üzleti hatékonyság és a profittermelés folyamatait is befolyásolja. Ott, ahol a munkatársi jól-lét csökken, ott csökken a teljesítmény és a hatékonyság is. Ahol a munkatársi jól-lét aláesett, ott a szervezeti teljesítmény is csökken: ott csökken a produktivitás, megnő a hibák száma, megnőnek a szervezeti konfliktusok, fegyelmezetlenség, betegség, hiányzás, alacsony morál, negatív atmoszféra, gyenge a fogyasztókra való figyelem, megnő az elvándorlás, a munkaerő kötődése gyengül, csökken a munkavállalók tekintélye a munkatársak körében, ez visszahat a fogyasztókra, az újonnan jelentkezők minőségére.

A munkahelyi jól-lét és egészség kihat az általános jól-létre, a munkatársak gyakrabban betegek. Amennyiben rossz a munkaidő-beosztás, gyakori a határidő nyomása, a felelősségek nem megfelelő elosztásúak, a kapcsolatok nem megfelelőek, akkor csökken a jól-lét érzete.

A menedzsment elméletek közül Herzberg motivációs elmélete, McGregor XY elmélete, Maslow szükségletelmélete, Adams kiegyenlítéselmélete, a tranzakcióelemzés, Benzinger falszifikációs típus elmélete, az ún. pszichológiai szerződés elmélet tartoznak ide.

Az 1980-as évektől a hangsúly a munkatársak saját maguk által történő stresszkezelésére esett (munkahelyi testnevelési gyakorlat, fitness), majd a munkatársak kiégése vált hívó szóvá. Egyes munkahelyeket tipikus, kiégést termelő, munkahelyekként kategorizáltak. Az 1990-es évektől a lapos szervezetek, a munkahelyi leépítések, a technológiai fejlődés, a megnőtt információ-igény a stressz-szint növekedéséhez vezetett. A folyamat az ún. Munkatársi Támogató Programmal párosult, amibe beletartozott az álláskeresőre felkészítés, pénzügyi, jogi és egészségügyi tanácsadás. A 2000-es évek elejétől a munkahelyi stressz kezelésére a munkaterhelés és munkakörnyezet, a személy saját munkája

iránti felelőssége és hatásköre növelése, a kollégák, a vezetés, a szervezet támogatása, a kapcsolatok minősége, a konfliktusok csökkentése és a nem elfogadható viselkedés csökkentése, a szerepkörök értelmezése, melyek a munkakör részletei, mi elvárt, mi szükséges, a változások menedzselése a szervezetben. A cégek munkatársi jól-léti teljesítménye értékelt, rendszeresen vizsgált a stressz-szint és a munkahelyi stressz által okozott problémák sora. Az elmúlt évtizedben jelentős fejlődés történt a nagy cégekben a stresszmenedzsment folyamatait illetően munkahelyi környezetben. A jól-lét elősegítése azonban nagyon gyakran korlátozódott a stressz csökkentésére. Számos országban megnőtt a mentális betegségek miatti hiányzás, a munkaerő-elvándorlás és a munkaerő rehabilitációs költség. Napjainkban a témakör az ún. pozitív pszichológia révén került a reflektorfénybe. A pozitív pszichológia a munkahelyi környezet minőségére és a munkatársak bevonásának növelésére helyezi a hangsúlyt.

A munkahelyi stressz

A munkahelyi stressz okai között a magas munkaterhelés, a változásokkal való megbirkózás nehézségei, személyközi konfliktusok, veszekedések, nem hatékony menedzsment, a források hiánya, rugalmatlan aszociális munkaidő-kialakítás, a munkatársak iránti tisztelet hiánya, nem világos munkamegosztás, a döntésekbe való be nem avatás, kevés képzés és személyes fejlődési lehetőség, az elbocsátástól való félelem a leglényegesebbek. Ezért a legtöbb munkahelyen stresszt megelőző, a stressztényezőket feltáró, a stressz szintjét menedzselő és a jól-létet elősegítő programokat vezettek be: támogató munkakörnyezet, egészséges életstílus kialakítása, táplálkozási és testmozgás-kampányok, jobb motivációs rendszer, több képzés és a személyes fejlődés alakításának támogatása.

A munkahelyi jól-lét gyakran kapcsolható a munkahelyi stressz, a stresszcsökkentés, stressz- elkerülés, stressz-menedzsment kifejezésekkel. Kapcsolódik az érzelmi jól-lét, a pszichológiai jól-lét, egészségfejlesztés, holisztikus egészség, a jól-léti módszerek, kezelések, terápiák témáihoz. (Jóga, reflexológia, akupunktúra, reiki, ÉFT, meditáció, hipnózis, életöröm és nevetés, testedzés és szabad levegőn való mozgás, vidámság és játékoság, diéta és hidratációs gyakorlatok, alkohol- és droghasználat.)

A munkahelyi jól-lét története

A munkahelyi jól-lét története egyidős az ipari vállalkozások történetével. Az ipari tevékenység során, a történelem különböző korszakaiban, eltérően tekintettek a munkásokra, a munkavédelem bizonyos rendszerei a középkorban a vallási tevékenységekhez és szokásokhoz kapcsolódtak, pl. a vasárnap kialakulása, ünnepeken való munkamentesség. A feudalizmus rendszerével szemben az ipari munkás már nem volt földesúrhoz (cselédség) vagy jobbágyi-területi szintű tevékenységhez kötött. Az ipari munka a szabad munka rendszere, ugyanakkor a szabadság a munkánélküliség szabadságával és a munkakerülés üldözéséhez, dologházak kialakulásához is vezetett. A kapitalista rendszerekben a munkások idővel emberi munkakörülményeket, megfelelő béreket, megfelelő szabadidőt harcoltak ki maguknak, főként a szakszervezetek létrejöttével. A történelmi regények és filmek megfelelően illusztrálják a munka világát Dickens dologházaitól, napjaink vámszabad tevékenységi zónáig. A munka világa átalakításában kiemelt szerepe volt a hidegháborúnak, amelyben a gazdasági jól-lét és a társadalmi jól-lét rendszereinek szembeállításával versengett az individuális fogyasztásra épülő nyugati jól-léti modell és a keleti hiánytársadalom, a kollektív társadalmi jól-léti szolgáltatásokkal. A kapitalista és szocialista világ versenyében elbukott az utóbbi modell, azonban a rendszerek közötti vetélkedés nem hozott lényeges javulást, sőt a munkahelyek kivonulásával párosult, és a befektetések áthelyezésével olyan térségekbe, ahol olcsóbb a munkaerő ára, nincsenek szakszervezetek és nem alakultak ki a munkások védelmének rendszerei. A munkavédelem modelljei és rendszerei az újjgazdaság kialakulásával rendkívüli módon megváltoztak, hiszen megváltoztak a szabályozók, ismételten megerősödtek a nem legális foglalkoztatás lehetőségei, átalakultak a foglalkoztatási előírások a vendégmunkások megjelenésével és az ún. exportfejlesztési zónák kialakulásával. Napjaink posztfordista rendszereiben a gyártási folyamatok a megrendelésektől függnének, a minimális létszámmal szemben a csúcsidekben megnő a foglalkoztatás, amely főleg a munkaerő-közvetítés rendszerei által biztosított. A foglalkoztatás atipikus formái, a munkavállalók távoli térségekből való toborzása, a családtól való elszakíttottság, a munkahét 3-4 napra való összesűrítése, a vállalkozók családtagjainak megnyújtott munkaideje – olyan új jelenségek, amelyek napjaink hétköznapi problémái közé tartoznak. Napjaink posztfordista rendszereiben újraéledtek a tudományos menedzsment alapelvei, amelyek a munka intenzitását, a projekt alapú termelést, a munkahelyi konfliktusok feléledését okozták. A munkahelyi egészség és jól-lét az új viszonyok

közepette összekapcsolt a munkahelyi egészségi költségek növekedésével, a betegség miatti pénzügyi költségekkel, a kiesett munkaidő költségeivel, az ún. prezentizmus költségeivel (járványos betegségek esetén is dolgoznak a munkavállalók), stb. A munkahelyi stressz megnövekedése egyenes következménye az új munkahelyi kultúráknak, amelyek egyre több területen alkalmazzák a tudományos menedzsment eszközeit és technikáit. A kiszervezések (a szolgáltatások egy részének, a termékek alkotóelemeinek kihelyezése gyáron kívül, más cégekhez), a vezetői posztok megszüntetése (ideiglenes tanácsadókkal való helyettesítése), a projekt alapú foglalkoztatások elterjedése, az ebből fakadó állandó bizonytalanság és projekt-stressz, a megnőtt energia- és autonómia-igény, a teljesítmény-központú bérezés, amellyel csak a mindenkori jelenlegi teljesítményt díjazzák, új munkavállalói védelmi rendszerek kialakítását igényli.

A munkahelyi környezet és munkahelyi jól-lét programjai összefüggnek a munkahelyi egészséggel kapcsolatos nemzetközi szabályozásokkal. A munkahelyi egészség programjainak fejlesztésében az ENSZ szervezetei, az ILO és a WHO 1950-ben hozták létre az első közös bizottságot a témában. Az 1978-ban, az akkori Szovjetunióban, Alma-Atában elfogadott nyilatkozat szerint a humán egészség fejlesztése két elemről, a munkahelyi és a lakóhelyi egészségtől függ. Az 1981. évi ILO foglalkozás-egészségügyi és munkaügyi ajánlás a fizikai környezet egészségére helyezi a hangsúlyt, míg az 1985. évi egyezmény már kitér a foglalkozási egészségügyi szolgáltatásokra, a munkahelyi ergonómiára. Napjaink leginkább idézett dokumentuma az ún. Ottawai Charta, amely hangsúlyozza az egyén ellenőrzési jogát a munkahelyi környezet egészségességét illetően. 1994-ben fogadták el a foglalkozási egészségre vonatkozó globális nyilatkozatot, és a WHO világszerte mintegy 60 munkahelyi egészségkutató központot létesített. 1996-ban egy globális munkahelyi egészségi stratégia, 1997-ben a Jakartai Nyilatkozattal az egészség társadalmi felelősséggé vált, amelynek elérésében a közösségi infrastruktúra kialakítása, az egyének megerősítése is megfogalmazódott. Az 1997. évi Luxembourgi Nyilatkozat, a Munkahelyi egészség az Európai Unióban c. dokumentum már a pszichoszociális környezeti feltételeket is érinti, az 1998. évi Cardiffi Nyilatkozat ajánlásokat fogalmaz meg a KKV-k számára. Az 1998. évi világ-egészségügyi közgyűlés az egészséges város rendszerébe illeszti az iskolai és munkahelyi egészségügyet, a 2002. évi Barcelonai Nyilatkozat a munkaegészségügyet a legfontosabb közegészségügyi elemmé emeli. A 2003. évi globális foglalkozás-egészségügyi és biztonsági stratégia fogalmazza meg a foglalkozás-egészségügyi menedzsmentrendszerre vonatkozó standardokat. A 2005. évi Bangkoki Charta a globális egészségfejlesztés

programját, a férfiak és nők eltérő szükségleteit, a Stresai Nyilatkozat a foglalkozási egészségügy és minőségügy, a TQM összekapcsolását éri el. A 2009. évi Workplace Health Promotion and Well-being c. dokumentum a munkahelyi pszichoszociális veszélyek és a mentális stressz, a drog- és alkoholfüggőség, a dohányzás-mentes munkahely, a munkahelyi erőszak megelőzése, a munkahelyi jól-lét és az AIDS megelőzése kérdéseit tárgyalja.

A munkahelyi jól-lét olyan átfogó fogalomként használatos, amelybe beletartozik a munkahely életének minden aspektusa, a fizikai környezet biztonsága és minősége, a munkatársak munkáról, munkahelyi környezetről és a munkaszervezetről alkotott véleménye. A munkahelyi jól-lét mérése célja a munkahelyi egészségi adatok kiegészítése a munkahelyi elégedettséggel és jól-léttel. A munkatársak jól-léti szükségleteinek nem ismerését, a jól-lét elősegítése hiányát munkahelyi problémák keletkezéséhez vezetik: stressz, munkahelyi konfliktusok, alkohol, drog, mentális egészségi problémák kialakulásával kötik össze. A munkahelyi jól-lét fejlesztése a fenti káros szokások leküzdésének segítése mellett az életváltozást elősegítő programokkal – diéta, testedzés, mentális jól-léti szolgáltatások – is kiegészül.

Munkahelyi jól-léti standardok az Egyesült Királyságban

1. Vezetés: megérti és fontosnak tartja az egészséges munkahelyet, mint értéket, aktívan támogatja a felsővezetést, lebontják az egészséges viselkedés korlátait, megfelelő időt biztosítanak, növelik a munkatársak képességeit, akciótervet fogalmaznak meg, végrehajtják, ellenőrzik, meghatározzák a prioritásokat.
2. Kultúra: az egészség és jól-lét a szervezet rendszerébe integrált, biztosított a munkahelyi környezet és egészség feltételrendszere, a munkatársak úgy vélik, értékelik munkájukat, számítanak a szervezetben, támogatják a betegséggel küzdő munkatársakat, elősegítik a munkaidő és szabadidő egyensúlyát.
3. Kommunikáció: hatékony a kommunikáció a szervezetben, minden munkatárs bevont és a szervezetbe tartozás érzése erős, a kommunikáció eszközei megfelelnek a munkatársak szükségleteinek.

4. A munkahelyi jól-lét erősen összefügg a vállalkozások fejlődési lehetőségeivel, amelyek az ipari társadalom kialakulása óta szintén jelentősen átalakultak.⁴¹

Az EU munkahelyi jól-léti tevékenysége

Az Európai Munkaegészségi és Biztonsági Ügynökség 1994-ben jött létre, feladata az EU ez irányú tevékenységének támogatása. A tagországokban nemzeti egészségügyi intézetek foglalkoznak a közegészség és abban a munkaügyi egészség fejlesztésének kérdéseivel. Az EU első munkaegészségi és biztonsági stratégiája a 2002–2006 közötti időszakra szolt. A cél a munkahelyi kockázatok megelőzése, a meglévő jogi szabályozások jobb alkalmazása és a nemzetközi globális nézőpontok becsatornázása volt. Az EU-szintű jogi szabályozással, az innovatív megoldások támogatásával és a munkaegészségügynek az EU többi politikájába integrálásával a munkaegészségügy az uniós politika főáramába került. Ekkor a 2002–2006 közötti időszakban a foglalkoztatás minőségének fejlesztése, a női foglalkoztatás, az ergonómiai fejlesztések, a fiziológiai és a pszichológiai tényezők feltárására, az időskori foglalkoztatás problémáira esett a hangsúly. A stratégia kitér az új foglalkoztatási formákra, a kockázatok megváltozására, a teljesítmény-központúság és a nagyobb rugalmassággal működő szervezeti jellemzők következményeire, a megnőtt stressz, depresszió, munkahelyi erőszak, az alkoholizmus, a drogfogyasztás (18%) arányára.

Az EU elfogadta, hogy a munkahelyi egészségfejlesztés feladata a munkahelyi balesetek megelőzésén túl a munkatársak jól-léte, beleértve a fizikai, az emocionális és a szociális jól-létet is. Ezért csökkenteni kell a munkahelyi balesetek és munkahelyi betegségek arányát, feladat a szociális és emocionális problémák megelőzése (stressz, munkahelyi bántalmazás, depresszió, aggodás és szenvedélybetegség), a foglalkozási betegségek visszaszorítása (azbeszt- és gerincoszlop-betegségek), az idősek és fiatalok eltérő munkavédelme, a társadalmi nemi egyenlőtlenségek megfelelő munkavédelmi kezelése, az atipikus foglalkoztatásokban és a részmunkaidőben foglalkoztatottak védelmi feladatainak kialakítása. A program része az általános és a szakképzés munkaegészségügyi ismeretek oktatási feladatainak meghatározása, a jól irányított munkahelyi

41 <http://www.wellbeingcharter.org.uk/Downloads-Tools.php> (2014. október 31.)

környezet minőségi kritériumainak meghatározása, a technológiai innovációkból és az új társadalmi fejlődési trendekből fakadó új veszélyek feltárása.

A meglévő jogi szabályozás jobb alkalmazása a nemzeti és uniós munkavédelem jobb összehangolását, az ellenőrzés rendszereinek egységesítését, a büntetések egységesítését jelentette. A program számos ösztönző megoldást javasolt a tagállamoknak. (1998-ban 5500 munkás halt meg munkahelyi balesetben, 4,8 millió, 3 napon túli hiányzást eredményező baleset során az uniós tagállamokban, ami 10%-os csökkenést mutatott.) A halászat, a mezőgazdaság, az egészségügy, a szociális szolgáltatások 30%-kal nagyobb, a bányászat, az ipari termelés, a közlekedés és a turizmus 15%-kal nagyobb érintettséget mutat az átlagnál.⁴² A 2007–13 közötti stratégia fő célja a tagállamok tevékenységének erősítése, a prevenció és egészségmegőrzés, a munkavállalók rehabilitációja és reintegrációja, a szociális és demográfiai változásokra reagálás, a munkahelyi egészségi, a közegészségi, a regionális fejlesztési, a szociális kohéziós, a közbeszerzési politikák integrálása. A program hatására a tagállamokban a halálos balesetek száma 25%-kal, a 3 napon túli hiányzást okozó balesetek aránya 26,8-del csökkent. Megtörtént a munkahelyi stressz szabályozása, a tagállamok elfogadták saját nemzeti munkaegészségügyi stratégiájukat. Magyarországon a munkahelyi balesetek száma 17–19 000 körül mozgott 2009–2013 között.⁴³ A 2010. évi 19 948 balesettel szemben 2013-ban 17 222-t regisztráltak. A halálos balesetek száma a 2004. évi 152-ről 53-ra esett vissza. A legtöbb baleset Budapesten (3106), Pest megyében (1726), Győr-Moson-Sopron megyében (1392), Borsod-Abaúj-Zemplén megyében (1033), Fejér megyében (906), Komárom-Esztergom megyében (860), a legkevesebb Zala megyében történt. A balesetet szenvedők között 11 281 a férfi, 5991 a nő, a nők baleseti aránya jelentősen meghaladja a férfiakét az egészségügyi, a szociális, a pénzügyi, az igazgatási és az oktatási területeken. Az ipari balesetek száma 7002 volt, a szállítás, raktározás, posta, távközlés 2207, a kereskedelem 2081, az egészségügy és a szociális terület 1162, az oktatás és igazgatás 1675 balesetet jelentett. Leginkább a 35–44 éves korosztály (4580), a 45–54 éves (3975), a 25–34 éves (3975), az 55–64 éves 2264 fővel, a 18–24 évesek 2326 balesettel, a 65 felettiek 47 balesettel érintettek. A balesetek száma a legmagasabb az 50–249 fős vállalat-

42 Community Strategy on Health and Safety at Work. 2002–2006 http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/health_hygiene_safety_at_work/c11147_en.htm (2014. október 31.)

43 [file:///C:/Users/Gy%C3%B6nyv%C3%A9r/Downloads/140430-mbales.stat.2013%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Gy%C3%B6nyv%C3%A9r/Downloads/140430-mbales.stat.2013%20(1).pdf) (2014. október 31.)

kozásokban, ezt követik a 10–49 fős vállalkozások 4723 balesettel, jelentősen csökken a 250–499 közöttiek (2176) és a 250 feletti (2484) esetében. Az 1–49 főt foglalkoztatók között 1895 volt a balesetek száma, de itt történt a halálos balesetek 60%-a (34 fő). Az adatok akkor értékelhetők igazán, ha összevetjük ezeket korábbi adatokkal: 1992-ben 45 230 (12,27%/munkavállalók), 1993-ban 40 314, 1994-ben 35 919, 1997-ben 28 896 fő (9,04%) volt a munkaügyi baleseti mutató.⁴⁴ A 2013. évi 4 millió körüli foglalkoztatott (a közmunkával együtt) esetében a munkahelyi balesetek aránya 0,43%-ra csökkent. Azonban ez az arány is évi közel 1 millió munkanap kiesést okozott. Az EU 2014–2020 stratégiai keretrendszer a munkahelyi egészség és biztonság témakörében 217 millió munkavállalót érint. A célok három fő kihívás mentén megfogalmazottak: a munkaügyi szabályok jobb betartatása, főként a mikro- és kisvállalkozások esetében hatékony és eredményes kockázatkezelési stratégiákkal, a munkahelyi betegségek csökkenése, a munkaerő idősödése okozta problémák kezelése. A stratégia céljai között a nemzeti munkaegészségügyi és biztonsági stratégiák naprakésszé tétele, a mikro- és kisvállalkozások támogatása, online interaktív kockázatértékeléssel, a nemzeti munkaügyi ellenőrzési hatóságok teljesítményének javítása, a törvények egyszerűsítése, a felesleges adminisztratív terhek csökkentése, az idős munkavállalók, a munkahelyi megbetegedések és a nano-, valamint a zöldtechnológiák problémáinak feltárása, az adatszolgáltatás javítása állnak.⁴⁵

Az európai munkaügyi egészségi programok

A munkahelyi jól-lét és a munkahelyi egészség európai programja a szervezet vezetése felelősségévé teszi a munkahelyi egészségügyet. A fenti ábra jól mutatja a munkahelyi kultúra és a részvételiség központi szerepét. A munkahelyi egészség hajtóerejeként az intézményi politikát, az üzleti politika egészét, a humán erőforrás szolgáltatásokat, azok ellenőrzését, a munkakörnyezetet és szervezeti felépítést, a szervezeti változásokat és munkabiztonságot, a személyes egészségügyi viselkedést és az egyének egészségkompetenciáit határozza meg. A folyamatok között az épületinfrastruktúra, az egészségmarketing és kommunikáció, a megvalósítás, a folyamatos javítás tevékenységei állnak. Az

44 <https://osha.europa.eu/fop/hungary/hu/statistics> (2014. június 20.)

45 EU Occupational Safety and Health (OSH) Strategic Framework 2014–2020. (2014. október 31.) <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=151>

egészség függ a közösségi egészségtől, a munka és életminőségtől, a munkahelyi egészségtől, valamint a teljesítménytől és innovációtól.

6. ábra A munkahelyi jól-lét egy modellje⁴⁶

A munkahelyi egészség minőség-kritériumai az európai standardok alapján a következők⁴⁷:

1. A vezetés felelőssége a munkahelyi egészség támogatása és integrálása, a megfelelő személyzet biztosítása, a programok integrálása a cég politikájába, megfelelő pénzügyi és anyagi források biztosítása.
2. A munkatársak részvétele a munkahelyi egészségi programokban.
3. A munkahelyi egészség értelmezése egységes kell, hogy legyen, átfogó egészségfejlesztéssel párosuljon.
4. A munkahelyi egészségfejlesztésnek a munkatársak egészségi állapota elemzésén kell alapulnia, folyamatos javítás révén valósuljon meg.

⁴⁶ European Network for Workplace Health Promotion. (2014. október 31.) <http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CEIQFjAD&url=http%3A%2F%2Fwww.ttl.fi%2Fpartner%2Fenwhp%2Fkampanjat%2FDocuments%2FENWHP-brochure.pdf&ei=BDvrU6-CDvGu7Ab19YCYAw&usg=AFQjCNGjGZxMI2gD55Nqhw6YPb0IK3ChHg&bvm=bv.72938740,d.ZGU>

⁴⁷ <http://www.enwhp.org/good-whp-practice/methods-tools-mogp/quality-criteria.html> (2014. október 31.)

5. A munkahelyi egészségfejlesztési program szakszerűen koordinált legyen, az információkról a munkatársak kapjanak tájékoztatást rendszeresen.
6. A munkahelyi egészségfejlesztési program hatásait rendszeresen értékeljék speciális indikátorok alapján.

A mikroszintű szervezeti jól-léti politikák keretrendszere

1. Pozitív munkakultúra
2. Szervezeti és menedzsmentstruktúra
3. Képzés és fejlesztés
4. Fizetés, javadalmazás, munkaidő, nyomások, egyéb feltételek
5. Munkabiztonság és kockázatsökkentés, elbocsátás és szervezeti változás
6. Kommunikáció
7. Munkaidő, egyéb szabad- és pihenőidő egyensúlya
8. A munkatársak illeszkedése a szervezeti kultúrába
9. Hiteles tanácsadás
10. Munkatársakat támogató programok
11. Gondolkodás és szervezeti terápia, stresszcsökkentő, megelőző tevékenységek
12. A vezetés jól-lét iránti felelőssége
13. A stressz monitoringja és tesztelése és a jól-lét összekapcsolása
14. Jól-léti politika kialakítása
15. Jól-léti politika útmutatók

A munkahelyi jól-lét munkatársi fejlesztési keretei

1. Be connect – Építs kapcsolatot mindenki vel: család, barátok, kollégák, szomszédok, otthon, iskolában, munkahelyen, közösségekben, melyek a kapcsolatépítés sarokkövei, szánj időt ezek fejlesztésére, minden napodat gazdagítsd valamivel!
2. Be active – Sétálj, fuss, nézd meg a környéket, biciklizz, játssz, kertészkedj, táncolj, tornázz! Végezz fizikai tevékenységet, légy mobil és fitt!

3. Take notice – Vedd észre a dolgokat: érdeklődj, lásd meg a szépet, tégy megjegyzést a szokatlan dolgokra, fotózz, bármerre jársz, vedd észre az évszakok változását, elemezd érzéseidet, reflektálj a tapasztalatokra!
4. Keep learning – Tanulj folyamatosan: próbálj ki új dolgokat, iratkozz be tanfolyamokra, vállalkozz új feladatokra munkahelyeden, főzz, kapcsolódj be öntevékeny szakkörökbe, keress kihívásokat, az új dolgok önbi-zalmat és jó elfoglaltságokat adnak.
5. Give – Adakozz! Tégy valamit a barátodért, idegenért, köszönd meg a dolgokat, mosolyogj, végezz önkéntes munkát, csatlakozz valamely lakó-helyi csoportba, kifele nézz, ne befele, lásd önmagad, értékeld a boldog-sági szintet, és tarts kapcsolatot környezeteddel!⁴⁸

Szakmai jól-lét elemzésének szempontjai

1. A munka természete
 - a) A munkahely fizikai környezete (terület, fény, hőmérséklet, zaj, berendezés, eszközök) – megfelelő-e a munkavégzéshez.
 - b) A munka mennyire segíti a szakmai fejlődést?
 - c) A munka jellemzői: a munka hány %-át élvezed, hány %-a jelent kihívást, hány %-a hoz szakmai és személyes eredményeket?
 - d) Mennyire jó a kapcsolatod a kliensekkel, mennyire értékeli munkádat, mennyire értékeli a cég a kliensekkel való kapcsolata-idat?
2. A kollégákkal való kapcsolat
 - a) Mennyire hatékony a csoport, amelyben dolgozol? Mennyire figyel a cég vízióira és értékeire, megfelel-e a team, a csoport az elvárása-idnak?
 - b) Munkahelyi kémia: mennyire érzik a munkatársak, hogy támoga-tottak, szeretnek-e munkába járni?
 - c) Milyen a kapcsolatod más csoportokkal, vezetőkkel? Milyen a kapcsolatod a vezetőkkel, partnerekkel?
 - d) A főnököktől való függés. Mennyire tudtál olyan rendszert kialakí-tani, hogy csökkenjen a főnöktől függés szintje?

⁴⁸ <http://www.businessballs.com/workplace-wellbeing.htm> (2014. június 20.)

3. A fizetés, javadalmazás
 - a) Mennyire értékes a munkád az egész szervezet számára? Van-e benne növekedési lehetőség, hosszú távú fenntarthatóság, pénzügyi teljesítmény és pozíció?
 - b) Mennyire járul hozzá az egység a profittermeléshez?
 - c) A termék és szolgáltatás eladhatósága – mennyire járul hozzá a munkád ahhoz, hogy a termék vagy a szolgáltatás prémiumáron lehessen jelen a piacon?
 - d) Alkalmas-e a termék, a szolgáltatás arra, hogy eltartson, és pénzügyileg önállóvá váljon a szervezet?
4. Az életminőség
 - a) A munka társadalmi hasznossága, a termék, szolgáltatás társadalmi haszna mérhető-e? Mérhető-e ez a haszon a csapat szintjén?
 - b) Mennyire kiegyensúlyozott az életed? Mennyire figyelsz magadra, mennyire ellenőrzöd az időfelhasználást?
 - c) Mennyire megfelelő a szabadidős és a hobby tevékenységed? Mennyire támogatja ezt munkahelyed? Jut-e elég idő rá?
 - d) Mennyire kiegyensúlyozott a családi életed, megfelelő-e az időmennyiség, amit a családra szánsz?⁴⁹

A szakmai jól-lét foglalkozási csoportokon belül

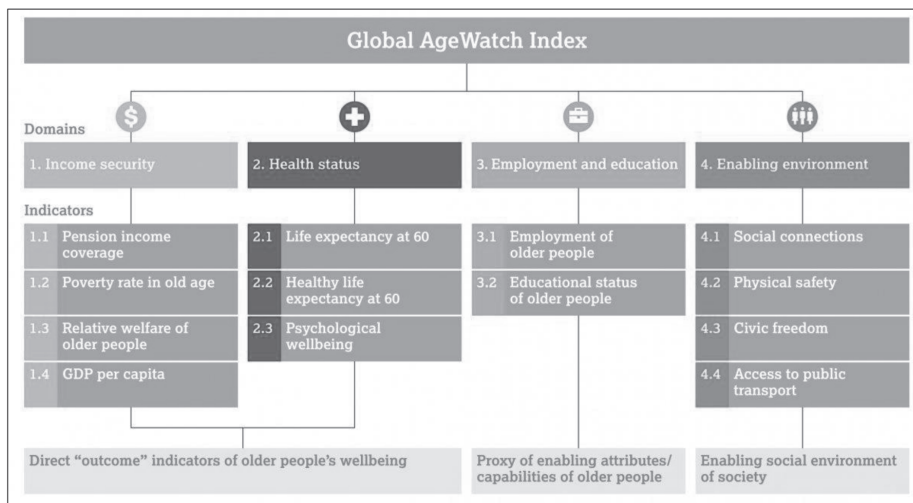
Az Egyesült Államokban a szakmai csoportok jól-léte a Gallup mérései alapján 2013-ban a következő volt a százalékos eredmények alapján:

- orvosok 78%, középiskolás tanárok 73,5%, a cégtulajdonosoké 73,4%,
- a diplomás szakemberek (diplomás ápoló, tanár, szociális munkás, politikus) 73%,
- a vezetők, igazgatók és hivatalvezetők 72,3%, egyéb ápolók 71,6%,
- az agrár-szakmák 68,1%, irodai alkalmazottak 68,1%, kereskedők 68%,
- az építőipar, bányászat 66,1%, szolgáltatások alkalmazottai 65,3%,
- a gyártás-termelés alkalmazottak 64,3%, közlekedés 63,3%.
- (Gallup Healthways Well-being Index)

49 <http://global.ranone.com/professional-wellbeing.html> (2014. június 20.)

2.4. Az időskori jól-lét problémái

Az időskori jól-lét több tényező függvénye, és többféle mérés is vonatkozik rá.

A fenti index mérései alapján Magyarország az idősök jól-létét illetően a 40. helyet foglalta el. A jövedelem és biztonság (nyugdíj, szegénység, az idősök viszonylagos jól-léte, az egy főre eső GDP alapján) 19. helyen áll. A 65 éves lakosság 125%-a nyugdíjban részesül (25% 65 éves kora előtt is), az időskori szegénység 1,7%, a relatív jól-lét 81,1%. Az egy főre jutó GDP 16958,3 dollár. Ezzel Magyarország az osztrák és cseh mutatók mögött, de a szlovák és román mutatók előtt áll. Az egészségi státust tekintve (várható élettartam, várható egészség 60 éves korban, pszichológiai jól-lét) az 57. helyen végzett. Magyarországon a 60 éves lakosság várható élettartama további 20 év, ebből az egészséges élet 15 év, a mentális egészség, az elégedettség az élettel 81,3%-os. A foglalkoztatás és képzés területén 39. helyezést ért el. Az 55–64 év közötti lakosság 34,4%, a 60 év feletti lakosság képesítése középfokú vagy felsőfokú 88%-ban. A képessé tevő környezetet tekintve a társadalmi kapcsolatok (92%-nak van támasza), fizikai biztonság (48%), polgári szabadságjogok gyakorlása (60%), a tömegközlekedéshez való hozzáférés 42%-os elégedettséget mutat, amely mutatókban Magyarország a 65. helyre szorult.⁵⁰

50 Global AgeWatch Index 2013. Summary report. (2014. október 31.)
<http://www.helpage.org/global-agewatch/population-ageing-data/country-ageing-data/?country=Hungary>

Az időskori jól-lét szempontjai legalább annyira sok elemet tartalmaznak, mint az ifjúsági jól-lét összetevői. Nem véletlenül mondják, hogy az idősök második gyerekkorukat élik. Az időskori összetevőkben a legfontosabb az, hogy az időskor eltérő szakaszaiban miként őrizhető meg az autonómia és az öngondoskodás.

7. ábra Időskori jól-lét

Összességében a gyermek-, fiatal-, felnőtt- és időszerű lakosság jól-léte Magyarországon nem azonos színvonalon áll. A legjobb a gyermekek jól-léte, viszonylag jó helyzetben van az idősök jól-léte, a legkevésbé jó a felnőtt lakosság jól-léti állapota. Ezért a jól-lét tehát a különböző generációk szolidaritását és szolgáltatásainak fejlesztését igényli, különösen a fiatal és az idős lakosság esetében:

- Családfejlesztés – családi szerepmodellek, családi jól-léti közpolitika;
- Gyermkegészség, iskolai mentális szolgáltatások, gyermek jól-léti közpolitika;

- Fogyatékosság és jól-léti modellek;
- LGBT kliensek jól-léti közpolitika;
- Nemzetközi fejlesztési közpolitika;
- Migráns és mélyszegénységben élők egészségfejlesztése szociális determinánsainak átalakítása, enkulturációs, akkulturációs, szegregáció és marginalizáció csökkentő stratégiák bevezetése;
- Időskori jól-lét – az ún. „ageing well” jó öregség programok indítása.

Összegzés

A jól-lét az életciklus folyamatában eltérő tartalommal bír. Az életciklus korai szakaszai kitüntetettek az egészség és jól-lét megteremtésében, mivel a kisgyermekkor és fiatalkori egészségkárosító tényezők a felnőtt- és időskori jól-lét meghatározói. A jól-lét ciklusaiban kiemelt a gyermekkor, az iskolai, a felsőoktatási, a felnőttkori munkahelyi és az időskori jól-lét szakaszai.

Kulcs megállapítások

A jól-lét pedagógiája kidolgozott Paolo Freire, John Dewey, Pestalozzi és Herbart tanításaiban az ún. gondozás pedagógiája címszó alatt, amihez hozzátartozik a közösségben való szocializálás, személyiség- és jellemalakítás, a tanulás és a tanultak életre keltése.

A felsőoktatásban a hallgatói bevonás pedagógiája, a tanulás társadalmi kontextusba ágyazott, a tanár-hallgató révén közös tudáslétrehozást, a szakmai és civil társadalmi részvételt, az állampolgári viselkedésmintákat jelenti. A hallgatók mentális egészsége és jól-léte a foglalkoztatásra való felkészítést, a jól-lét fejlesztését igényli. A társadalom azt várja a felsőoktatástól, hogy a személyes és kollektív jól-lét biztosításában működjön közre. A munkahelyi jól-lét a szervezeti működésbe ágyazott, fontos meghatározói: a munkahelyi biztonság, egészséges munkakörülmény, a munkahelyi stressz szintje és a munkahelyi egészségpolitika. A munkahelyi jól-lét és a szakmai jól-lét nem azonos fogalmak, a professzionalizáció elősegíti mind a szakmai előmenetelt, mind a munkahelyi állóképesség növelését.

Az időskori jól-lét függ a jövedelembiztonságtól, az egészségi státustól, a pszichológiai jól-léttől, a foglalkoztatástól és képzettségtől és a képessé tevő környezettől.

Kérdések

1. Melyek az iskolai boldogság feltételei?
2. Vesse össze az EU és az USA foglalkoztatásra felkészítő programjait!
3. Melyek a munkahelyi egészség és jól-lét kritériumai az EU munkaügyi egészségi programjaiban?

3. A jól-lét és társadalmi haladás

A társadalmi haladás a 21. században
Társadalmi haladás és modernizáció
A jól-léti rendszer és a társadalmi inklúzió
A jól-léti közpolitika ideológiai háttere

3.1. A társadalmi haladás a 21. században

A társadalmi haladás a humán fejlődés, az emberi történelem jellemzője. A társadalmi haladás az emberi életminőséggel és környezettel összekapcsolt, az ember öko-, bio-, pszichoszociális lény, amelynek fejlődése a környezethez, a természeti és mesterséges civilizációhoz kapcsolt. Az emberi társadalom a biztonsági, a gazdasági, a politikai, a társadalmi, a civilizációs–kulturális–spirituális és a környezeti technológiai, információs társadalmi alrendszerek egymásra hatásaként értelmezhető. A társadalmi fejlődés civilizációktól függő felfogása alapján megkülönböztethetünk kollektív és individualista kultúrájú civilizációkat. Az individualista kultúra az európai, a nyugati és az ún. „nyugati telepes” (USA, Kanada, Ausztrália, Új-Zéland, Latin-Amerika) társadalmak jellemzője. A kollektivisták civilizációk főként az ázsiai civilizációk, valamint azok a társadalmak, amelyekben a tradicionális, nem modern kultúrák erőteljesen hatnak. A gyarmatosítás, a nyugati fejlesztés, azaz a modernizáció, az individuális kultúrát erősíti, és jelenleg a globalizáció áramlatainak hatására a különböző társadalmakban az individualizmus és a kollektívizmus értékei egyaránt hathatnak. A kollektivisták társadalomfelfogások és a nyugati fejlődés a társadalmi haladást eltérő jellegűnek és léptékűnek látja.

A társadalmi modernizáció a 13–14. század óta az európai társadalmi, politikai, gazdasági gondolkodás középpontjában áll. A modernizáció egyik civi-

lizációs modellje a kapitalizmus, mint eszmerendszer, emellett más civilizációs modernizációs nézőpontok is kialakultak, mint az iszlám vagy a konfuciusus vallási eszmerendek, azok fejlődésfelfogása. A modernizáció nézőpontjában fontos kérdés, hogy a modernizáció nyugati modellje a nemzetközi szinten elfogadott modell, amelyet a Nyugathoz kötődő szervezetek, mint a Világbank, a Nemzetközi Valutaalap, az OECD, az ENSZ a fejlődés kizárólagos modelljeként jelenítenek meg, azaz a társadalmi haladás egyenlő a gazdaság fejlődésével, amihez a megfelelő politikai és piaci intézményrendszer kialakítása szükséges. Az 1960-as évek óta a hidegháború időszakában kialakult nemzetközi politika a harmadik világ országainak kommunista, azaz államközpontú, kollektivistá fejlesztését, vagy a nyugati, piacközpontú kapitalista fejlesztését támogatta. A hidegháború megszűntével, a kommunista rendszer bukásával a nemzetközi fejlesztés piacközpontú modellje érvényesült. Az európai bővítés folyamatában megtörtént a volt kommunista országok átállítása a piacközpontú, individualista működési modellre, csakúgy, mint az egykor szovjet befolyás alatt álló harmadik világbeli országok politikai rendszerének és gazdaságának átállítása is a piacgazdasági modellre. Ez az átállás az ún. Washingtoni Konszenzus keretében, a Világbank programjában valósult meg, amelynek következménye volt az állam intézményeinek lebontása és a gazdaság elsődleges szerepének érvényesülése a társadalmi modernizációban.

A 21. század elejére a globalizáció új áramlatainak – média és tömegkultúra, globális fogyasztás – hatására a nyugati társadalmi befolyás alapvetően megváltozott, az államok külső politikai hatalmán túl, a nyugati gazdasági hatásokon túl a nyugat társadalmi-kulturális befolyása is fölerősödött. Azonban a keleti társadalmak szerepe megnőtt a globalizáció folyamatában, aminek hatására a kollektív javak és értékek fejlesztése egyre inkább a nemzetközi politika elfogadott alapértékévé vált. A kollektív javak közé olyan új értékek tartoznak, mint a társadalmi béke, a környezet fenntarthatósága, az egészség, az oktatás, az emberiség szellemi és épített, a környezeti öröksége.

A globalizáció a kapitalista társadalom velejárója volt, jelenlegi szakaszában a legfontosabb jellemzője, hogy kiterjed a helyi társadalom szintjeire is. A kapitalista fejlődés fontos jellemzője az egyenlőtlenség, aminek hatására kialakultak a centrum-periféria viszonyok. A centrum-periféria viszony a nyugati rendszereket centrumban lévőeknek tekinti, és az átmeneti társadalmak mellett erőteljes a periféria szerepe. A modernizáció és humán fejlődés a gyarmatbirodalmak felbomlásától kezdve a nemzetközi politika kiemelt feladatává vált, és így hatalmas összegeket költöttek a nemzetközi fejlesztési programokban az elma-

radott térségek fejlesztésére. A kapitalista társadalmak jellemzője, hogy a centrumon belül is megtalálhatók a fejlett és fejletlen helyek, amelyek éles fejlettségbeli különbsége az államok belső feszültségeit növeli. Például Washington állam és Dél-Dakota állam között olyan nagy a távolság napjainkban, mint az Egyesült Államok fejlettségének mai szintje és a hatvanas években mért szint között. Kanadában, amely a világ legfejlettebb államai közé tartozik, az őslakosok fejlettsége Kazahsztán szintjével azonos. Az európai versenyképes régiókon belül a bevándorlók és a többségi lakosság fejlettsége között sokszoros a távolság. A kérdés az, hogy mi az oka ezeknek az egyenlőtlenségeknek, a gazdasági egyenlőtlenség okai mennyiben rejlenek a társadalmi egyenlőtlenségekben? Alakíthatók-e olyan szociálpolitikák, amelyek nagyobb hatékonyságot eredményeznek? A jól-léttel kapcsolatos nemzetközi mozgalmak, kutatások és politikák azzal a kérdéssel foglalkoznak, hogy a gazdaságközpontú fejlesztési modellekkel szemben miképpen alakíthatók ki a humánközpontú fejlesztési politikák. A jól-lét a társadalmi haladás, a humán fejlődés célja. A jól-lét mérése fontos a fejlett és fejletlen országok számára is, mivel képes megmutatni, hogy a különböző országok a jól-lét milyen szintjén állnak. Az OECD, nemzetközi szervezet, amelynek az egyik fő feladata a nemzetközi tudásfejlesztés. Az OECD a kétezres évek közepétől már rendszeresen szervezett nemzetközi fórumokat, amelyeknek a legfőbb kérdése az volt, hogy miként mérhető a társadalmi haladás.⁵¹ Az OECD 2013. évi párizsi konferenciája megállapítja, hogy a társadalmi haladás nemcsak az objektív fejlődés, hanem a humán társadalom jól-léte szempontjából is mérhető minden országban. Az emberi jól-lét többdimenziós, és az emberek céljai és mindennapi tapasztalataik is mérhetők. A mérés kiterjed a társadalmi kapcsolatokra is, és a kapcsolatok is jól-létet generálnak. Az emberi társadalom jól-léte társadalomfejlesztési alapelv, amelynek célja annak feltárása, hogy mely viszonyok teszik az emberi kapcsolatokat alkalmassá a jól-lét megteremtésére, melyek azok, amelyek megakadályozzák. A jól-lét mérése alkalmas a szegénység okainak feltárására, integrálja a nemzeti, regionális és helyi folyamatokat. A jól-léti mérések a hatékony kormányzás feltételei, hogy a politikusok megértsék, jó politikát csak megfelelő adatok birtokában képesek kialakítani.

A társadalom fejlettségének mérésére a gazdasági adatokon túl azért van szükség, mivel az emberi haladás holisztikus nézőpont, és az emberi életminőség függ a piaci mechanizmusokon túl a családi, közösségi, kormányzati tényezőktől is. A jól-lét összekapcsolása az emberi társadalom fejlődésével azért

51 OECD World Forum, Palermo 2004. <http://www.oecd.org/site/worldforum06/36422528.pdf>

fontos, mivel a szegénység és fenntarthatóság, az egyenlőtlenségek erőteljesen összefüggenek egymással. Az egyenlőtlenségek nemcsak a jövedelmi eltérésekből, hanem a vagyoni háttérből, oktatástól, egészségtől, a szolgáltatások minőségétől, a biztonságtól, a szabadidőtől, az eltérő csoportokhoz való tartozástól is függenek.

A modern jóléti állam a piacgazdaság és a társadalom elkülönült rendszerében stabilizáló és fejlesztő szereppel bír. A jól-léti állam feladata korábban a társadalmi szolidaritás, a szociálpolitika megteremtése volt, a jól-lét nézőpontjából pedig az állam és az egyén közti kapcsolat szabályozása. Addig, amíg a korábbi fejlesztési politikák célja főként a gazdaság, vagy egyéb szolgáltató ágazatok fejlesztése volt, a jól-lét az emberközpontú fejlesztésre helyezi a hangsúlyt. A 2009. évi Stiglitz–Sen–Fitoussi Bizottság a közgazdaságtan konstruktivista szempontjait hangsúlyozta, utalva arra, hogy a jól-léti mérések új kereteket kell, hogy adjanak a fejlesztési céloknak is. A jól-léti politikák az alábbi kihívásokra kell, hogy alkalmassá tegyék a politikát:

A szegénység kezelése. A szegénység globális és európai, magyar nézőpontból is krónikus jellegű. A szegénység elleni harc több évtizede a szociálpolitikák prioritása, ám kevésbé feltárt a gazdasági, társadalmi, politikai folyamatok egésze, annak megértése, hogy mi termeli újra a szegénységet. Ami közös volt a politikákban az az, hogy a negatív tényezőket keresték, a jól-lét kudarcának okait, és nem pedig azt, hogy mivel támogathatók a szegények oly módon, hogy leküzdhessék reménytelen helyzetüket. Ráadásul a szegénység nem egyeseket, hanem csoportokat érint, más és más a különböző térségekben az emberek helyzete, más a nők és a férfiak, idősek és gyermekek szegénysége.⁵²

A jól-lét és társadalmi kohézió. A társadalmi kohézió a különböző társadalmakban eltérő, ami több tényezőből fakad: a társadalom növekvő megosztottsága, olyan csoportok kialakulása, amelyek nem képesek fejlődésre, a biztonság növekvő költségei, a közbizalom lecsökkenése, konfliktusos helyzetek kialakulása. A társadalmi kohézió képes a gazdasági válságok káros hatásait csökkenteni, elősegíteni az életminőség javulását, a fenntarthatósági célok elérését.

Jól-lét és fenntarthatóság. A fenntartható társadalmi célok között a környezeti érzékenység, a nemzedékek közötti igazságosság, a klímaváltozás hatásainak kezelése mellett olyan új problémák is keletkeztek, mint az elhízás, a diabetes, a szívbetegségek, az alapvető szükségletek biztosítása. A fenntartható

52 <http://www.oecd.org/els/soc/dividedwestandwhyinequalitykeepsrising.htm> (2014. október 31.)

humán fejlődés alapvető feltétele az emberek jól-létének, az emberek maguk is sokat tehetnek környezetük fejlesztéséért.

A jól-lét és kormányzás. A jól-lét nem csupán összefügg a jól irányított társadalommal, annak feltétele, hanem a megfelelő és jó kormányzás a jól-lét rész-eleme. A különböző csoportok jól-léti értékei és célkitűzései egymással vetélkednek, és a jól-lét az egyik csoport szempontjából csak úgy elérhető, ha mások kárára és rovására történik. Ezért olyan politikákra van szükség, amelyek megfelelő szabályokat, intézményeket hoznak létre, hogy a jól-lét együttesen elérhető legyen, minimalizálja a negatív hatásokat, a társadalom megosztottságát.

A nők és gyermekek jól-léte. A nők és gyermekek jól-léte a humán fejlődés fontos eleme. A nők szerepe kiemelt a családtagok, a társadalom különböző csoportjainak gondozásában, a gyermekek egészsége és jól-léte kialakításában. A jól-lét központú politika ezért másképp kell, hogy elismerje a nők hozzájárulását a társadalmi fejlődéshez, csakúgy, mint a gyermekek egészségébe és mentális egészségébe való befektetést.

Az államról szóló felfogások középpontjában azok a nézőpontok találhatók, hogy a 21. században az állam milyen modellje az, amely leginkább alkalmas a jól-léti rendszerek és intézmények kialakítására. Az állam jól-léti funkciója, a modernségtől indult, Hobbes Leviatán c. munkája a politikai gondolkodás legfontosabb forrása. Az „ész” társadalmába vetett hit a felvilágosodás racionális nézőpontjait erősítette meg, amelynek fontos eleme volt a társadalmi fejlődés és haladás összekapcsolása. Az elmaradottság és a társadalmi leszadkadtság leküzdésének legerőteljesebb kísérlete a végsőig hajtott racionalitás, a piacgazdaság felszámolása, és a bürokratikus, diktatórikus szocialista/kommunista állam volt, amely a 20. század elején kialakult taylorista üzemszervezési alapelvek alapján, Henry Fayol nevéhez fűződő üzleti menedzsment filozófiák Lenin általi átvételében és a politikai irányításra való kiterjesztésében is megjelent. A politika gazdasági eszméknek való alárendelése a 20. század utolsó évtizedeiben általánossá vált, a neoliberais gazdasági modellek politikai rendszer szintjére és a közpolitikai tevékenységre alkalmazása globális trenddé vált (Margaret Thatcher, Ronald Reagan). Ez a modell, amely a neoliberais elnevezést kapta, a minimális államot, a piaci szabályozó intézmények meglétét, a tőke, a munkaerő, a termékek, a gyártási folyamatok, a kereskedelem szabad áramlását tekintette elsődlegesnek. A neoliberais gazdasági politikák az elmúlt huszonöt évben normatív mintává és modellé váltak, annak ellenére, hogy állandó kritika érte ezeket. A program, amely Washingtoni Konszenzus néven vált ismertté, napjainkban új kihívások előtt áll, amelyeket számos gazda-

sági szakértő, így Joseph Stiglitz is élesen kritizált. Stiglitz különösen kritizálta a Világbank nemzetközi fejlesztési felfogását, amelynek következtében leváltották a Világbank alelnöki pozíciójából.

A neoliberális gazdasági modellek kikezdték a hagyományos jóléti államrendszert, és a közpolitikai gondolkodásban megjelentek új viták az állam szerepét illetően. A legnagyobb vitákat a szabályozó állam vagy fejlesztő állam kérdése vetette fel. A neoliberális rendszerben az állam szerepe „éjjeliőr” jellegű volt, nem igazán avatkozott a gazdaságpolitikába, a piac ügyeibe, feladata a szabályozás volt, hogy a piac megfelelően működjön. E politika része volt a pénzügyi egyensúly megteremtésének elsődlegessége, az állami szolgáltatások és költségek csökkentése, ami a szociális szolgáltatások privatizációjával, leépítésével járt. Az állami vállalatokat és intézményeket privatizálták, így az állam központi szintjén a feladatok kiürültek. Az állami cégek és vállalatok eladásával az állam bevételei csak az adókra korlátozódtak, a nyugdíjalapok privatizálásával hatalmas állampolgári vagyonok kerültek magánkézbe és magán pénzügyi alapokhoz, amelyek rendszerint globalizálódtak. Ugyancsak megfosztották az államot a biztosítási alapoktól, azok magánosításával. Összességében az államok bevételi forrásai erőteljesen lecsökkentek, a pénzügyi szervezetek és társaságok jövedelmei megugrottak, és a fejlesztés a közösségi szintről a privát szintekre helyeződött át. A bankok és egyéb pénzügyi alapok a megnőtt bevételeket lakossági beruházásokba fektették, amelyek között kiemelkednek a lakosságnak kiadott hatalmas lakáshitelek, gépkocsi hitelek, a felsőoktatásban tanulóknak kihelyezett diákhitelek és a vállalkozásoknak kiadott magánhitelek. A hitelek kockázatos volta váltotta ki a 2008. évi hitelpiaci pénzügyi válságot, amelynek megoldása csakis állami beavatkozásokkal volt kezelhető. A válság károsultjainak kezelése az államokra hárult. Mindez azt eredményezte, hogy mára az állam szerepéről alkotott felfogások jelentősen megváltoztak, és az ún. éjjeliőr vagy szabályozó állam helyett egyre inkább előtérbe kerülnek a fejlesztő állam nézőpontok, amelyek azonban a nem liberális demokráciák, főként a keleti államok jellemzői voltak. A nyugat-európai államok esetében például az ír állam jól-léti fejlesztő állam elnevezéssel, a dán állam az autoriter liberalizmus kifejezésekkel jellemzett. (O'Donnell: 2010) Más szerzők a posztszovjet átalakulást balti-közép-európai (a nyugati intézmények átvétele), belorusz modellel: fokozatos piacgazdaság autoriter állammal írják le. A SZU többi utódállamát ún. kakisztokráciának (jelentése: kormányon a legrosszabbak) nevezik, azaz olyan politikai és társadalmi-gazdasági rendszernek tekintik, amelyben az állami vagyon és a magán vagyon integrálódik a politikai vezetésben, és a bűnöző

oligarcha struktúrák, miközben a társadalom demokratizálódásnak, a piacgazdaság viszonyainak, a jogrendnek, az emberi jogoknak és alapvető szabadságjogoknak a látszatát fenntartják. A kakisztokrácia legfőbb jellemzői: nem igazságos és meghamisított választások, a társadalom polarizációja, a lakosság nagy tömegeinek elszegényítése, az úrgazdagok gyors vagyongyarapodása, a természeti kincsek eladása külföldi koncessziók formájában klán érdekek alapján, magas korrupció és a jogrend megsértése. E „legrosszabb”, abban az értelemben használatos a politikus oligarchák magánérdeke érvényesül akkor is, ha az szemben áll a nemzet érdekeivel. (Abadian, V: 2010)

3.2. A társadalmi szolidaritás és a társadalmi modernizáció

A kapitalizmus neoliberais világrendje kialakulásával az államok közötti és az államokon belüli különbségek is tovább növekedtek. Az államok fejlődése alapján a jóléti állam eltérő modelljei alakultak ki. Ezek között az angolszász modell (USA, Kanada, Ausztrália és Új-Zéland), az északi szociáldemokrata modell, a korporativista-konzervatív kontinentális modellek mellett kevert, és átmeneti közép-európai és dél-európai modellek mellett is megjelentek.

A liberális rendszerek kialakulása átalakította a nyugati jóléti rendszerekről kialakított nézőpontokat is.

Az 1960-as évektől végbement változások hatására a jóléti rendszereket illetően jóléti államról beszéltünk, amelynek fő jellemzője volt a szociális ellátórendszerek kialakítása és állami szolgáltatások biztosítása. A neoliberális fordulat hatására a szociális ellátásokat magánosították, létrejött a non-profit gazdasági szektor, amely bekapcsolódott a szociális szolgáltatásokba. Az állami szolgáltatások a segélyezésre szorítkoztak, míg az ellátásokat a magán vagy a nonprofit szektor szervezte, és az állami szolgáltatások csak a legszűkebb, legszegényebb csoportok részére maradtak fenn. Az állam hozzájárult a nonprofit ellátások kiadásaihoz, és az állami források kialakítottak egy széles nonprofit társadalmat. A jóléti rendszer e szakaszát jóléti társadalomnak nevezzük.

A kilencvenes évektől az állami források egyre tovább szűkültek, és egyértelművé vált, hogy mind a szolgáltatást használók, mind a civil szervezetek érdekeltek a szolgáltatások volumene és minősége növelésében. Az állam ezzel szemben abban volt érdekelt, hogy a nagy szociális szolgáltatásokat fogyasztó csoportokat visszavezesse a foglalkoztatás világába, megszüntesse a nagy társadalmi csoportok államtól való függő létezését. Kialakultak azok a modellek

és rendszerek, amelyek az ún. munkába való visszavezetést, a munkából való megélhetést támogatták, amelyeket workfare, azaz munkától függő jól-léti rendszereknek neveznek. E program fő politikai programjai a közmunkaprogramok, a továbbképzések, a rehabilitációs programok. E korszaka a jóléti rendszereknek a szociális piacgazdaság elnevezést kapta.

A jóléti források zsugorodása a gazdasági krízis időszakától, 2008-tól tovább erősödött. A szociális jóléti rendszerek fejlesztésének új szakasza a szociális gazdaság elnevezést kapta, mivel a szociális ellátás költségeinek előteremtése egyre inkább a szociális szolgáltatások fogyasztóira hárul. Ezért az új korszak szociálpolitikája szociális szövetkezetek, társadalmi vállalkozások, szociális boltok, szociális üzleti szolgáltatások kialakítása (szociális turizmus, iskolaszövetkezet, közösségi vállalkozások stb.).

Az olyan, a centrumhoz felzárkózó országokban, mint Magyarország, ezek a politikák egymásba csúsztak, míg a liberális politikák a jóléti társadalom civilekre építő modelljét preferálták, addig a konzervatív nézőpontok a workfare és a szociális gazdasági modelleket támogatták. A jól-léti politikák erőteljesen összefüggnek az államról alkotott pártpolitikai nézőpontokkal is. Az elmúlt évtizedekben a neoliberais versenyző államhoz igazodtak a jóléti rendszerekhez kapcsolódó pártideológiák is.

Ezzel szemben a perifériák és félperifériák világában nem alakultak ki, vagy visszafejlődtek a jóléti intézmények. E térségekben az ún. informális biztonsági rendszerek alakultak ki. Az informális biztonsági rendszerekben nincs vagy megszűnt a jóléti rendszer.

- „A” kategória: a volt Szovjetunió országai, amelyek visszacsúsztak a fejlődésben, a
- „B” kategória az ún. produktív rendszerek, az ázsiai államok, amelyek minden tőkét a gazdasági fejlesztésnek rendelnek alá, a
- „C és D” kategóriába azok az országok tartoznak, amelyeknek alacsony a GDP-je és a migránsok hazautalt jövedelmeitől függnek, az
- „E és F” kategóriába az indiai szubkontinens országai tartoznak, ahol alacsony az írástudás és magas a nők szegregációja, míg a
- „G és E” kategóriába a bukott államok, melyeknek lakossága a bizonytalanságnak és a végletes függőségnek kitett.

A fentiek alapján a világ különböző részeiben a gyarmati múlt, a kommunista múlt, az azok helyén kialakult rendszerek eltérő társadalmi háttérrel jelentenek, amelyek alapján azt mondhatjuk, hogy a társadalmi jól-lét az ösvényfüggő fejlődés eredménye, másként kell értelmezni a fejlett és fejletlen térségekben.

3.3. A jól-léti rendszer és a társadalmi inklúzió

A fenti, főként a gazdaság primátusára (centrum, periféria, félperiféria) építő jóléti rendszerekkel szemben, amelyek a társadalmi problémákra és problémás csoportokra koncentráltak, a szociális rendszer jól-léti modellje az ösvényfüggő fejlődés alapján határozta meg a jól-léti célokat.

Így meghatározta a jól-lét fejlesztési nézőpontjait a fejletlen térségekre és a fejlett országok migráns csoportjaira, ezek: az élet biztonsága, megfelelő táplálkozás, lakás, oktatás. A jól-lét fejlett rendszerekre vonatkozó nézőpontjai: egészséges munkahely és jól-lét, egészség és jól-lét nemzeti szinten: preventív egészségügyi rendszerek kialakítása, az egészség és jól-lét szociális determinánsainak átalakítása: preventív jól-léti szolgáltatások a gyermekek, fiatalok, a családok, az idősek nézőpontjából, egészséges város és települési jól-lét, kulturális jól-léti szolgáltatások a lakosság eltérő csoportjai számára, és nemzetközi fejlesztés korlátozása az említett négy célkitűzésre.

A fentiekhez megfelelő közpolitikai modellekre is szükség van, hiszen a jól-lét érzet kiemelt összetevője a társadalmi bevontság, inklúzió, a társadalmi részvétel és demokrácia.

Az állam liberális állam modellje mellett – amelyben az állam nem avatkozik a gazdaság és társadalom folyamataiba –, a neokorporativista modell meghatározott érdekcsoportoknak, lobbiszervezeteknek, üzleti csoportoknak helyezi alá a politikai cselekvést, és figyelmen kívül hagyja a marginalizált csoportok érdekeit. E folyamatban az állam magánérdekek képviselőjévé és közvetítőjévé válik (nem azonos ez Ukrajna, Oroszország informális rendszereivel).

A neostatista modellben az állam piacbarát, de beavatkozik a piaci erők fejlődésébe. Kötelező irányító, koordináció jellemzi tevékenységét, az államok szervezeti forrásait, a tudást, az állami szervezeti intelligenciát, nemzeti fejlesztési stratégiai keretekbe helyezi. Célja a nemzeti versenyképesség természetének megváltoztatása, aktív strukturális politika, állami célokba ágyazott technológiai fejlesztés, technológia-transzfer, innovációs rendszerek és infrastruktúrák kialakítása. A program aktív munkaerő-piaci politikával párosul, koncentrált akciókra épül, és kiterjed a regionális és lokális szintekre is az állami beavatkozás. Mindez gyakran párosul neomerkantilista kereskedelempolitikával is.

Ezen utóbbi két modellben és rendszerben a szociálpolitika alárendelődik a gazdasági versenyképességnek, és a cél, a korábbi improduktív csoportok és rétegek produktív termelő erővé változtatása. Mindez az állami beavatkozás igényét vetíti előre, és a különböző pártideológiák másképpen viszonyulnak

ahhoz, meddig van az államnak cselekvési joga. A jól-léti közpolitika tehát erőteljesen függ a pártideológiáktól és nézőpontoktól, ezért a különböző álláspontoktól erőteljesen függ az, hogy egy-egy országban a közpolitika milyen jól-léti modelljei alakulnak ki.

3.4. A jól-léti közpolitika ideológiai háttere

A jól-lét liberális modellje a liberális perfekcionista államban

Az utóbbi negyedszázad politikai filozófiai kutatásaiban a jól-lét a perfekcionizmus liberális alapelveihez kötően kutatott. A jó élet koncepciója (az eudaimónia) leginkább a polisz, az állam által elősegített (Arisztotelész), az egyén azzal éri el a tökéletességet, ha akarja a hatalmat (Nietzsche). A politikai perfekcionizmus nem azonos sem az örömelvvel, sem a hasznossági nézőponttal (utilitarizmus): hanem az egyén felelőssége a virtue (morális kiválóság) alapján megvalósított életéért. Az ember felelőssége nem vállalható át, az állam az emberi együttélés korlátozott szabályozására szorítkozhat. A kollektív létezés kizárólag a felfedezés és tudás érdekében történhet, a célja a tudás. Az objektív jó és az állam semlegessége összekapcsolt, a jól-lét liberális felfogásának középpontjában az egyén autonómiája áll. A politikai elvekben a nem-részrehajló állam nem tehet különbséget akkor, ha állampolgárai különböző csoportjai más és más „jó élet”-konceptiót képviselnek (politikai, etnikai, vallási, ideológiai). A konzervatív gondolkodás veszélyessége az autonómia és a pluralizmus alulértékelése, mert hajlamosak egy csoport „jó-élet/életminőség” felfogását a kormányzati célok középpontjába állítani. Az elit vagy középosztályi jól-lét-felfogás kormányzati céllá emelése fenyegeti az autonómiát és pluralizmust. Napjaink nyugati társadalmában a lakosság eltérő vallási és erkölcsi koncepciójú csoportokból áll, a fő kérdés az, hogy lehet-e az állam semleges az eltérő javak koncepció között. A liberális politikai filozófia nem támogatja a jó élet koncepciójában a perfekcionizmust, mivel alapvetően fenyegetheti az egyéni jogokat és társadalmi igazságosságot. Ha az állam valakit kiemel, akkor nincs egyenlő kezelés. A jól-lét morálfilozófiai kérdéseiben Raz réselmélete szerint a nem kényszerítő tevékenység esetében elfogadható, hogy az állam a morálisan értékelhető életformákat támogasson, ami nem az, annak támogatását csökkentheti az állam. Thomas Hurka elfogadhatóvá teszi a perfekcionista állami beavatkozást, ha

támogatja az értelmes életvitelt, ha az egyéni kapacitásokat, megfelelő tulajdonságokat fejleszti, de támadja az emberek segítségét, mert az autonómiát csökkenti. A jó állam a politikai stabilitás, autonómia, egyenlőség elve mellett a jól rendezett állam, amely megfelelően informálja az állampolgárokat. Amartya Sen kiinduló pontja a képességek és az egyéni működés összevethetősége a társadalmi igazságosság érdekében. Azért van szükség a személyes összevetésre, mérésekre, mert a társadalmi igazságosság szerint tudnunk kell, kinek van szüksége életkilátásainak javítására. Martha Nussbaum szerint minden személynek van valamilyen képessége a jó élethez szükséges funkcionálásra, az egyének esetében a társadalmi igazságosság nem a maximalizálást, hanem a kielégítő szintű képességek elérése támogatását igényli. A Nussbaum és Sen által képviselt társadalmi igazságosság célja a reális szabadság elérése, annak meghatározása mi a legfontosabb a teljes életet kielégítő funkcionáláshoz. A normális életvitel része a jó egészség, a mozgás szabadsága, a támadástól való mentesség, a választás szabadsága (szexuális), a képzelet, a gondolkodás, az érvelés szabadságának képessége és lehetősége.

Az állam semlegessége meghatározza, melyek a megengedett és jogszerű akciók. Nem veheti át a jó elősegítését, ha az az állam polgárainak kötelessége, csak akkor támogathatja a javakat, ha ebben társadalmi konszenzus van; az állam nem hivatkozhat a jó támogatására tevékenysége igazolásaként, ha a jó koncepcióit illetően ésszerűek az eltérő vélemények. Az állam semlegességével szemben a liberális perfekcionalizmus lehetővé teszi a politikai akciókat az értékes életformák támogatására, mert az állami semlegesség a kultúra értékeinek túlélését veszélyezteti. Lehetséges a perfekcionista beavatkozás, amennyiben a jó életek pluralizmusában vannak egymással nem kompatibilis életformák, amelyek nem respektálhatók (pl. migráns vagy marginalizált kisebbségek vandalizmusa, terrorizmus), továbbá mert az állami semlegesség egyes javakat túlértékel, másokat alulértékel. Végül az állam semlegessége nem előfeltétel, sem szükséges tényező a stabil társadalmi együttműködéshez és az állami túlkapások megelőzéséhez.

Összességében a perfekcionista államfelfogás a liberális nézőpontok közül elmozdulás a tradicionális liberalizmustól, amelyből hiányzik a szociális jóléthez, a szociális politikához kapcsolódó elméleti megerősítés. A perfekcionista liberalizmus a jól-lét politikát az állam semlegessége megkerülhetőségével, az állami beavatkozás lehetősége és szükségessége megteremtésével alakítja ki. A perfekcionista liberalizmus a beavatkozást korlátok között tartja megengedhetőnek, visszautasítja az állami paternalizmust, az állami semlegesség megsér-

tését, valamely csoport jól-lét koncepciója állami rangra emelésével, és ennek alapján egyes csoportok, intézmények, művészetek támogatását.⁵³ A konzervatív kritikák a liberális semleges állam koncepcióját elvetik, a perfekcionalizmust kevésnek találják, mivel az egyén individuális autonómiája és képességei csakis közösségekben bontakozhatnak ki. Elvetik a semleges állam koncepcióját, mondván, hogy az államnak joga van a civilizációs vallási alapok alapján megválasztani a jó koncepcióját, és a semleges állam koncepciót alapjában ki kell dobni. A liberális perfekcionalizmus objektív jól-lét koncepcióját szűknek tartják, és a szubjektív jól-lét elemeivel kívánják kiegészíteni.

A jól-lét konzervatív modellje a képessé tevő állam rendszerében

A jól-léti állam fordista modelljének átalakulásával a posztfordista gazdaság regionális rendszereibe ágyazott ún. workfare rendszerek napjainkban egyre inkább az ún. képessé tevő állam nézőpontja köré szerveződnek. A képessé tevő állam túllépett egy sor kérdésben a versengő állam koncepcióján, hiszen nem egyszerűen a nemzetközi versenynek alárendelt szociálpolitika jelenik meg a

-
- 53 Ackerman, B. (1980): *Social Justice and the Liberal State*. New Haven: Yale University Press.
 Arneson, R. (2000): Perfectionism and Politics. *Ethics*, 111: 37–63.
 Arneson, R. (2003): Liberal Neutrality on the Good: An Autopsy. In *Perfectionism and Neutrality*, S. Wall and G. Klosko (eds.), Lanham, MD: Rowman & Littlefield, pp. 191–208.
 Chan, J. (2000): Legitimacy, Unanimity, and Perfectionism. *Philosophy and Public Affairs*, 29: 5–42.
 Dworkin, R. (1978): Liberalism. In *Public and Private Morality*, S. Hampshire (ed.), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 113–43.
 Hurka, T. (1993): *Perfectionism*. New York: Oxford University Press.
 Hurka, T. (1995): Indirect Perfectionism: Kymlicka on Liberal Neutrality. *Journal of Political Philosophy*, 3: 36–57.
 Nussbaum, M. (2011): Perfectionist Liberalism and Political Liberalism. *Philosophy and Public Affairs*, 39: 3–45.
 Rawls, J. (1971): *A Theory of Justice*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
 Rawls, J. (1993): *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press.
 Raz, J. (1986): *The Morality of Freedom*. Oxford: Clarendon Press.
 Raz, J. (1994): *Ethics in the Public Domain*. Oxford: Oxford University Press.
 Raz, J. (1998): Disagreement in Politics. *The American Journal of Jurisprudence*, 43: 25–52.
 Sher, G. (1997): *Beyond Neutrality: Perfectionism and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
 Sumner, L. W. (1996): *Welfare, Happiness and Ethics*. New York: Oxford University Press.
 Wall, S. (2012): Perfectionism. In *The Routledge Companion to Social and Political Philosophy*, G. Gaus and F. D'Agostino (eds.) Abingdon: Routledge.
 Arneson, R. (1999): Human Flourishing vs. Desire Satisfaction. *Social Philosophy and Policy*, 16: 113–42.

képessé tevő állam koncepciójában, hanem az állam szerepének újragondolása is megtörténik.

1. A képessé tevő állam koncepciójában a központi kérdés a szolgáltatások változása elérése. A változás hangsúlyos eleme a közösség, család-egyén viszonyrendszer átgondolása, és azok szerepének megerősítése a gazdasági jól-lét elérésében.
2. A komunitárius nézőpont megerősödése: a közösségi – családi – egyéni kapcsolati források fejlesztése a közösségi megoldások keresése és az önszerveződés kialakítása.
3. Az állami szolgáltató kapacitások ismételt kiépítése és fejlesztése a közszolgáltatások hatékonysága és megfelelősége érdekében: annak figyelembe vételével, hogy az állami szolgáltatások nem mindenkinek megengedhetők, a lakosság idegenkedik azok igénybevételétől, nem képesek differenciált szükségleteknek megfelelni.
4. Képessé tevő állam – a közösség – család – egyén well-being fejlesztő kapacitása kialakítása mind az állami, mind a magánszféra területén.⁵⁴

A képessé tevő állam koncepciójában az állam szerepe a pozitív viselkedés kialakítása (a pozitív viselkedés társadalmi hálózatokban alakul és nem a közszolgáltatások révén). Az állam képes közszolgáltatásokra, amelyek a közösségi kapacitások erősítésében fejleszthetők. Kialakul az ún. joint-up kormányzás rendszere, amelyben a közpolitikai célok integrálódnak: stratégiai politika, adópolitika, szociális biztonság, társadalombiztosítás, oktatás, közlekedés, egészségügy stb. Az állam széttöredezettsége horizontális szinten (állami ügynökségek, önálló hivatalok, ún. quangok megszüntetése) megszűnik. A regionális, megyei, helyi szinteken megszűnik a széttagoltság – nincsenek osztályok – (pl. egységes kormányhivatalok működnek), az országos, a megyei, a regionális szint egységes államként felfogott, a közszolgáltatások közös kimenete meghatározott, mindegy, hogy a helyhatóság miként használja fel vagy osztja el forrásait.

Gonçalves P. C.⁵⁵ „A képessé tevő állam és a piac” c. cikkében az állam és piac merev szétválasztásával, az állam mint a közösségi tér monopóliuma felfogásával szemben úgy véli, hogy az állam nem csupán közösségi akciókra, azaz közérdekű tevékenységekre, hanem magánakciókra, magánérdekű cselekvésekre is képes. A szociáldemokrata berendezkedésekkel a két szféra

54 Elvidge, S. J. (2013): The Enabling State: A Discussion Paper. Carnegie UK.

55 Gonçalves P. C. (2008): The enabling state and the market. (2014. október 31.) http://www.pedrocostagoncalves.eu/PDF/the_enabling_state.pdf

közötti határok elmosódtak, és a konfrontáció helyett a kooperáció és az összehangolt cselekvés rendszerei alakulhattak ki. Az adminisztratív jóléti állam visszaszorítása egyértelművé tette a magánszektor bekapcsolódását a közérdekű gazdasági feladatok átvállalásába. A civil társadalom endogén potenciáljának növekedése, a piac jelentősége túlhangsúlyozása, a privatizáció fölerősödése az állam és társadalom kiegyenlítését, a társadalom mobilizálását és aktiválását, az egyének közfeladatok és közcélok ellátási képességét fejlesztette.

Az állam közfelelőssége (törvényhozás, jogalkotás – szabályozási keretek, és a megvalósítás felelőssége) a 19. században minden aspektusában egybeesett. A liberalizáció és privatizáció következtében a felelősség a garantálásra korlátozódott. A képessé tevő állam sem nem a minimális, sem nem a maximális állam felfogását tükrözi. Az új modellben a piac működése és a megvalósítás marad a magánszféra kezében, de a szereplőknek, a közérdeknek, közcéloknak, az eredmények biztosának és kiszámíthatóságának megfelelően kell tevékenykednie: azaz a közszféra által szabályozott önszabályozást végzett piac tevékenykedik. Az állam érvényesítési jogát az eredményekért való felelősségben, részrehajló, érdekelt, és beavatkozó szereplő, azaz visszahozott a szerepköre (gyakorta hibrid modellnek nevezik).

A 2008. évi válságot követően az állam garanciális szerepe mellett jól látszott új szerepköre, cégek, bankok felvásárlása, a liberalizált szolgáltatások visszavétele, az alapvető szolgáltatások biztosítása, a szolgáltatásokat használók jogainak védelme, a monopóliumokkal szemben a verseny biztosítása, a jogi értékek garantálása.

A képessé tevő állam kulcskérdése a piac kiegyensúlyozott működése. A pénzügyi piac kiegyensúlyozottsága, annak szabályozása, a megfelelő információk elérhetősége az állampolgárok mint befektetők számára lényeges. Az állam feladata nemcsak a válságok megakadályozása és a használók jogainak védelme, hanem a piac működése, kiegyensúlyozása és szabályozása a válságok megelőzése érdekében.

A képessé tevő állam további feladata a piacgazdaság védelme, a verseny biztosítása, ami közérdekké vált: azaz a piacépítés, pozitív diszkrimináció, új kisebb szereplők bátorítása, új szereplők hozzáférése a kritikus infrastruktúrához. Ez különösen az állami megrendelések, új szerződések révén lehetséges, mint a verseny erősítése. A képessé tevő állam feladata a magán- és közérdek közötti egyensúly biztosítása: elkerülni a totalitarizmus csapdáját és az állam gyarmatosítását a magánszektor szervezetei által. Az állam akkreditációs

és hivatalos elismerési funkcióinak fölerősödése egy új közfunkciót jelent a képessé tevő állam modelljében.

A képessé tevő állam és a piac kapcsolatában megváltozik fogyasztói jogi értékeknek a védelme: biztonság, egészség, munka, a fogyasztóvédelem, a kockázatok megelőzése, a jövő generációinak védelme a modell fontos elemeit képezik. A szabályozó szerepkör kiterjed a gazdasági szabályozásra, a szociális funkciókra, a fogyasztói jogok, a munkajogok, a környezet- és életminőség-védelem témáira.

A képessé tevő állam összességében egy új jóléti paradigma, a jól-lét munkaerő-piaci, aktív megteremtését jelenti. Elemei a decentralizáció és privatizáció, a szolgáltatások kereskedelmiesítése, a szociális szolgáltatások piaca kialakítása. A folyamat része a személyes szociális gondoskodáshoz kapcsolódó szolgáltatások profit-orientálttá alakítása, a jövedelmek fenntarthatóvá tétele, a magánnyugdíjrendszerek kialakítása, a dolgozó szegények támogatása. A képessé tevő állam koncepciójában a farmok jólléte, az egészségügyi rendszer fenntarthatósága, az egészségbiztosítás rendszere átalakítása mellett a lakáspolitikai kereskedelmiesítése, az oktatáspolitikai átalakítása a legfőbb politikai akciók jellemzői. A képessé tevő állam fontos jellemzője a közösségi támogatás, a magánfelelősség rendszere kialakítása. A nemzetközi fejlesztés folyamatában megjelent az ún. *e-képesség* fejlesztő állam fogalma, amely a nemzetközi fejlesztés folyamatában a fejlesztés ügyét összekapcsolta a kormányzat, a vállalkozások és a civil szervezetek informatikai alapú fejlesztési képessége összehangolásával. Az *e-képesség* fejlesztő állam modellként szolgál a szolgáltató gazdaság modellje kialakításához, amelynek fókuszpontjában a high-tech szolgáltatások kialakítása áll.⁵⁶

A jól-lét szociáldemokrata modellje a szociális beruházás államában

A képessé tevő állammal közel azonos időszakban, a bipoláris rendszer megszűnésekor alakult ki a szociális beruházás állama koncepciója. A fogalom bevezetése A. Giddens nevéhez fűződik. A szociális beruházás állama kihasználja a piaci dinamikát, de azt a közérdekkel kapcsolja össze. Egyensúlyt teremt a

56 Nagy K. Hanna–Peter T. Knight (2012): *National Strategies to Harness Information Technology: Seeking Transformation in Singapore, Finland, the Philippines, and South Africa*. Springer. Nagy K. Hanna: *e-Transformation: Enabling New Development Strategies*

társadalom gazdasági és társadalmi élete között. Ennek alapján megváltozik a piac, a kormányzat, a szociális és a gazdasági szektor viszonya, de megkérdőjeleződik a jóléti rendszer felépítése, azt modernizálja, ezzel javítja a gazdasági versenyképességet és elősegíti a társadalmi jólétet.⁵⁷

A szociális beruházás állama programjában visszaszorult a munkanélküliség támogatása, a szolgáltatások kiszervezése, a magángondozás rendszerének kialakítása. A modell hangsúlyos eleme, hogy a szociális befektetés hasznára válik a gazdaságnak, többféle megtérülést hoz és multiplikátor hatása van. A szociális beruházás állama modellben az egyenlőtlenség, az alacsony bérek, a gyenge munkateljesítmény, az időszakonkénti depriváció nem probléma még önmagában, problémává akkor válik, ha az egyén olyan körülmények közé kerül, amelyek fölerősítik az antiszociális, kirekesztő viselkedést, a bűnözést, a kimaradást stb. A befektetés ösztönzi az egyén felelősségét, és erősíti a gazdasági versenyképességet. A képességek hiánya a legjelentősebb a tudásgazdaságban. A szociális beruházási politika jövőorientált, a gyermekekre fókuszál. A szociális beruházás nem csupán munkaerővé alakítja az állampolgárt, de egyenjogú taggá, adófizető polgárrá emeli önértékelését. A program fontos része az élethosszig tartó tanulás. Az aktivált állampolgár kirekesztettsége megszűnik, a szociális befektető államban a szociálpolitika fő célja a társadalmi inklúzió a munka révén. A modellben a hangsúly a demokratikus állampolgár helyett a dolgozó állampolgárra esik, és a gyermekjóléti politika fő célja a gyermek aszerinti értékelése, hogy mivé válik. A gyermekek vállalkozói képzése megkezdése ebből a nézőpontból vált a képzés fontos elemévé. A szociális befektető állam szakít a gyermekkor korábbi nyugati felfogásával, a gyermekjólét korábbi modelljével.

A modell gyengesége, hogy nem foglalkozik a munkahelyteremtéssel, eleve a neoliberális makroökonómiai keretekre épít, a modell központi eleme a piac primátusa, az, hogy ne növelje a szociális kiadásokat, sőt javuljon azok hatékonysága, az állam szerepe a szolgáltatásokban nem hangsúlyozott, kimaradnak a környezeti kérdések. A lakosság jól-léte a foglalkoztatáshoz kötött, és az ún. LEGO paradigmára épít (kreatív gyermek – kreatív felnőtt).

A szociális beruházás állama tehát hangsúlyosan a humán tőke fejlesztésével, a felelős egyéni és állami kockázatviseléssel, az oktatás átalakításával a munkaerő-piaci felkészítésre, a szociális gazdaság kérdésével, a vállalko-

57 Giddens, A. (1998): *The Third Way: the renewal of social democracy*, Polity Press, Cambridge. 100 pp.

zások szociális befektetéseivel, a gazdasági részvétel korlátainak lebontásával, a ppp-modellek alkalmazásával szervezi a jóléti politika új kontúrjait. Más nézőpontok szerint a szociális beruházás állama a fejlesztő állam, és nem más, mint egyfajta jóléti fejlesztési nézőpont. A modell ázsiai formája produktivizmussal, szelektív szociális befektetésekkel, autoriter rendszerekkel és demokratikus governance modellel egyaránt összekapcsolható.

A szociális befektetések globális modellje a decentralizált fejlesztéshez, a multinacionális cégek szocializációjához, a szociális szövetkezetek működtetéséhez, a marginális civil szervezetek és munkaszervezetek erősítéséhez, az oktatási rendszerek átalakításához, a kölcsönös segélypénztárak szövetségi rendszereinek kialakításához kapcsol.

A német szociális beruházó állam a 2000-es évek elejétől indult, főként az EU-programok hatására (Lisszaboni program, 2000): a modern közpolitika célja a versenyképes és tudásalapú kohéziós gazdaság megteremtése: a szociális és gazdaságpolitika integrálása. A program a protektív jóléti modell felől a produktív jóléti felé mozdult. Komoly figyelmet fordított az SPD az állampolgárok és az elit megnyerésére, a nem népszerű reformok morális elfogadtatására. A német modell hangsúlyos eleme a szociális befektetések fejlesztése, a vállalkozó állam, a szociális kiadások egy részének szociális befektetésekre fordítása. Elemei az aktív munkaerőpiac (képzés, tanácsadás, elhelyezkedés támogatása), az oktatás (az alapfokú oktatás) fejlesztése, a családpolitika munkaerő-piaci szerepvállalás elősegítése és a preventív egészségügy megteremtése. A második elem: a humántőke-fejlesztés, az ún. képességfejlesztés (Amartya Sen képességi nézőpont), mivel az oktatás, a képességfejlesztés a munkaerő-piaci megfelelés a kulcskérdés az életesélyek és a jól-lét kialakításához. A szociálpolitika fő célja a nemzetközi versenyképesség megteremtése, a humán tőke átalakítása, a befektetés felé való elmozdulás a fogyasztás rovására a szociális kiadásokban; a jövőorientált szociálpolitika a jövő generációk prevenciójával, társadalmi inklúzió az oktatás és munka révén, szemben az egyenlőséggel; reciprocitás: a köteleességek és jogok új egyensúlya, részvételi igazságosság és nem disztributív. A program hitelességét elvesztette, addig, amíg a politikai elit többsége elfogadja, a lakosság véleménye negatív róla.⁵⁸

58 Antonio Brettschneider: On the Way to Social Investment? The Normative Recalibration of the German Welfare State. <http://connection.ebscohost.com/c/articles/43610008/way-social-investment-normative-recalibration-german-welfare-state> (2013. augusztus 14.)

Összegzés

A jól-lét a társadalmi haladás legfőbb célja. A társadalmi haladás a felvilágosodás óta a társadalom fejlesztésében a gazdaságközpontú megközelítésre irányult. A társadalmi haladás fontos része a szegénység kezelése, a társadalmi kohézió, a fenntarthatóság, a jó kormányzás, a nők és a gyermekek jól-léte megteremtése. A jól-léti állam, az átmeneti jól-léti társadalmak, az informális biztonsági rendszerekben a társadalmi szolidaritás és a szociális gondoskodás eltérő koncepciókon alapul. A jól-léti közpolitika a neoliberális világrend államaiban az összefüggő (eltérő fejlettségű) fejlődésre kialakított átfogó, univerzális modell.

Kulcs megállapítások

A liberális jól-léti nézőpontban a jó élet (az endaimónia) az állam által elősegített, de az egyén felelőssége a morális kiválóság alapján megvalósított jó élet, amelyben minden társadalmi csoport más és más jó élet koncepciót képviselhet. A liberális réselmélet alapján részben elfogadható, hogy az állam morálisan elfogadható életformákat támogasson. A társadalmi igazságosság elve szerint a kielégítő szintű életforma támogatásáig fogadható el az állami beavatkozás.

A konzervatív jól-léti nézőpontokban az állam feladata a biztonság, egészség, munka, fogyasztóvédelem, a kockázatok megelőzése, a jólét aktív munkaerőpiaci megteremtése, a közszolgáltatások jól-léti funkcióinak biztosítása, a szolgáltatások garantálása. Az állam lehet részrehajló, beavatkozó szereplő.

A szocialista jól-léti koncepció szerint a szegénység, az egyenlőtlenség, alacsony bérek, gyenge munkateljesítmény akkor probléma, ha fölerősítik az antiszociális, kirekesztő viselkedést, bűnözést, nem egészségtudatos viselkedést. A hangsúly a társadalmi inklúzió a munka révén, a dolgozó állampolgárokon, a gyermekjóléti politika és vállalkozóképességen stb. van.

Kérdések

1. Mivel jellemezhető a liberális perfekcionista állam?
2. Melyek a képessé tevő állam fő funkciói és politikai eszközei?
3. Milyen politikai programok jelennek meg a szociális beruházás állama koncepcióiban?

4. A jól-léti közpolitika és a területi skála

A jól-léti közpolitika területei az államok szintjén

A jól-léti közpolitika a helyi szinteken

A jól-léti problematika az EU politikájában

A jól-léti közpolitika a globalitás szintjén

4.1. A jól-léti közpolitika területei az államok szintjén

A jól-léti közpolitika – mint a szakpolitikák horizontális integrálásának modellje

A jól-léti közpolitika értelmezése a jól-lét tudomány művelői körében több-féleképpen értelmezhető: egyrészt a közpolitika szereplői figyelnek a társadalmi mutatókra és megkezdtek a jól-léti nézőpontok alapján is mérni a társadalom fejlettségét. Másrészt a jól-léti mérések hatására a szakpolitikák esetében figyelnek az intézkedések jól-léti hatására is, harmadrészt a jól-léti mérések alapján a közpolitika folyamatait oly módon alakítják át, hogy azok nagyobb egyéni és társadalmi boldogságot eredményezzenek, negyedrészt a jól-léti közpolitikának kialakultak azok a speciális területei, amelyek ágazati politikák mentén is alakíthatók, azonban egyértelműen horizontális összehangolást igényelnek.

A közpolitika jól-léti területei a következők:

1. A jól-lét az életút eltérő szakaszaiban:

- Család és gyermekkor
- Oktatás
- Munka
- Időskor

2. Fenntarthatóság és jól-lét

- Gazdaság és jól-lét

- Egészség és jól-lét
- Kultúra és jól-lét
- Környezet és jól-lét

A jól-léti közpolitika a 21. századi politikai folyamatok közepette kialakult olyan a társadalmi változások egészét érintő folyamat, amely a globalizáció okozta társadalmi változásokra, társadalmi kihívásokra egy átfogó, új szemlélet alapján kíván választ keresni. A legfőbb 21. századi környezeti kihívások között a fenntarthatóság és klímaváltozás, a tiszta ivóvíz hiánya, az energia-kérdések a leggyakrabban említettek. A gazdasági-társadalmi-kulturális kihívások között a globális előjelzések és döntéshozatal, az információtechnológiák konvergenciája, a tudomány és technológia új kihívásai mellett a népességváltozás, migrációs folyamatok és a források felhasználása, a béke és konfliktusok, a demokratizáció, a gazdagok és szegények közötti hatalmas rések, a nők helyzete, az egészségügy és az oktatás, az etikai kérdések, valamint a transznacionális bűnözés témái szerepelnek.

Amennyiben a jól-léti kérdéseket az objektív és szubjektív faktorok alapján együttesen vizsgáljuk, akkor négy nagy terület tartozik a jól-léti vizsgálódások közé: a gazdasági jól-lét, a társadalmi jól-lét, a kulturális jól-lét és a környezeti jól-lét kérdései. Látható egyes globális problémák az objektív jól-lét kérdéseihez tartoznak, mások, mint a kulturális tényezők, a szubjektív jól-lét témaköréit érintik. Miután a jól-lét feltételei többféle szakpolitika részét érintik, ezért azt mondhatjuk, hogy a jól-léti közpolitika olyan átfogó nézőpont, amely integrálja a különböző szakpolitikák nézőpontjait, azokat a funkcionális szerepkörből egy átfogó, az emberiség, a régiók, az országok, a helyi társadalmak jól-léte nézőpontjába helyezi. A jól-léti közpolitika a fentiek alapján olyan átfogó nézőpont, ami a politikai kérdések elemzéséhez, a politikai célkitűzések megfogalmazásához új elemzési keretet, újfajta információs rendszer fejlesztését, új közpolitikai célkitűzéseket, innovatív politikai megoldások keresését, újfajta legitimitást, újfajta megvalósítási modelleket, újfajta értékelési nézőpontokat javasol. A jól-léti közpolitika olyan átfogó keretrendszerként értelmezhető, ami megváltoztatja a 21. századi államiságról, a 21. századi jóléti rendszerekről, a politikaalakításról szóló nézőpontokat, a társadalmi szolidaritásról és a demokráciáról alkotott elképzeléseket.

A jól-léti közpolitika az állami közszolgáltatásokban

A jóléti állam modellje a második világháború után hatalmas állami intézményrendszert, széles körű közszolgáltatási intézményrendszert teremtett. A neokonzervatív és az új baloldali politikák hatására a menedzserializmus térhódítása az államilag fenntartott intézményekben, a szolgáltatások kiszervezése üzleti és nonprofit szervezeteknek – azaz az új közmenedzsment politikák – számos negatív következménnyel járt. Az új modellek és a jóléti állam rendszere számos ponton konfliktusokba kerültek egymással.

- Ezek között az egyik a jól-léti állam felülről lefelé irányuló merev szabályozó rendszere, amely szembe került a magánszervezetek piaci logikájába. Az állam a kiszerveződött szolgáltatások esetében nem volt képes a szolgáltatások minőségét ellenőrizni, ezért speciális ügynökségek révén rendszeres audit ellenőrzéseket, ún. akkreditációs eljárásokat vezetett be a közszolgáltatások minőségi színvonala egységesítésére. Az audit eljárások jelentős tranzakciós költséget jelentettek, az állandó adat-szolgáltatások komoly bürokratikus terhet róttak a szervezetekre.
- A közszolgáltatások olyan hatalmas állami forrást jelentenek, amelynek révén a szolgáltatások igénybe vevői mintegy 20%-os jövedelem kiegészítéshez jutottak. A szolgáltatások privatizációja eredményeképp a piaci szervezetek azokat a szolgáltatásokat mazsolázták ki, amelyek megtérültek, míg az állam kezelésében azon szolgáltatások maradtak, amelyek piaci viszonyok között nem voltak fenntarthatóak. Az állami költségvetés csökkenése ezen szolgáltatások színvonala lesüllyedését eredményezte, és olyan társadalmi hatással járt, hogy a középosztályi vagy gazdagabb csoportokhoz kerültek a támogatások.
- A piacosság hatása volt, hogy a jóléti szolgáltatások esetében a hangsúly nem a megelőző szolgáltatásokra, hanem az utólagos rehabilitációs vagy gyógyító, kezelő és gondozó szolgáltatásokra került, mivel a privatizált szervezetek ebben voltak érdekeltek. Ráadásul monopóliumok alakultak ki, és a szolgáltatások hatalmas magán vagy nemzetközi cégek kezébe kerültek.
- Miután az állam ezeket a szolgáltatásokat külön alapokból finanszírozta, így mind az állami, mind a privatizált intézmények a túlszámlázásban voltak érdekeltek (túl-gyógyszerezés, a kellenél több napig tartó ellátás stb.). Ráadásul a köz- és magán-szolgáltatások szakalkalmazottai gyakran mindkét típusú intézményben tevékenykedtek, ezért bevett rendszerre

vált a diagnosztikai kezelések állami intézményi szervezetek költségeire való áthárítása, és a plusz szolgáltatások igénybevételéhez a fogyasztók átterelése a magánszolgáltatásba.

A jól-léti közpolitika fontos változásokat eredményezhet a jóléti szolgáltatások szervezésében. A cél az állampolgár jól-léte, ami a preventív szolgáltatásokkal jobban elérhető. A fiatalon egészséges és egészséges viselkedési szokásokkal bírókból egészséges felnőttek lesznek, és kevésbé várható, hogy idős-korukban magas egészségügyi, gyógyszeres és egyéb állandó ápolásra szoruló személyek lesznek. Másrészt napjaink egészségügyi gyógyítási fejlődése következtében jóval nagyobb az aránya azoknak az újszülötteknek, akik valamilyen problémával élnek, szükség van tehát arra, hogy a hangsúly a lehető legjobb egészség elérése felé tolódjon. Mindez a humán szolgáltatások integrálását és azok közszolgálati jellegének erősítését és minőségi fejlesztését igényli. A humán szolgáltatások új modellje, a közszolgálati modell, abban különbözik a korábbi szolgáltatási modellektől, hogy az egyéni javakon túl a közjavak fejlesztését is szolgálja, szolgáltatási éthosza a közérdek és a közjó előmozdítása. A humán jól-léti szolgáltatások közszolgáltatások modelljében történő megvalósítása mellett a következő érvek hatnak:

- A humán közszolgáltatások jobban megelőző és inkább fejlesztő jellegűvé tehetők, erősebb a kapcsolati elem, és könnyebb a különböző szolgáltatások összekapcsolása.
- A hatalom a személyzet és az állampolgár kezébe kerül, mivel az állampolgár nem fogyasztó, hanem maga is aktív szereplője a folyamatnak, viselkedése kulcsfontosságú a szolgáltatás előállításában. Az ügyfélfogadó személyzet a tapasztalatai révén jobban tudja mi a jó, mi a megfelelő, jobban képes a szükségletekre reagálni.
- A közszolgáltatási rendszerrel javítható a professzionalizmus, javíthatóak a fizetések, leküzdhető a gyenge morális állapot, miszerint az állami a szegény, a magán a fizetős klienseket látja el.
- A közszolgálati modellel az állam nemcsak szolgáltató, hanem jelentős foglalkoztató, és a közalkalmazotti foglalkoztatással biztosabb foglalkoztatást, megbízhatóbb standardizálhatóbb tudást, szakmai professzionalizációt követelhet meg az alkalmazottaitól, és a magas tudású alkalmazottak maguk is emelik a közjavak értékét. A közszolgálat innovációs modelljeivel a közszolgálati intézmények szellemi javai és vagyona is jelentősen megnőnek.

- A lokalizmus korlátozása, az ún. joint up szolgáltatások kialakítása. A kormányzatok a jól-léti modellekben a közszolgáltatási rendszer bevezetésével a helyi önkormányzatok hatáskörét, költségvetési forrásait is csökkentették, és a helyi képviselők szakmai hozzáértésének hiányát, a személyes kapcsolati rendszerre építő szolgáltatásokat visszaszorították.

A jól-léti szolgáltatások modelljének kialakulásával a preventív egészségügy, a preventív mentális egészségi szolgáltatások, a gyermek- és ifjúságközpontú szolgáltatások, a munkaképesség megteremtése, az aktív időskor, a fenntartható ökoszféra-hoz kapcsolódó szolgáltatások, a kulturális és közösségi szolgáltatások kerültek előtérbe.

A folyamatok következménye, hogy a hagyományos egészségügyi, szociális, munkaerő-piaci, stb. szolgáltatások helyét az integrált, családközpontú szolgáltatások veszik át, ami átláthatóvá teszi a sokféle szolgáltatás összekapcsolását és az eredményekre, a hatásokra koncentrál, azaz az állampolgár jól-léte és nem a szolgáltatás szabályozása a hangsúlyos eleme.

4.2. A jól-léti közpolitika a helyi szinteken

A jól-léti mérések alapvetően átalakítják a statisztikai adatrendszert. Napjaink KSH adatszolgáltatása – hasonlóan a több ország rendszeréhez – csak a nagyvárosi és a megyei szintű bontásra alkalmas. Nem ad információt arról, hogy milyen az életminőség a városok különböző negyedeiben, kerületeiben. Azokban az országokban, amelyek föderatív berendezkedésűek, (többnyire az angolszász nyelvterületen) már szomszédság szintjén kialakítottak a mérések. Vannak, ahol évente mérik, illetve elemzik a mutatókat, másutt négyévente, politikai ciklusokhoz kötődően. A jól-léti mérések kiemelten fontosak a társadalom demokratikus részvételi lehetőségeinek fejlesztésében, mivel a megfelelő adatok birtokában az állampolgárok hatékonyabban érvelhetnek, módjuk van arra, hogy érdemben szóljanak bele a helyi fejlesztési politikák alakításába. A centralizált közigazgatási rendszerekben a jól-léti mérések bevezetése együtt járt a jól-léti tervezési és fejlesztési programok helyi szintre helyezésével, a városok tervezési kompetenciáinak megadásával. A jól-léti mérések hatására település szintű jól-léti testületek alakultak, amelyeknek a feladata az egészségügyi, a szociális, az oktatási, a lakás, a foglalkoztatási politikák összehangolása. Ennek révén lehetővé válik, hogy a nagypolitika szakági programjai a helyi szükségletekhez igazodjanak, a különböző szolgáltatásokat oda tele-

pítsék, ahol ténylegesen szükség van rájuk. Például ne nagyvárosokba telepítsenek családi napközit, hanem olyan kistelepülésre, ahol 3-6 gyermek venne csupán igénybe a szolgáltatásokat. A települési jól-léti politikák közül a legelterjedtebb az egészséges város program, amely az Egészségügyi Világszervezet által támogatott. Ausztráliában a települések szintjén kialakították az ún. közösségi jól-léti programokat, amelyek az etnikai közösségek helyzetére és jól-létére mért adatokra támaszkodnak. A közösségi szintű jól-léti mérések rendszerének kialakítása különösen fontos lehet Közép- és Kelet-Európában, ahol nincsenek etnikailag homogén országok. Magyarország esetében a jól-léti mérések fejlesztése a határon kívüli magyarság helyzetének, problémáinak megoldása szempontjából is fontos.⁵⁹

4.3. A jól-lét problematika az EU politikájában

Európa esetében beszélhetünk egyedül arról, hogy a regionális integráció és a tagállamok szintjén is kialakulnak a mérési rendszerek. Az EU szint esetében az EUROSTAT szervezet komplex programot alakított ki az EU 2020 program megvalósulásának mérésére. Az EU SMART, fenntartható és inkluzív növekedés statisztikai mérési programja már tartalmazza azokat a programokat is, amelyek a fejlesztési célok között hangsúlyosak: fenntarthatósági, foglalkoztatási, kutatás-fejlesztési, innovációs és digitális társadalom, energia, klímaváltozás, oktatás, egészségügy, társadalombiztosítás és szociális védelem, a szegénység és társadalmi kirekesztés céljait. Az EU bővítési stratégiájának része volt és része ma is a statisztikai mérések összehangolása, azonban az új mérési modell a régi tagállamok mérési rendszerét is átalakította. Az EU szintjén megkezdődött a témakör és a közpolitika összekapcsolása.

59 Lásd a témakörben az alábbi honlapot (2014. augusztus 23.):
<http://www.networkofwellbeing.org/index.php/resources-database/category/community-wellbeing>

4.4. A jól-léti közpolitika a globalitás szintjén

A jól-léti közpolitika globális szervezeti rendszere és hálózatai

3. táblázat *A jól-léti közpolitika globális szervezeti rendszere és hálózatai*

Nemzetközi NGO-k	Nemzetközi szervezetek	Kormányok	Nemzeti NGO-k	Helyi önkormányzati közösségek
New Economic Foundation	ENSZ Nemzeti jól-léti mérések 2010	Kanada: Canadian Index of Well-being, Canada national: Statistics Canada, Health Council of Canada, Centre for the Study of Living Standards, Canadian Council on Social Development, Environment Canada: State of the Environment, Canadian Policy Research Networks (Quality of Life) Indicators	Manitoba – International Institute for Sustainable Development Quebec, British Columbia Institute for Social Research and Evaluation Prince George University Memorial Newfoundland University Atlantic: Dalhousie University, Atlantic Health Promotion Research Centre - Saint Mary's University Time Use Research Program Ontario: University of Ottawa Institute of Population Health, Atkinson Charitable Foundation, York University School of Health Policy and Management Saskatchewan University of Saskatchewan Community University Institute for Social Research (Saskatoon)	Newfoundland and Labrador Community Accounts, Alberta Sustainable Calgary, Anielski Management Inc. (Edmonton), Nova Scotia Genuine Progress Index
	OECD Better Life Initiative 2013	AUS: Measures of Australia's Progress		AUS: Tasmania Together Community Indicators Victoria, CI Queensland

	EU Bizottság Beyond GDP	Bhutan Gross National Happiness		US Community Indicators Consortium
London School of Economics, Bath Well- being for Public Policy	International association of Supreme Auditors	Franciaország: Stiglitz-Sen Commission on Measuring Progress	Egyesült Királyság: Young Foundation	Porto Alegre Community Budget
Healthways Gallup, Brookings Intézet, Cato Intézet	WEF Global Council nemzeti haladás mérés 2010	USA Key National Indicator Act	Franciaország: FAIR, PEKEA	
		EU, Írország, Dél-Afrika, Finnország, Magyarország, Olaszország, Hollandia, Új-Zéland, Mexikó, Marokkó, Thaiföld	Olaszország: Sbilanciamoci	Új-Zéland – Major cities Indicator Project
		Egyesült Királyság 2010 Nemzeti jól- léti mérések	Latin-Amerika: Como Vamos	

ENSZ és az ENSZ szervezetei

Az ENSZ 2013. évi januári közgyűlése elfogadta a „Happiness: Towards a Holistic Approach to Development” c. határozatát, amelyet a főtitkár terjesztett be a közgyűlés elé. Az ENSZ közgyűlés határozata (65/309/2011) „A boldogság: a fejlesztés holisztikus nézőpontja” c. dokumentuma szerint a boldogság alapvető emberi cél, mint univerzális cél szerepel a millenniumi fejlesztési célok között. Az ENSZ-dokumentum elismeri, hogy a GDP nem célozta és nem mérte a nemzetek jól-létét és boldogságát, a nem-fenntartható termelés és fogyasztás negatívan hat a fenntarthatóságra, inkluzívabb, kiegyensúlyozottabb és kiegyenlítettebb nézőpontra van szükség, a fenntartható fejlesztés, a szegénység csökkentés, a gazdasági növekedés és az emberek jól-léte és boldogsága érdekében. Ezért felhívja a tagállamokat a mérési rendszer kialakítására a jobb közpolitika érdekében.

Bhután-ENSZ: új gazdasági paradigma a jól-lét és boldogság

A 2012. évi magas szintű ENSZ-Bhután konferencián a vezető szerepet részben ugyanez a jól-léti tematikában aktív csoport jegyezte, Heliwell, Layard, Stiglitz, Sachs vezették a szakmai szerepet. A témának Bhután számos országot megnyert, és sikerült előkészítenie vele az ENSZ főtitkárának és az ENSZ közgyűlésének a témával kapcsolatos határozatát.⁶⁰

ENSZ-UNESCAP: Human Security Index

2009-ben az ENSZ közreműködésével összeállították a humán biztonsági indexet, amely alapvetően meghatározza a lakosság jól-lét érzetét.⁶¹ Az index előnye, hogy a politikai stabilitás, a háborútól való mentesség, a természeti katasztrófák, gazdasági válságok, pénzügyi krízisek, városi zavargások, politikai konfliktusok, zavargások, technikai katasztrófák adatai is bekerülnek a mért adatok közé. Az index erőteljesen kapcsolódik a nemzetközi fejlesztés témaköréhez és szempontjainak beemelése erőteljesen árnyalhatja a jól-lét alapvető koncepcióit.

Az ENSZ Trust Fund for Human Security szervezete a gazdasági és társadalmi jól-lét témakörében kialakította az ún. „emberi biztonság” fogalmát. A hagyományos biztonság kifejezés az államok biztonságát érinti, amely a másik állam általi megtámadás, katonai támadás, veszélyére koncentrál, míg a humán biztonság az egyén és közösség többoldalú fenyegetettségét jelenti: a fogalom a humán fejlődés mellett a humán biztonsági visszafejlődés fogalmát alkalmazza a következő esetekben: konfliktusok, gazdasági és pénzügyi válság, egészségügyi járványok, betegségek, természeti katasztrófák, hirtelen bizonytalanság és emberi depriváció, társadalmi zavargások. Elemei a gazdasági, az élelmezési, az egészségi, a környezeti, a személyes, a közösségi és a politikai biztonság.⁶²

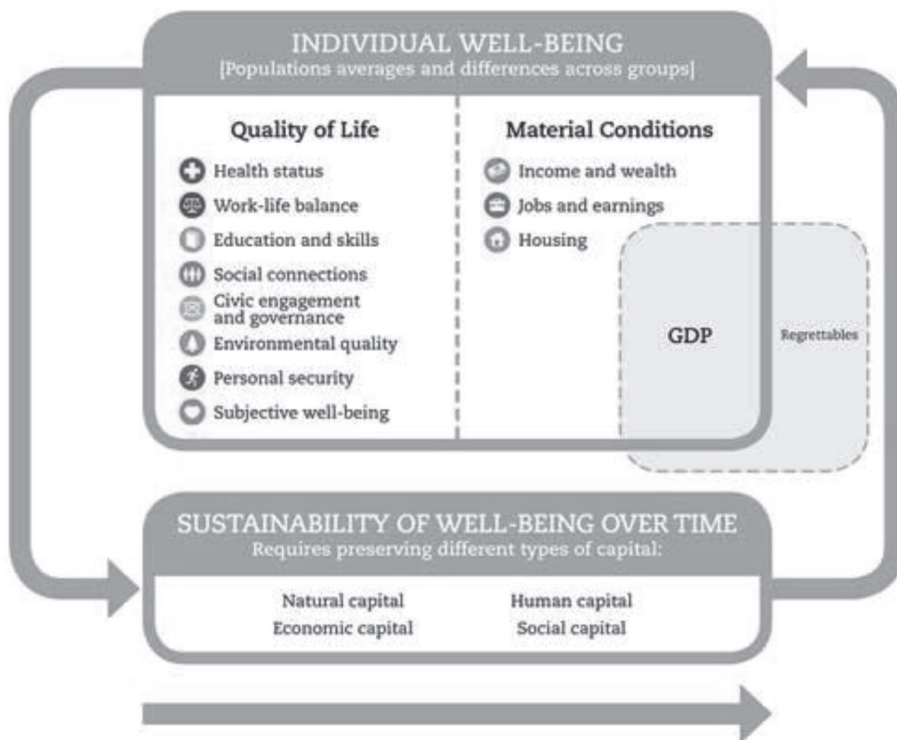
A modell során kialakult a humán biztonsági index, amely számos más egyéb a globális mérési skálákban is alkalmazott indexet is összefog. A hagyomá-

60 <http://www.2apr.gov.bt/> (2014. október 31.)

61 http://www.unescap.org/pdd/publications/workingpaper/wp_09_03.pdf (2014. október 31.)

62 Human Security Unit Office for the Coordination of Humanitarian Affairs: Human Security In Theory And Practice. (2014. október 31.) <https://docs.unocha.org/sites/dms/HSU/Publications%20and%20Products/Human%20Security%20Tools/Human%20Security%20in%20Theory%20and%20Practice%20English.pdf>

nyos indexen túl a béke, a helyi városi konfliktusok, a börtönben élők aránya, a politikai terror szintje, az élelmiszerbiztonság, a produktív termőföld aránya, növekedése, csökkenése, politikai stabilitás és erőszakmentesség, az illegális korrupció szintje, a legális korrupció mértéke mellett számos olyan adatot mér, amelyet más, a GDP-n túli mérések nem alkalmaznak.⁶³

Source: OECD, 2013

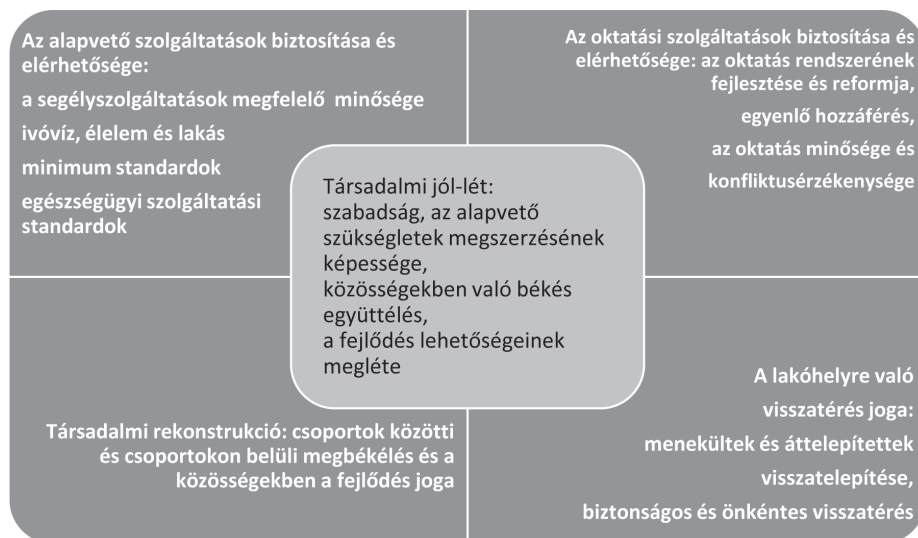
8. ábra Az OECD által ajánlott jól-léti mérési rendszer

A kanadai jól-léti index mellett mára már egyre inkább elfogadott az OECD által ajánlott jól-léti mérési rendszer.

⁶³ http://www.humansecurityindex.org/?page_id=28 (2014. október 31.)

USA jól-léti nézőpontja a nemzetközi stabilizáció és rekonstrukció és fejlesztés

Az USA: a USIP és a USAID a legfontosabb amerikai szervezetek, amelyek a konfliktusok és a nemzetközi fejlesztés témakörében, azokban a jól-léti diskurzusok szempontjából figyelembe veendők.⁶⁴

9. ábra A társadalmi jól-lét minimumkövetelményeinek feltételei

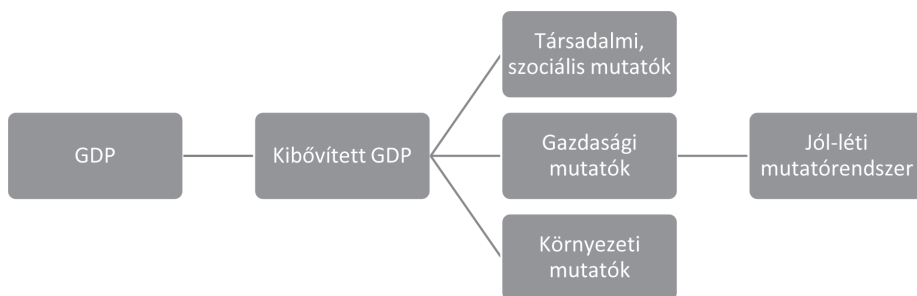
A nemzetközi fejlesztés a társadalmi jól-lét minimumkövetelményeiben a fenti feltételeket határozta meg. Ezeket azokban az országokban alkalmazzák, amelyekben háborús konfliktus utáni helyreállítás zajlik.⁶⁵

64 <http://www.usip.org/guiding-principles-stabilization-and-reconstruction-the-web-version/10-social-well-being>

65 http://www.usip.org/sites/default/files/GP_170-203_Social_Well-Being.pdf (2014. augusztus 23.)
<http://bobjessop.org/2014/01/05/globalization-and-the-national-state/> (2014. augusztus 23.)
<http://www.oecd.org/governance/regional-policy/regional-well-being-events.htm> (2014. augusztus 23.)

A bizottság nemzetközi szervezetek és nemzetközi közértelmiség képviselőiből állt, az elnöki szerepet J. Stiglitz, az alelnöki szerepet Amartya Sen közgazdászok töltötték be. Stiglitz szimbolikus személyiség, hiszen kormányzati tanácsadás (Clinton) mellett más nemzetközi bizottságokban is szerepelt, és a Világbank vezető tisztségviselőjeként tevékenykedett. A Bizottság ajánlása alapján javaslatot tettek a nemzetközi jól-léti rendszer mérésére. Mind Stiglitz, mind Sen nemzetközi közszereplő, hiszen Sen szerepe kiemelt volt az ENSZ Millenniumi Céljainak megfogalmazásában, majd a nemzetközi fejlesztés új modelljének kialakításában. A Bizottság jórészt az amerikai egyetemi elit közéleti szereplőiből állt fel a támogató szervezetek szakértői mellett. Összességében a munka nem volt részletesen kidolgozott, inkább a témakör társadalomtudományi háttere nyert megerősítést.

Az EU rendszeresen méri a regionális politika kohéziós hatását érintő mutatókat, ám ezek nem feltétlenül alkalmasak a jól-léti tényezők mutatására, noha nagyon jól mutatják a regionális eltéréseket. Az OECD a nemzeti jól-léti ajánlások modelljére elkészítette a regionális jól-léti adatsort. Az adatsor azért érdekes, mert az OECD tagországok régióinak egymás mellé helyezése érdekes összefüggéseket adhat. A regionális méréseknél azt vizsgálja, miként alakítják a helyi tényezők és az egyéni jellemzők az egyének jól-létét, miként hatnak az állampolgárság, az intézmények, a kormányzás a jól-létre. Az anyagi és nem anyagi dimenziók, a soktényezős szinergiahatások miként érvényesülnek. Az OECD 362 régiójában 34 országban mért adatok használata a regionális fejlesztésben versenyképességi tényező.

10. ábra A regionális jól-léti adatsor modellje

Jól-léti közpolitika az átmeneti országokban

A jól-léti közpolitika szinte mindegyik országban a szociális kiadások megnyirbálását, a szociális ellátórendszer átalakítását, a workfare programok megerősítését vagy új területekre történő bevezetését eredményezte. A legfontosabb az egészségügyi szolgáltatási rendszerek megrendülése, az egészségügyi problémák magasabb aránya, a nyugdíjasok között az egészségi szolgáltatásokat rendszeresen igénybe vevők aránya a rendszereket fenntarthatatlanná tette. Ezekben az országokban a bérek alacsonyabbak voltak, a multinacionális cégek kisebb aránya, a cégek alacsonyabb szintű tevékenysége kevésbé alkalmas arra, hogy az egészségügyi szolgáltatások – közöttük a preventív szolgáltatások – többségét a cégek biztosítsák. Az átmeneti országokban a kis- és középvállalkozások gyenge teljesítménye, az alkalmazottak utáni minimális biztosítás a foglalkoztatottak közel 40%-át érinti, azaz a kapcsolódó egészségi és társadalmi biztosítások az ő esetükben az államra még nagyobb terhet rónak. Az EU tagországokban és az OECD tagországokban megkezdődött a jól-léti mérések rendszere, az átmeneti fejlettségű országok esetében is, azonban ez még nem hatott a politikai modellek átalakítására. Ezekben az országokban a politika főként ideológiai beállítottságra és a globalizáció-nemzetállam konfliktusainak kezelésére épül, noha az EU programozás, az EU tevékenységéhez kapcsolódó mérések itt is alkalmasak arra, hogy a közpolitikai programok tényekre épüljenek. A leginkább hatékony eszközök között a PISA mérések említendők, mert az országok a nemzeti teljesítmény romlását vagy erősödését presztízskérdésnek tekintik. Az, hogy az Egyesült Államokban az oktatás szintjét és eredményességét tekintve az ázsiai-amerikaiak kerültek előre, az angolszász felsőbbrendűség megrendülésén túl az amerikai oktatási rendszer egészét tette kérdőjelessé (hasonlóan az ötvenes évek szovjet Szputnyik programjához). A gazdasági válság és a szociális intézmények megrendülése az öregedés, a nyugdíjrendszer, a foglalkoztatás, az egészségügyi rendszer, az oktatás- és a szociálpolitikák újrafogalmazását tette szükségessé.

Összegzés

A jól-léti közpolitika a jól-léti mérések bevezetése, amivel a társadalom fejlettsége mérhető, a tényalapú szakpolitikák kialakításának feltétele. Másik eleme a

közpolitika folyamatainak javítása, harmadik eleme a jól-léti területek fejlesztése.

A jól-léti közpolitika kulcsszintje az állam, ugyanakkor megfigyelhető a jól-léti közpolitikai tevékenység helyi és közösségi szinteken is.

A jól-léti közpolitika az EU szintjén jelenti a mérési rendszerének összehangolását, az egészség és jól-lét közösségi szintű programjainak kialakítását. A jól-léti közpolitika nemzetközi szinten a közgondolkodás formálását, a téma kutatását, a szakpolitikák fejlesztését és a jól-léti politika normáinak megfogalmazását jelenti.

Kulcs megállapítások

A jól-léti közpolitika kulcskérdései:

1. A jól-léti közpolitika nemzeti szintű feladata a nemzeti szükségleteknek megfelelő, a területi egységek szükségleteit is figyelembe vevő statisztikai szolgáltatás kialakítása.
2. A jól-léti közpolitika mérési jelentéseinek feladata az állampolgárok informálása, az állampolgárok demokratikus bevonása, az állampolgárok tudatosságának emelése.
3. A jól-léti közpolitika célja az állam/az EU/a helyi szint forrásainak megfelelő eredményeket elérő egyéni és közösségi szintű boldogság, állampolgári boldogság és jól-lét növelése. A különböző területek mentorai informálják a politikusokat az állami működés erősségeiről és gyengeségeiről.

Kérdések

1. Melyek az állami és a helyi jól-léti politika területei?
2. Melyek az ENSZ tevékenységében a jól-léti politika legfőbb eredményei?
3. Értelmezze a nemzetközi fejlesztés programjaiban a jól-lét koncepcióját!

5. A jól-léti policy mix

A gazdasági jól-lét közpolitikája
Az egészség és jól-lét a közegészségügyben
A kulturális jól-lét kérdései
A környezeti jól-lét és fenntarthatóság

5.1. A gazdasági jól-lét közpolitikája

A kapitalizmusok eltérő változatai a 21. század elején és a mérési rendszerek

A kapitalizmus az elmúlt félévezred fejlődésében dinamikus modellnek bizonyult, alkalmas volt a gazdaság és a társadalom dinamizálására, gazdasági fejlődés generálására. A gazdasági eredményesség mérésén túl, azonban eltérő volt a szerepe a különböző országok társadalma dinamizálásában. Az eredmények és a ténylegesen elért GDP jól mutatja az ország fejlettségét, bár a nyitott, export orientált gazdaságok esetében nagy a rés a hazai fogyasztásra termelő vállalkozások és a nemzetközi piacra termelő vállalkozások esetében. A GDP szintje mellett, a „folyamatok hasznossága”, azaz a folyamatok minősége kihat a fogyasztói, a jövedelemtermelői képességre, az egyént érintő politikai és társadalmi eljárásokra, a munkavállalói tapasztalatokra. Kérdés az, hogy a boldogság-e az a legvégső cél, amit az egyén elérni szeretne: más célok, mint az állampolgári lojalitás (hazafiság), felelősség, önbecsülés, szabadság, személyes fejlődés legalább ennyire fontosak. Nem az a kérdés, hogy a nemzeti jól-lét milyen adatokat mutat, mert abban a pillanatban a kormányzat, a bürokrácia manipulálhatja az adatokat. Ez igaz a GDP, a munkanélküliségi ráták esetében. Igaz ez a 3% alatti költségvetési hiányszámok esetében is az EU tagországokban. Ezért a jól-léti mutatók növelése közvetlen beavatkozások révén nem igazán javítható. A boldogságkutatások fő funkciója a politikai folyamatok természetének és minőségének javítása. A cél,

az emberi gondolkodás megváltoztatása a jó élet egyéni és kollektív nézőpontjai vonatkozásában. E nézőpont alapján nem egy generalizált, minden országra érvényes jól-léti indexre van szükség, hanem arra, hogy minden országban, minden régióban, településen kialakítsák a saját boldogságra vonatkozó nézőpontokat.⁶⁶ Stutze a boldogság meghatározóit a következő tényezőknek tulajdonítja: egyéni variánsok: foglalkoztatási státus, jövedelem, iskolázottság, demográfiai tényezők, munkanélküli ráta, inflációs ráta, az egy főre jutó GDP és a munkanélküli segély tényezőinek. A tanulmány szerint Svájc és Németország szövetségi rendszereit elemezve kimutatja a szövetségi, föderális államrendszer intézményeinek fontosságát a boldogság tényezői között: magas a közvetlen demokrácia értéke, magas a helyi autonómia értéke, és egyértelmű, hogy a boldogság függ a nyelvi közöségtől (a franciaajkúak kevésbé boldogok), a település típusától (vidéki és közepes települések előnye a nagyvárosokkal szemben).⁶⁷

A neoliberális gazdaságpolitika a '90-es és 2000-es években a piac mindenhatóságát vallotta, és ennek következménye lett a bukott államok és az olyan gazdaságok kialakulása, amelyek csak stagnálásra képesek. A 2008. évi válságot követően a gazdasági növekedés az amerikai és európai gazdaságban is megállt, kevés kivétellel. A pénzügyi finanszírozási és hitelválság olyan kérdésekre is felhívta a figyelmet, mint a megengedhető lakás és fogyasztás, az építőipar túlpörgése, az információs szolgáltatások elterjedése. A válság következtében lecsökkent fogyasztás, a kapcsolódó energiaválság és a közüzemi díjak magas volta nem igazán kecsegtetett új növekedési kilátásokkal, a munkanélküliség csökkenésével. A gazdaságpolitika fontos eleme a nemzeti eladósodás növekedése, a defláció, azaz az árak csökkenése, ami befektetési lehetőségeket a kormányzatoknak nyújtott kölcsönök helyett a gazdasági szektorba igyekszik irányítani. A jól-léti közpolitika egyrészt új iparágak fellendítésével, másrészt a munkahelyi egészség fejlesztésével kívánja a cégek versenyképességét javítani. A kisebbségek egészségének fejlesztésével és az oktatás eredményeinek javításával a szűk munkaerő-állományt kívánják javítani. A lakosság jól-létének mérése azt mutatja, hogy a magasabb végzettségűek, diplomások jól-léte jellemzőbb, kisebb arányú e réteg esetében a munkanélküliség és a nem egészséges viselkedés, ami az egészségügyi költségeket csökkentheti.

66 Frey, B. S., Stutze A. (2007): Should National Happiness be maximized? CREMA – Center for Research in Economics, Management and the Arts
<http://www.oecd.org/site/worldforum06/38331948.pdf> (2014. augusztus 23.)

67 Frey, B. S., Stutze A. (2003): Maximizing Happiness? German Economic Review 1(2): pp. 145–167.

A lakosság fizikai és mentális állapota rendszeresen rosszabbodik gazdasági válságok és krízisek esetén, megnő a mortalitás, amely az amerikai, orosz és japán gazdasági válság, valamint a jelenlegi válság hatásaként is kimutató. Az OECD által javasolt mérési eszközök alkalmasak arra, hogy az ún. inkluzív növekedés gazdaságpolitikáját elősegítsék: az első feladat a növekedés, a szegénység és az egyenlőtlenség kérdéseinek kezelése, a második a környezet és szegénység, környezet és egyenlőtlenség vizsgálata, harmadik a növekedés és környezet kapcsolata. Az új inkluzív stratégia a Világbank új programja is egyben, amely a nemzetközi fejlesztés kérdéseivel foglalkozik. Az Európa 2020 stratégia is az inkluzív növekedést célozta meg. Az európai foglalkoztatási arány növelése – a cél az, hogy különösen a nők, a fiatalok és az idősebbek számára több munkahely és jobb állások álljanak rendelkezésre. A készségekbe és a képzésbe történő beruházás révén annak elősegítése, hogy az emberek – életkortól függetlenül – képessé váljanak az előttük álló változások felmérésére és a változások kezelésére; a munkaerőpiacok és a jóléti rendszerek modernizálására. Annak biztosítása, hogy a növekedés előnyeiből az EU valamennyi területének haszna származzék. Összességében az új közgazdaságtan alapelvei még nem kristályosodtak ki.

A jól-léti közpolitika humán tőke forrásai

A jól-léti közpolitika fontos eleme a humán tőke fejlesztése. A humán tőke fejlesztése összekapcsolt az oktatással, a gazdasági fejlesztéssel, a produktivitás növelésével, az innovációval. A humán tőke a kompetenciák, tudások, habitusok, szokások, személyiségi jellemzők, kognitív képességek, kreativitás együttese, ami munkavégzésre tesz képessé úgy, hogy gazdasági értékeket termeljenek az egyének. A jól-lét forrásai között a gazdasági és természeti tőke mellett a társadalmi tőke, ami a gazdasági, a társadalmi, a környezeti és a kulturális tőkével együtt a közösségek vitalitását adja. A cél a humán tőke fejlesztése, és nem pedig azon programok növelése, amelyek a szűk gazdaságpolitikából fakadóan erőteljes társadalmi és gazdasági károkat okoznak.

Befektetés és jól-léti közpolitikai programok

A jól-léti közpolitika új modellje a kormányzatoktól, az üzleti szférától komoly befektetéseket igényel. A kormányzatok számára az új statisztikai, mérési rendszer komoly fejlesztési forrásokat igényel. A fejlesztés azt igényli, hogy átte-

kintsék regionális és nemzeti szinten a társadalmi fejlődés mérésének statisztikai rendszerét. Ez egyrészt a meglévő adatrendszerek összekapcsolódását, másrészt új méréseket is jelent. Egy ilyen új mérési rendszer kiépítésének feltétele a kormányzati szakpolitikai információs hálózatok teljes átalakulását és átépítését igényli. A számítástechnikai alkalmazási üzletág az e-kormányzati programok révén képes lesz összekapcsolni és mérni a közpolitikai programok hatékonyságát és eredményességét.

A jól-léti befektetések második területe az egészségi, az oktatási és családpolitikai befektetések, azaz a prevenciós jellegű szolgáltatások kiépítése, továbbá a szabadipar, a wellness- és sportüzletág fejlesztése. A társadalmi jól-léti befektetések új területe a technológia támogatta egészségfejlesztés.

A jól-léti közpolitika mint produktív jól-léti rendszer

A jól-léti közpolitika az államok szintjén az angolszász országokat kivéve még nem lett a főáramú pártpolitikák része. Az angolszász országok kiemelt szerepet játszanak a kapitalizmus liberális modellje globális szintű rendszerének érvényesítésében. Az atlanti liberalizmus mellett az ázsiai régió kiemelt szerepet játszik a liberális globalizáció erősítésében, mindenekelőtt a produktív jóléti rendszer elemeinek terjesztésében.

- A produktív jóléti rendszerben a szociális támogatás a munkához és munkahelyekhez kötődik, akár a formális és legális szektort, akár az illegális szektort tekintjük. Az angolszász jóléti modellek a versenyképesség megerősítését látják a jól-léti mérések rendszerében, mivel e rendszerek alkalmasak arra, hogy minimalizálhatók legyenek az állami kiadások.
- Az egészségügy, a fenntarthatóság, a munkahelyi jól-lét, az oktatási jól-lét egyaránt alkalmasak arra, hogy a szociálpolitika preventív modelljeire való áttéréssel csökkenthetők legyenek a fizikai és mentális jól-létre költendő kiadások. Az egészséges környezet, az egészségtudatos viselkedés, a munkahelyi stressz csökkentése, a munkahelyi wellness szolgáltatások bevezetése, a munkáltatókra hárítja a preventív egészségügyi terheket.
- A fejlett országok magas jól-léti mutatói nem adtak kellő információt arról, hogy milyenek az adott országokban a bevándorló és egyéb kisebbségek életkörülményei, viszonyai, milyen az életminő-

ségük. A nagy bevándorló csoportokat befogadó országok többsége a multikulturalizmus politikáját folytatta, ami azt jelentette, hogy a bevándorlás egyik fő indítéka a fejlett szociális szolgáltatásokhoz való hozzáférés, a javak hazautalása, és gyakran a nyugdíjaskor elérése után a visszatelepülés. A nemzetközi segélyezés után a globális gazdaság második legnagyobb pénzügyi tranzakciója az ún. remittenda jövedelmek visszaáramlása a fejletlen térségekbe. A jól-léti mérőrendszerek, a kanadai, amerikai, ausztrál és brit rendszerekben alkalmasak arra, hogy kimutatható legyen a migráns és egyéb kisebbségek helyzete és jól-léte. Ezért a jól-léti modellek fejlesztésének egyik legnagyobb feladata annak kimutatása és elemzése, hogy a jóléti társadalmon belül a kisebbségi csoportok milyen veszélyforrást képeznek.

- A fejlett országokban a gazdasági válság a középosztályi csoportok társadalmi lecsúszását eredményezte, a migránsok foglalkoztatási szükséglete lecsökkent, lecsökkentek a hazautalt jövedelmek és rendkívül egyenlőtlenre vált a fiatalok és idősök közötti jól-léti rés.
- Ezek az országok a nemzetközi fejlesztés legfőbb donorai, és alapvető céljuk, hogy a nemzetközi fejlesztésben meghatározzák azokat a minimális jól-léti célokat, amelyek az emberhez méltó életmód alapvető feltételei (az élet biztonsága, lakás, élelem, egészségügy, oktatás, demokratikus rendszerek), mert a humán fejlesztés és nemzetközi fejlesztés eddigi programjai nem hozták meg a várt eredményeket.

5.2. Az egészség és jól-lét a közegészségügyben

5.2.1. A közegészségügy és a jól-lét összekapcsolódása

A társadalmi jól-lét és egészség kérdése a nagy társadalmi népességmozgások esetében már a középkor folyamatában komoly demográfiai válságokat okozott, megnőtt a halálozási ráta. Az első olyan járvány, amely 50 millió halálos áldozatot követelt, a bubópestis volt Justinianus császár uralkodása alatt a 6. században. A járvány későbbi történetében az 1340–1400-as években a „fekete halál” Európa lakosságának harmadát elpusztította, és mivel Mongóliából eredt, nyugodtan mondható, hogy az akkori világ harmadát érintette ez a szám. A 19. század elejéig a járványok periodikusan kimutathatók voltak, és egyértelműen az európaiak által behurcolt járványok tették lehetővé Észak-Amerika leigázását, kb.

szintén 50 milliós halálesetet okozva. A 19. század nagy háborúi során a harcok okozta sebesüléseket felülmúlták a járványok, a köztisztaság hiánya, a kórházak és elsősegélynyújtó egységek nem megfelelő gyakorlatai. A középkorban kialakult kórházak a legkritikábban gyógyítottak, a kórházak az utolsó állomást jelentették, a halál közeledtét, ahonnan nem volt visszaút. A francia forradalomban az egészségügy először vált közpolitikai kérdéssé. Rousseau nézőpontjában az ember egészsége a természeti joghoz tartozott, és az állami egészségügy kialakításában egy új „papi rendet”, az orvosok rendjét kívánta kialakítani, és az orvosokat az egyháztól elkobzott vagyonok révén finanszírozták. A kórházak a betegségek múzeumaivá váltak, ahol az orvosok tanulmányozhatták az eseteket. A 19. század közepétől a kórházak az orvusképzés helyeivé váltak. A politika az egészséget a család felelősségévé tette, és a betegségeket az urbanizáció és a civilizáció következményeként vizsgálta. Napóleon egyiptomi hadjárata során közel 200 orvos tartozott a hadsereghez, feladatuk volt a katonák egészsége mellett az egyiptomi közegészségügyi állapotok modernizálása, Egyiptom lakosságának egészsége és jól-létének megteremtése. Jelentős eredményeket értek el a járványok leküzdésében (a temetkezés betiltása Kairó városában), a fertőzött vizek elvezetése, a vízzel öntözött gyümölcsök fogyasztásának megakadályozása, a vakságot okozó, szemet megtámadó vírusok megszüntetése, az elefántkór, stb. betegségek tanulmányozása. Különösen kiemelt volt a mentális betegségek kezelése, művészeti terápiák alkalmazása (zenehallgatás az álmatlanságban szenvedőknek, mesélés, a melankolikusoknak táncoktatás, stb.).

A 19. században a közegészségügy fejlődéséhez erőteljesen hozzájárultak olyan személyiségek, mint Florence Nightingale, aki nővérként a Nagy Krími Háborúban (1853–56) szigorú egészségügyi szanitációs rendet bevezetve elérte, hogy a háború halálos áldozatainak számát nem haladta meg a sebesültek járványok okozta elhalálózása. Hasonló volt a helyzet az amerikai forradalmi/függetlenségi és polgárháborúban is, amelynek következtében a csatatéren elesettek számát messze meghaladta a járványok okozta halálozások száma. Az utolsó nagy járványok az első világháború időszakában törtek ki, amelyek közül a spanyolnátha kitörése volt ami 50-100 millió ember halálát okozta. A jól-lét témaköre és az egészségi kérdések összekapcsolása az egészségtudományban a modern társadalom kialakulásához kapcsolható. A modern társadalmak először szembesültek hatalmas hadseregek és néptömegek mozgásával, és a 20. században az első világháború végét lezáró események között az oroszországi polgárháború és az európai intervenciók, majd a menekültáradatok jelentették a legnagyobb kockázatot Európa lakossága számára. Az első világhá-

borút követően létrejött Népszövetség jelentős eredményeket ért el a közegészségügy európai és világszintű rendszerének megteremtésében. A Népszövetség Egészségügyi Szervezete (LNHO) 1920-ban jött létre, és kiemelt szerepet játszott abban, hogy a közegészségügy nemzeti és nemzetközi szintű feladatait miként lehet egyeztetni és megoldani. A szervezet úttörő munkát végzett a nagy gazdasági világválság és a lakosság egészsége megromlásának komparatív méréseiben, és 1929–1932 között kiemelt szerepe volt abban, hogy a gazdasági világválság lakossági következményeit (átlagosan 30%-os munkanélküliség, a vállalkozások összeomlása, a pszichológiai hatások stb. kérdéseket) vizsgálja. A válságot követő halálozási okok elemzésével először elemezte az egészség szociális összetevőit. Az 1948-ban létrehozott World Health Organisation szerepe kiemelt az egészség és jól-lét témakör összekapcsolásában. Az 1946-ban New Yorkban összehívott egészségügyi konferencián az egészséget szélesebb értelmezésben, mint teljes fizikai, mentális és társadalmi jól-létet, és nem csupán, mint a betegség hiányát definiálták. Az egészséget meghatározó faktorok: a jövedelem és szociális helyzet, társadalmi támogató hálózatok, oktatás és írástudás, foglalkoztatás, munkahelyi feltételek, a szociális környezet, a fizikai környezet, a személyes egészséges viselkedés és megbirkózási képesség, az egészséges gyermekkori fejlődés, biológiai és genetikai meghatározók, az egészségügyi szolgáltatások, a társadalmi nem és a kultúra. Az 1978. évi UNICEF és WHO által megszervezett alma-atai konferencia először fekteti le a modern egészségügyi gondozás alapelveit.⁶⁸ Alapvető célként tűzte ki, hogy minden országban legyen teljeskörűen kiépített és decentralizált egészségügyi rendszer. A WHO 1986. évi Ottawai Egészségtámogatási Chartája célul tűzte ki, hogy az egészség preventív lehetőségei révén érjenek el jobb egészségügyi eredményeket 2000-re. A következő, 2008. évi adaleidi konferencián a közpolitika egészségfejlesztési programjait, a támogató környezet kialakítását, az egyének egészségfejlesztő képességeit, a közösségi akciókat és az egészségügyi szolgáltatások átalakítását szorgalmazták. Az 1991. évi svédországi Sundsvallban megtartott konferencián a támogató környezetet értelmezték, beleértve a szociális, a politikai és a gazdasági dimenziókat, valamint a nők kiemelt szerepét. A 2005. évi bangkoki konferencián az egészséget mint az emberi jogok részét kezelték, a 2009. évi nairobi konferencián az egészségi írástudás és viselkedés kapott kiemelt szerepet. A 2013. évi helsinki konferencián a WHO a finn

68 http://www.unicef.org/about/history/files/Alma_Atta_conference_1978_report.pdf (2014. augusztus 23.)

kormány előterjesztése alapján elfogadta „Az egészséget minden szektorális politikában” c. programját, amelynek célja az, hogy az egészség és jól-lét a teljes közpolitikai spektrumon, minden szakpolitikába beépített legyen.⁶⁹ A program a WHO szintjén tartalmaz mutatókat is: például az országok száma, amelyek az életkurzus folyamatára készítik egészségügyi terveiket, az idősödés és az egészség, a szájegészségügy fejlesztése, az ország egyetemei által ajánlott egészségfejlesztési szakok száma, új közpolitikai programok indítása, testnevelési, mozgásprogramok száma, kapacitásépítés, statisztikai mérés, iskolai egészségügyi mérések az iskoláskorúak viselkedését illetően stb. A WHO legjelentősebb akciói a következők: az egészséges városok, az egészséges közösségek, az egészséges munkahelyek programjai, emellett az aktív időskor, az egészségfejlesztő iskolák és egyetemek támogatása. Külön kiemelkedik a WHO tevékenysége a mentális egészséget illetően, ami kiterjed a jól-lét mentális összetevőire, az érzelmek szabályozására, a hatékony problémamegoldásra, az egyén elfogadására, a stressz és megbirkózás kérdéseire, a krónikus fájdalmak kezelésére, az alvási szokásokra, a súlykezelésre és túlsúlyosságra, a vallás és spiritualitás integrálására a gyógyászatba, a házassági kapcsolatok működőképességére, a pozitív szülői magatartásra.

5.2.2. Az egészség és jól-lét a pozitív pszichológia, a mentális egészség nézőpontjaiban

A pozitív pszichológia Arisztotelész legfőbb jó nézőpontjából indul ki, azaz a boldogságetikából, az eudaimóniából, amit az emberek közötti viszonyként ír le. Az emberek sokfélesége, partikularitása alapján minden ember másban találja meg a neki megfelelő jót. Tagadja, hogy lenne egy mindenkire érvényes közös jó definíció. A legfőbb jó a boldogság, amire minden ember törekszik. A boldogság nem véletlen, olyan valami, ami az emberek tulajdonságaitól és cselekedetétől függ. Egy emberről akkor mondható el, hogy boldogan élt, ha egész életében az erénynek megfelelően cselekedett: „a boldogság az erény szerinti életben van”. A legfőbb jó tanulmányozására az a tudomány hivatott, ami a többi tudomány fölött áll, mert a vezető tudomány céljai mindig előbbre valóak a többi, neki alárendelt tudományénál. Ez a tudomány pedig az államtudomány. A tömegember az élvhajhászásnak él, a boldogságot mindig külső, tőle

69 Health in All Policies. Helsinki Statement. Framework for Country Action.

nem függő javakban keresi. A közügyekkel foglalkozó ember pedig a kitüntést és az elismerést keresi, az ő boldogsága sem magától függ, mert a kitüntést és elismerést mindig valaki mástól kapja. Bár az elmélkedő életformát tartja a legmegfelelőbbnek, Arisztotelész nem ítéli el az anyagi javakat sem: „Ámde a boldog embernek, mivel ember, szüksége van a külső jólétre is ... külső javak nélkül nem érhetjük el a boldogságot”.

A pszichológia a jól-lét és életminőség mérése nyomán kezdett el foglalkozni a boldogsággal. A szubjektív jól-lét témakörét elemezve arra következtettek, hogy a felmérések nincsenek tudományosan alátámasztva. A szubjektív jól-lét függ az élet értelmességétől és az egyén növekedési lehetőségeitől, azaz az örömkön túl az egyén szellemiségétől is. A pszichológia alapvetően elfogadja azt a hellenisztikus nézőpontot, hogy az eudaimónikus boldogság a virtutól függ, azaz az a személy, aki nem virtu (önkontroll, kegyesség, igazságosság, előrelátás) alapján él, nem lehet boldog (Szokratész). Arisztotelész megkülönbözteti a jellemet, az erkölcsi virtuozitást és az intellektuális virtut, azaz az eudaimónikus (szellemiségre építő) boldogság morális boldogság. A pszichológia tudománya szerint a pszichológiai jól-lét (PWB) a másokkal való pozitív kapcsolatok, az önelfogadás, a személyes növekedés, a céltudatos élet; a környezeti beilleszkedést és autonómiát jelenti. Az egyén önrendelkezése az alapvető emberi szükségletek kompetenciáinak kielégítését, autonómiát és a valahová tartozás érzését jelenti. Jelenti az értelmes és céltudatos életet, belső motivációkat, az érdekekkel és az értékekkel egybevágó célokat, személyes önkifejezést, olyan tevékenységet, ami bevontságot, élettéliséget és kiteljesedést eredményez, vitalitást ad, nyugodtságot, energikusságérzetet hoz, nyitottságot új tapasztalatok felé, a változások irányába, olyan áramlatokat, amelynek során az egyén teljes kapacitásában tevékenykedik és funkcionál.

Carol Ryff szerint a pszichológiai jól-lét hat komponensből áll: az önelfogadás (önmagunk és életünk pozitív értékelése), a személyes növekedés, céltudatos élet, pozitív kapcsolatok másokkal, környezetirányítás – a saját életünk és környezetünk irányítása, az autonómia komponenseiből.

11. ábra Ryff pszichológiai jól-léti modellje

Az önrendelkezés elmélete

Az önrendelkezés elmélete (Ryan, Deci) szerint három kultúrákon átívelő pszichológiai szükségletünk van: az autonómia, annak megválasztása, mit akarunk csinálni, az egyén saját életének irányítója (ügynöke); kompetencia – biztosnak lenni abban, amit csinálunk; kapcsolatok, olyan emberi kapcsolataink vannak, amelyek szorosak, biztonságosak, amelyek tiszteletben tartják az autonómiát és a kompetenciát.

Az eudaimónikus pszichológiához tartozik Csíkszentmihályi flow elmélete, az ún. flow állapot összekapcsolása az ún. autotelic személyiséggel, azaz bizonyos tevékenységekben elveszünk. Martin Seligman autentikus boldogság modellje szerint (2002) az autentikus boldogság kifejezés megkülönbözteti a

kellemes életet, a jó életet és az értelmes életet. A kellemes élet a hedonikus jól-létet, az örömeket jelenti, a jó élet olyan élet, amelyben az egyén erősségeire építve tevékenykedik, ér el jutalmakat, míg az értelmes élet az, amikor eredményeket önmagunkon túl is képesek vagyunk elérni. Ugyanakkor az eudaimonikus jól-lét nézőpontja azt is jelenti, hogy akik eredményeket értek el bizonyos területen, nem feltétlenül elégedettek. Carl Rogers szerint a jó élet egy folyamat és nem létezés állapota. A kérdés az, mi segíti előbbre az emberi fejlődést? Az emberi fejlődés mutatói között a komplexitás és differenciálódás kezelése, a szervezethez és integráltság, a rugalmasság, az érzékenység, a mobilitás és a dinamika, a belső ellenőrzés, a nyitottság és a hatékonyság az egyéni potenciálok és energia felhasználásában állnak. A transzcendencia, az élet valamilyen magasabb célnak való szentelése, ami a jól-lét eudaimonikus útja, független a személyes fejlődéstől, pl. az anya, aki gyermekének szenteli életét, nem fordít kellő figyelmet saját jól-létére. A fenti képességek elérése kiemelten fontos a mentális betegségek időbeni és megfelelő kezelése révén.

5.3. A kulturális jól-lét kérdései

5.3.1. Az etnikai közösségi és kulturális jól-lét nézőpontjai és modelljei

Európai szociális felmérések és a kisebbségek jól-léte

Az európai szociális felmérések eredményei nehezen értelmezhetők a kisebbségek jól-léte vonatkozásában. Ennek oka az, hogy az 5% alatti kisebbségi lakossági csoportok esetében nincs anyanyelvre lefordított kérdőív, kimaradnak a kutatásokból azok, akik nem beszélik az ország hivatalos nyelvét. A kérdéseknél rákérdeznek az állampolgárságra, a születési helyre, arra, hogy történelmi kisebbséghez, nyugati vagy nem nyugati kisebbséghez tartozik-e valaki. (A nem nyugati alatt a felmérés a nem európai származású lakosokat értette.) Az adatok alapján nem tudtak megfelelő eredményeket kapni, azonban az így nyert adatok is érdekesek. Az európai kisebbségek diszkrimináció-érzete a történelmi kisebbségek esetében 5,11% az állampolgársággal bíró, 6,38% volt az állampolgárság nélküliek esetében. A nyugati kisebbségek esetében 6,25% és 6,49%-os a diszkriminációt észlelte aránya, a nem nyugati kisebbségek esetében pedig 6,25% és 7,06% volt ez az arány. A többségi

lakossághoz viszonyítva az elégedettségi arány legmagasabb volt Ukrajna, Szlovákia, Magyarország, Portugália, Lengyelország, Észtország, Csehország, Görögország és Franciaország esetében. (3%-nyi eltéréstől a 0 százalékgig.) Különösen magas volt Ukrajna esetében, ám szignifikáns különbség nem jelent meg sem a spanyol, sem az EK esetében.⁷⁰

A jól-léti mérések és a HD (humán fejlettségi) index (USA)

Az Egyesült Államokban 2008–09-ben mérték először a kisebbségi jól-léthez kapcsolódóan a HD indexet egész Amerikára vonatkozóan, 2009-ben Mississippi és Louisiana államokban, 2010–11-ben Kaliforniában.

Az amerikai mérések kiterjedtek a várható élettartamra, az alap-, közép-, BA, posztgraduális végzettségre, az iskolázottságra, az alapkeresetekre, az egészségügyi fejlettségre. Az egészségügyi, az oktatási és a jövedelmi index adják az amerikai HD átlagot. Az adatsor 1960–2007 között erőteljes változásokat mutat. Az USA fejlettségi indexe 1,23-ról 5,08-ra nőtt. A várható élettartam 69,7-ről 78,3-ra. A középfokú végzettségük 41,1–84,5-re, a BA szintűek 7,7-ről 27,5-re, a mesterszintű diplomások aránya 2,5%-ról 10,1-re, az iskolázottság 76,9-ről 86,8%-re emelkedett. Az átlagjövedelem 17 351 dollárról 29 740-re nőtt. Az egészségi állapot 1,54-ről 5,13-ra, az oktatási index 0,8-ről 5,13-ra, a jövedelmi index 1,32-ről 5,06-ra növekedett a 10-es skálán. Mindez azt mutatja, hogy az USA fejlődése az elmúlt 40 évben rendkívüli volt, nem csak gazdasági hatalma nőtt meg, hanem a társadalmi fejlettsége is megváltozott.

4. táblázat HD (humán fejlettségi index, várható élettartam) index, USA

	HDI	VHÉ	Alap	Közép	BA	MA	isk.	Jöv/fő	EÜ	OKT	JÖV
Fehér	5,51	78,05	10,6	84,5	27,5	11,3	86,8	32 556	5,2	5,62	5,71
	8,38	82	2	98	84,7	50,2	94,3	55 035	6,68	9,10	9,36
	3,82	75,3	20	81	16,7	6,4	82,8	24 765	3,85	3,82	3,79
Ázsiai	7,54	86,6	14,2	85,8	49,5	19,7	100	34 169	8,6	7,99	6,02
	9,26	90,9	8,4	91,6	65,9	28,3	100	48 177	10	9,36	8,4
	5,64	81,8	21,8	78,2	40,4	20,0	99,4	22 566	6,56	7,21	3,14

70 Oudhof, K. (2007): Ethnic Minorities, Discrimination and Well-Being in the Ess Statistics Netherlands http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/conferences/documents/33rd_ceies_seminar_documents/3.2%20OUDHOF%20EN.PDF (2014. október 31.)

Latino	4,08	82,8	39,4	80,6	12,5	3,9	79,0	22 509	7	2,22	3,06
	4,95	85,7	31,8	68,2	15,2	4,2	81,01	24 509	8,22	2,9	3,72
	2,52	77,9	43,0	57,0	13,3	5	64,1	17 734	4,96	1,13	1,47
Afroam.	3,77	73,4	19,9	80,1	17,3	5,8	88,2	24 866	3,1	4,39	3,82
	4,97	74,3	16,0	84,0	23,8	9,4	93,2	33 585	3,45	5,57	5,9
	2,13	70,8	29,2	70,8	11,8	3,8	82,1	17 664	1,76	2,96	1,45
Őslakos	3,21	74,2	23,3	76,7	13,9	4,4	85,5	26 076	4,01	3,31	2,92
	3,96	75,6	33,8	66,2	10,6	4,6	83,8	21 852	3,40	3,73	4,15
	0,92	64,7	21,5	78,5	9,9	2,5	78,5	12 567	0,0	2,76	0,0

Az adatok alapján jól kimutatható a fehér lakosság veszteségérzete az ázsiai verseny miatt, és az is, hogy a fekete lakosság és az őslakosok egészségi állapota, az őslakosság és a latin ajkúak iskolázottsági szintje emelése nélkül nem történhet lényeges előrelépés és társadalmi modernizáció. Az összes állam közül New Jersey az ázsiaiak, latinajkúak, Washington DC a fehérek, Maryland a feketék, Kalifornia az őslakosok számára a legkedvezőbb állam, a fehéreknek Nyugat-Virginia, az ázsiaiaknak és afrikaiaknak Louisiana, a latinoknak Alabama, az őslakosoknak Dél-Dakota a legreménytelenebb állam.⁷¹

Az amerikai államok közül Louisiana speciális mérési indexe még árnyaltabb képet ad. Az állam fejlettsége az USA 40-50 évvel ezelőtti fejlettségével azonos. Legkritikusabb a helyzet a lakásügyekben a Katrina hurrikán hatása miatt, mivel a lakások 40%-a az ártérben helyezkedik el. A vegyi gyárak okozta ún. Rákos-völgy térség, a gyermekhalandóság magas foka (Oroszország szintje), a fekete férfiak egészségi állapota, a rendkívüli gyenge oktatás következtében Louisiana az ország legelmaradottabb térsége.⁷²

Emelet a Mississippi térsége a másik leginkább elmaradott állama az USA-nak. A fehérek mintegy 15 évvel, a feketék ötven évvel ezelőtti amerikai színvonalon élnek. (4,37 szemben a 2,44-dal, ám a legnagyobb távolság 6,41 szemben az 1,43-dal!) Összességében a megyékre és városokra lebontott adat-

71 Kristen, L., Burd-Sharps, S. (2009): A Century Apart: New Measures of Well-being of US racial and Ethnic Groups. American Human development project of the SSRC

72 Kristen, L., Burd-Sharps, S., Borge, M. E. (2009): A Portrait of Louisiana. Louisiana Human Development Report. Human development project of the SSRC

sorok először mutatták meg az USA teljes képét, azt, hogy az USA-n belül is megtalálhatók a 3. világ tereire jellemző mutatók.⁷³

Természetesen a kaliforniai index adatai is érdekesek. A Szilícium-völgy lakosainak 70%-a bachelor, 40% posztgraduális diplomával bír, az iskolázottság 100%-os, lakosainak 56%-a fehér, 36%-a ázsiai. Az utolsó 5 kerület esetében a diplomások mindössze 10%-ot, az iskolázottak 80%-ot tesznek ki. Az előbbiben a jövedelmi átlag 63 106 dollár, az utóbbiban 18 343 dollár, és főként latinajkúak és feketék lakják. Kaliforniában a posztgraduális diplomával 73 000 dollár, bachelor diplomával 52 000 dollár, érettségivel 27 000 dollár, érettségi nélkül 18 500 dollár volt az átlagkereset. Kaliforniában a jól-léti mérések közpolitikai vonatkozásai a következők: kb. 1 millió diplomás hiányzik a munkaerőpiacról, amit főként a latinajkúak jobb iskolázottságával lehet elérni. Az amerikai jól-léti indexek kialakításában jelentős szerepe volt Amartya Sennek is.⁷⁴

Kanadai kisebbségek fejlettsége

A kanadai statisztikai mérések külön kitérnek az őslakosok egészségének és teljes jól-létének kérdéseire. Az őslakosok jól-létét mutató hivatalos portálok is működnek.⁷⁵ Az adatok kitérnek a népesség demográfiai jellemzőire, a szociális státusra, szociális támogató hálózatokra, az oktatásügyre, munkafeltételekre, a közösségi életre, fizikai környezetre, egészségügyre, az egészségügyi és szociális szolgáltatásokra, a kultúra, földrajz, társadalmi nem kérdéseire.⁷⁶ Az 1981

73 Kristen, L., Burd-Sharps, S., Borge, M. E. (2009): A Portrait of Mississippi. Mississippi Human Development Report. Human development project of the SSRC

74 Kristen, L., Burd-Sharps, S. (2011): A portrait of California. California Human Development Report. Human Development Project of the SSRC

75 http://www.nwmo.ca/uploads_managed/MediaFiles/2166_a_resource_guide_to_aboriginal_wellbeing.pdf (2014. október 31.) <http://www.pageinsider.com/healthportal.metisnation.ca> Aboriginal Health Reporting Framework (AHRF); Aboriginal Peoples Survey (APS). Canadian Council on Learning (CCL); Canadian Index of Wellbeing (CIW); Canadian, Community Health Survey (CCHS); Community Well-Being Index (CWB). Comparable Health Indicators (CHI); First Nations Information Governance Committee (FNIGC). First Nations and Inuit Health Branch (FNIHB); First Nations Regional Longitudinal Health Survey (RHS); Registered Indian Human Development Index (HDI); Youth in Transition Survey (YITS).

76 The Health Status of Canada's First Nations. Métis and Inuit Peoples
A background paper to accompany Health Care Renewal in Canada: Accelerating Change. (2005) Health Council of Canada. <http://www.healthcouncilcanada.ca/tree/2.03-BkgrdHealthyCdnsENG.pdf> (2014. október 31.)

óta folytatott mérések eredménye kimutatta, hogy 1981–2001 között jelentős javulás történt az őslakosok esetében, 2001 óta nem történt lényeges változás. Más mérések alapján lényeges változások nem történtek, némileg javult iskolázottságuk.⁷⁷

A kanadai nyelvi kisebbségek helyzete

A kanadai francia nyelvű lakosság helyzetét külön kutatások mérték a Québecen kívüli államokban. E kutatások alapján 2006-tól kimutatható egy trend e kisebbségek helyzete javulásában, összefüggésben a tartományok befektetési környezete javulásával.⁷⁸ A kisebbségek jól-léte legmeghatározóbb eleme a kisebbség vitalitása és vitalitásérzete. A vitalitás különösen a diaszpórában élők esetében kérdéses, elvesztik-e nyelvi identitásukat, anyanyelvüket, kétnyelvűekké vagy egynyelvűekké válnak? A frankofón kisebbségek esetében számos kutatás vizsgálta a nem-francia nyelvű közösségben élők nyelvi viselkedését. A kutatások eredménye alapján elmondható, hogy a francia-kanadaiak státusa, presztízse, gazdasági, szociális, társadalomtörténeti tradíciói, a nyelv presztízse nem olyan erős, mint az anglofón lakosságé, azonban a francia nyelv és az általa elérhető kapcsolatok, kapcsolati tőke egy nemzetközi szinten is presztízzsel bíró nyelvi közösséghez tartozást jelent. A frankofón közösség demográfiája hanyatlást mutat, ami erőteljesen gyengíti a nyelvi közösség vitalitását Québecen kívül. A frankofón lakosság politikai tőkéje főként az erős kisebbségi diskurzusokból táplálkozik, erőteljes a frankofónok jelenléte szövetségi szinten, ám mindez nem párosul kellő gazdasági és kulturális tőkével. A vitalitás szociopszichológiai szintje a nemzetközi kapcsolatok erőteljes jellege, a médiakapcsolatok erőssége, az iskolai tapasztalatok és a nyelvi tájkép függvénye. A frankokanadaiak kialakították a maguk frankofón tereit Québecen kívül is, ám ennek ellenére az erős asszimiláció jellemzi a közösséget. Ugyanakkor a frankofón attitűd erőteljes jellege, az etnolingvisztikai identitás, a nyelvi viselkedés amiatt is

77 First Nation and Inuit Community Well-Being: Describing Historical Trends (1981-2006) Strategic Research and Analysis Directorate. April 2010 Indian and Northern Affairs Canada http://www.aadnc-aandc.gc.ca/DAM/DAM-INTER-HQ/STAGING/texte-text/cwbdc_k_1100100016601_eng.pdf (2014. október 31.)

78 Hilge, K. (2010): Gauging The Socio-Economic Well-Being of French Minority Communities in British Columbia, Alberta, Saskatchewan, Manitoba, Ontario and New Brunswick MPA. (2014. október 31.) https://dspace.library.uvic.ca/bitstream/handle/1828/3164/hilge_krista.pdf?sequence=1

megváltozott és a vitalitás ellen hat, mivel az angol nyelv globális nyelvvé vált, és annak nem ismerete családi és egyéni stratégiák korlátozását jelenti.⁷⁹ A frankofón lakosság iskolai teljesítménye jóval magasabb Québecben, ahol a közösségi vitalitás erősebb. Az etnolingvisztikai vitalitást akkor tekintik meglévőnek, ha a kulturális, a vallási és a közösségi-intézményi szolgáltatások fennállnak, az intézmények képesek a megfelelő közösség és identitás fejlesztésére.⁸⁰ Összességében a francia kanadaiak száma az elmúlt évtizedekben megnőtt, annak ellenére, hogy arányuk a bevándorló lakosság növekedése miatt csökkent Kanadában. Számos bevándorló, mint hivatalos nyelvet a franciát vette fel, így a frankofón nyelvi közösség lélekszáma 536 000 fővel több, mint akinek anyanyelve francia. A frankofón lakosság 14%-a Québecen kívül él, és a lakosság 3,4%-át alkotják.⁸¹ Kanada a turizmus fejlesztése érdekében is a kétnyelvűséget támogatja. A Québecben élő angolajkúak 68,9%-a kétnyelvű, szemben a 7,5%-os átlaggal, a Québecen kívül élő frankofónok 83,6%-a vallotta magát kétnyelvűnek, szemben a 35,8%-os québecivel. Mindezt azzal lehet leginkább támogatni, ha minél több állam kétnyelvű, az oktatást kétnyelvűvé teszik és az üzleti szolgáltatások és hivatali szolgáltatások is kétnyelvűek.⁸²

Az őslakos kisebbségek Ausztrália és Új-Zéland jól-léti méréseiben

Az ENSZ nézőpontjában a kulturális jól-lét összetevői az őslakos kisebbségek esetében a következők: Az általuk lakott területek, földek és ásványkincsek biztonsága; az őslakos kulturális örökség integritása, a társadalmi nem, az identitásuk tisztelete és a diszkrimináció hiánya, a saját sorsuk ellenőrzése, az önrendelkezés, teljes, informált és hatékony részvételiség a közügyekben, kulturálisan releváns oktatás, a külső fenyegetések megfelelősége, az anyagi jól-lét, a demográfiai folyamatok kezelése. A kultúra értelmezése az UNESCO

79 O'Kefe, M. (2001): New Canadian Perspectives Francophone Minorities: Assimilation and Community Vitality. New Canadian Perspectives, ISSN 1203–890

80 Canadian Council on Learning. (2009): Minority Francophone Education in Canada. (2014. október 31.) <http://www.ccl-cca.ca/CCL/Reports/LessonsInLearning/LinL20090919MinorityFrancophoneEducationinCanada.html>

81 Profile of Francophone and Acadian Community of Canada. (2014. október 31.) http://www.profiles.fcfa.ca/en/Demographic_Vitality_200

82 Government of Canada. Supporting Tourism. (2013) Tourism and Official Language Minority Communities (OLMC) - Final Report for Industry Canada. (2014. október 31.) <http://www.tourism.gc.ca/eic/site/034.nsf/eng/00398.html>

2011. évi kulturális diverzitásról szóló nyilatkozata (spirituális, anyagi, emocionális vonása egy társadalomnak vagy csoportnak, amibe beletartozik a művészet, irodalom, életstílus, az életmód, az értékek és hiedelmek rendszere) és a közösségi élet keretrendszere, a viselkedés, az üzleti, a populáris és az ifjúsági kultúra, a háború kultúrája, stb.⁸³ Clifford Geertz értelmezésében az ún. szélesebb értelemben vett kultúra.⁸⁴

A jól-lét az új-zélandi helyi önkormányzati törvény szerint négy összetevőből áll: a társadalmi, gazdasági, kulturális és környezeti jól-létből. (2002. évi helyi önkormányzatokról szóló törvény.) Külön meghatározták a maori lakosság jól-lét értelmezését, amely kultúraközpontú volt: az egyének külső és belső világa minden aspektusa, az egészség egyenlő a fizikai, pszichikai, a családi és spirituális jól-lét egyensúlyával az egyén közvetlen és külső környezetében.

A jól-lét koncepcióban az egészség, a boldogság, a kulturális tőke és a prosperitás jelentését is célszerű pontosítani. A kulturális tőke közösségi érték, amibe beletartozik a munkaerő képessége is. A kultúrák megkülönböztethetők felemelkedő, érett és statikus kultúrák kategóriái szerint.

A kultúra és a jól-lét oly módon értékelték az új-zélandi modellben, hogy a társadalmi, a gazdasági és a környezeti kulturális elemeket is beemelték.

A kisebbségi kultúra kérdéseiben a szakirodalom az őslakos-kultúrát hajlamos külön kezelni, mivel az őslakos társadalmak esetében a spiritualitás, az életmód elválaszthatatlanok egymástól. A tapasztalatok szerint a kulturális életbe való bekapcsolódás, az enkulturáció segít kezelni az idősök körében a történelmi veszteség és a diszkrimináció okozta traumák következményeit, a felnőttkori alkoholizmus és a serdülőkori öngyilkosság kérdéseit.

Új-Zéland esetében a regionális önkormányzat feladata a kulturális jól-lét elősegítése, amelybe beletartoznak a regionális identitások, értékek, diverzitás megértése, értelmezése, a kulturális örökségvédelem, a regionális parkok menedzselése, regionális rendezvényszervezés és a közösségi közlekedés szervezése.⁸⁵ Wellington stratégia: Wellington pozitív imázsa, a városok vitalitásának megte-

83 UNESCO (2001): Universal declaration on Cultural Diversity. (2014. október 31.) http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13179&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

84 Colquhoun, S., Dockery A. M. (2009): The link between Indigenous culture and wellbeing: Qualitative evidence for Australian Aboriginal peoples. Centre for Labour Market Research and School of Economics and Finance. https://business.curtin.edu.au/files/2012.01_LSIIC_qualitative_CLMR1.pdf (2014. október 31.)

85 Cultural Well-being and Local Government Report 1. Definitions and Context of Cultural Well-being. <http://www.mch.govt.nz/files/report1.pdf> (2014. október 31.)

remtése, a városi terek vonzerejének növelése és a közösségi értékek megőrzése, a tolerancia kialakítása, a gazdasági növekedés megteremtésével együtt.⁸⁶

A helyi önkormányzati kulturális jól-léthez kapcsolódó tevékenységek a művészeti és a kulturális önkifejezéshez kapcsolódó tevékenységek, a természeti környezettel kapcsolatos tevékenységek, könyvtárak, archívumok, múzeumok működtetése, a közösségi élet diverzitásához kapcsolódó ünnepségek szervezése, sport-, rekreációs és közösségi események szervezése és biztosítása, a városi és falusi terek és tájképek megőrzése önkormányzati feladat.⁸⁷

Ugyanakkor a kulturális jól-lét fontos kritériuma a városfejlesztés, a kreatív iparágak, a turizmus és a rekreációs lehetőségek fejlesztése, a gazdaságfejlesztés és a szabadidős iparágak (sport és wellness) fejlesztése, a partnerségi, innovációs és részvételi lehetőségek megteremtése, a kulturális hatások egyénekre, csoportokra, közösségekre való hatásának megtervezése, a vitalitási képesség, az egészség és az inklúzió kereteinek kialakítása.⁸⁸

Az etnikai-kulturális jól-lét indikátorai

A hagyományos statisztikai indexek mellett, a jóléti és életminőségi indexhez, a szociális jelentésekhez beletartoznak a turizmus indikátorai, a történelmi emlékhelyekhez kapcsolódó indikátorok, a kulturális kreatív iparágak és művészeti adatok, a kultúrában foglalkoztatottak arányai, a speciális kisebbségi jól-léti modellek például. Ilyen modell a maorik jól-lét koncepciója: az alkalmassági vagy képességi nézőpontok, amelyekben a jól-lét az, ha az emberek oly módon képesek életüket irányítani, hogy aszerint éljék életüket, ami számukra fontos, olyan életet realizálhassanak, amit szeretnének. A jól-lét megkülönböztethető a fejlődéstől, ami a lehetőségek kiterjesztését szolgálja, míg a kultúra a fejlődés eredményének és hatásának okozója és eredője.⁸⁹

86 Ministry of Culture and Heritage, New Zealand (2005) Cultural WellBeing from a Regional Council Perspective. Wellington. <http://www.mch.govt.nz/files/report1.pdf> (2014. október 31.)

87 Australian Institute of Family Studies (2013): Strategies and practices for promoting the social and emotional wellbeing of Aboriginal and Torres Strait Islander people (2013) Resource sheet no. 19 produced for the Closing the Gap Clearinghouse. (2014. október 31.) <http://www.aihw.gov.au/uploadedFiles/ClosingTheGap/Content/Publications/2013/ctgc-rs19.pdf>

88 Australian Institute of Health and Welfare (2009): Measuring the social and emotional wellbeing of Aboriginal and Torres Strait Islander Peoples

89 <http://www.mch.govt.nz/files/report2.pdf> (2014. június 20.)

A kulturális jól-lét kiemelt alkotóeleme a spirituális jól-lét. A spirituális jól-lét nemzeti koncepciói kevésbé kidolgozottak: a spirituális jól-lét fontos eleme a természeti környezet és annak szépsége mint spirituális érték, a zenei művek hallgatása, a költészet remekei, egy séta, történelmi helyek látogatása, képtárak, a meditáció, az imádság sora, amely segít a stressztől való megszabadulásban. A közösségi ünnep, a felhők vonulásának szemlélése stb., ami nem átadható, az idős emberekkel való beszélgetés, generációk tapasztalata. Összességében a kulturális jól-lét a fizikai, szellemi, érzelmi és spirituális jól-lét összessége, a közösséghez való tartozás, az életmód és a kommunikációs stílus.

A fejlődés- és fejlesztéstanulmányok nem képesek megmagyarázni, miért nő egyes térségekben a szegénység, miért eredménytelenek a fejlesztések, miért nő a különbség a fejlett és fejletlen régiók között. Napjainkban a kultúra új tényezővé lépett elő, amelynek fontos szerepe van egy adott térség fejlesztésében. A spiritualizmus és a jólét kapcsolatában mára már elfogadott tézis, hogy az erős meggyőződés, hiedelemrendszer és spiritualitás az egyént a család, a közösség, a társadalom értékes elemévé teszi, segít a megbirkózásban, értékalapot képez, amely a viselkedést támogatja, a valahová és a helyhez való tartozást erősíti, részét jelenti a stressz leküzdésének, alkalmassá tesz a krízishelyzetek leküzdésében és erősíti a személy állóképességét.⁹⁰

Kutatásaink során arra számítottunk, hogy a jól-lét kérdéskör a kisebbségek esetében nagyon fontos közpolitikai nézőpont, mivel a jól-léti mutatók, indexek különösen ezen a területen képesek kimutatni az eltéréseket, és különösen jól értelmezhetők a közösségi cselekvés számára. A szakirodalom áttanulmányozása, a kisebbségi politikák és a jól-léti politikák összekapcsolása arra engedett következtetni, hogy a különbségek, a kisebbségi és többségi társadalom esetében markánsak, és az etnikai kisebbség esetében határozott különbséget, rosszabb eredményeket mutatnak. A szakirodalom tanulmányozása azonban arra enged következtetni, hogy a jól-lét tematika messze több mint interdiszciplináris megközelítési módszer, képes új szempontok és megoldások, új közpolitikai modellek kimunkálásához paradigmatis megoldásokat kínálni. A szakirodalom áttanulmányozása alapján a jól-lét témakör az etnikai kisebbségi/többségi létezés minősége szempontjából az alábbi szempontok alapján bír érdemes eredményekkel:

90 Cultural Well-being and Local Government. Report 2. Resources For Developing Cultural Strategies and Measuring Cultural Well-Being. Do Traditional Culture and Identity Promote the Wellbeing of Indigenous Australians? Evidence from the 2008 NATSISS

- Az etnikai és faji kisebbségek nem azonos módon kezelendők a jól-lét szempontjából sem, a faji, szemben az etnikai diszkriminációval eltérő módon hat a közösségi jól-létre.
- Az etnikai kisebbségek esetében az erős identitás, az erős ego eltérő jól-léti eredményekhez vezethet, attól függően, hogy a társadalmi adaptáció mely modellje érvényesül.
- Az etnikai kérdéskör a jól-léti tudományosságban mint kulturális jól-léti tényező és szempontrendszer jelenik meg, amelynek van társadalmi, gazdasági és környezeti aspektusa.
- Az etnikai kérdéskör a területi, helyi, lokális identitáshoz kapcsolt, és a releváns politikai szint, amely közpolitikai program megfogalmazására alkalmas, az a szubnacionális regionális, helyi vagy közösségi szint.
- Az etnikai kérdéskör és a jól-léti tematika nemcsak passzív mérési rendszert jelent, hanem a jól-lét felfogása maga is közösségi, kulturális természetű. Mást tartalmaz az őslakos kultúrák, mást a faji kisebbségek esetében, mást a nyelvi kisebbségek, a vallási kisebbségek, a bevándorlók közösségeinek jól-lét értelmezése, sőt képes választ adni olyan, korábban kevésbé értett jelenségekre is, mint a többségi nemzetben, a többségi nemzet tagjaiként miként lehet kisebbségben élni egy kisebbségi, de a szubnacionális egységben domináns közösségben.
- A jól-lét és etnikai kérdéskör összekapcsolása választ adhat arra, hogy megértsük, a közösség milyen vitalitással bír, milyen az etnikai közösségi vitalitás foka. A vitalitás azonban nemcsak a kisebbségek, hanem a többség esetében is értelmezhető, nem véletlenül vált a nemzetek vitalitása komoly kutatások tárgyává.
- A jól-lét a kisebbségek szempontjából sokszorosan függ az interakciók természetétől, a részvételtől a helyi társadalomban, a civil szervezetek munkájába való bevontságtól. A kisebbségi jól-lét interakcionista modellje főként az egészségügyi, a pszichológiai és a szociális szolgáltatások nézőpontjából figyelemre méltó.
- A fentiek alapján a kisebbségi jól-léti mérés mint közpolitika, a kulturális jól-lét kategóriájába tartozik, és vannak országok, amelyekben kialakultak a kisebbségi kulturális fejlesztés normarendszere és technikái, és megfelelő módon integráltak a társadalmi fejlesztés modelljeibe.

A fentiek alapján egyértelműen kimutatott, hogy a kisebbségi jól-lét egyszerre igényli a többségi és kisebbségi közösség jól-lét koncepciói illeszthetőségének

elemzését, a kisebbségi lét adaptív modelljeiben az integrációs, asszimilációs, szeparatista vagy marginalizációs stratégiáinak jól-lét szempontú értelmezését, annak összekapcsolódását az erős vagy gyenge én-koncepcióval, a kisebbségi lét kulturális traumáival való megbirkózást. Azon országokban, ahol a kulturális jól-lét fogalom beemelt a jól-lét koncepcióba, ott a kulturális jól-léti közpolitika megfelelő hatásokat képes elérni. A kisebbségek marginalizációs alkalmazkodása fontos ismereteket hordozhat a többségi lakosságon belüli kulturális jól-léti problémákra vonatkozóan is, mert magyarázattal szolgálhat a szegénység és a kulturális szegénység mint társadalmi fogyatékkal élés közpolitikai lehetőségeinek megoldására is. A kulturális jól-lét témakörének beemelése a közpolitika kérdéskörébe jelentősen segítheti a vegyesen lakott térségekben mind a nyelvi kisebbségek, mind a többségi nemzet kulturális felemelkedését, mivel nem kizárólag a kisebbségi közösségi kulturális jogok, hanem azzal együtt a többségi nemzeti lakóhelyi közösségek kulturális kiegyenlítődése is elősegíthető általa.

5.3.2. A kulturális jól-léti közpolitika

A helyi önkormányzatok feladata a közösségi társadalmi, gazdasági és környezeti jól-lét elősegítése a jelen és a jövő szempontjából. A kulturális jól-lét a helyi társadalom vitalitásának megteremtése, amelyet a rekreációs, a kreatív, a kulturális tevékenységek révén élveznek a közösségek és az egyének azáltal, hogy megteremtődik a kulturális és művészeti önkifejeződés lehetősége, szabadon kifejezhetik, megőrizhetik és fenntarthatják a közösségi kultúra, művészet örökségét, megőrizhetik tradícióit. A kulturális jól-lét fogalmába beletartozik a kulturális tevékenységek mellett a kulturális gazdaság fejlesztése, az örökségvédelem, a kulturális városfejlesztés, a sport és rekreációs lehetőségekhez való hozzáférés, a közösségi mentális egészség és a közösségfejlesztési stratégiák összehangolása.

A kultúra a közösségi érzés, az anyanyelv, az etnicitás, a sport, a rekreáció, a tradicionális helyek és terek, az épített és tájképi örökség együttese, ami teret ad az emberi létezés történeti, érzelmi, spirituális és fizikai aspektusainak a hely kontextusában: összességében a művészet az irodalom, az életstílus, az értékrendszer, a tradíciók és hiedelmek együttese. Összességében több mint a művészet, az emberi létezés növekedési potenciálja, amelyet támogatni, segíteni, óvni és gondozni kell.

A kulturális jól-lét az emberi jól-léti tényezők (társadalmi, gazdasági, környezeti, kulturális) egyik kulcseleme. A kulturális jól-lét kihatással van a társadalmi jól-létre (társadalmi összekapcsoltság, segít a szociális tőke kialakításában, a társadalmi inklúzió megteremtésében, a méltóság, az összetartozás, a hétköznapi funkcionálás optimalizálásában), kihat a gazdasági növekedésre (kreatív turizmus és kreatív iparágak – digitális média, kiadási tevékenység, divattervezés stb.), és függ a környezeti jól-léttől. A környezeti jól-lét és kulturális jól-lét függ az épített környezet minőségétől, a közlekedéstől, pl. városi patakok, tavak, csónakházak stb. meglététől. A kultúra összekapcsolódik a spirituális jól-léttel (filozófiai kávéházak, politikai klubok, egyházi közösségek, temetők, piacok, találkahelyek, ligetek stb. irodalmi estek).

- A művészeti és kulturális önkifejezés támogatása,
- a kulturális egyesületek védelme, és annak összekapcsolása a természeti értékekkel (szent helyek, erdők, kirándulóterek stb.),
- könyvtári és közgyűjteményi tevékenységek és szolgáltatások biztosítása,
- az etnikai kulturális sokféleség megőrzése,
- a kulturális épített örökség védelme, a városi terek és falusi tájképek védelme,
- sport és rekreációs létesítmények létrehozása, fenntartása és elérhetővé tétele,
- városfejlesztés és kreatív iparágak, a turizmus és rekreáció összekapcsolása,
- a szabadidős tevékenységekhez, a sporthoz kapcsolódó gazdaságfejlesztés,
- a kulturális sokrétűség fejlesztése, részvételi programok, partnerségek és innovatív modellek kialakítása,
- a kulturális hatásgyakorlás egyénre, szomszédságra, lakókörnyezetre, közösségekre vonatkoztatva,
- kulturális vitalitás, egészség és inklúzió kialakítása.
- A kulturális jól-lét az egészséges közösség központi eleme, az emberi létezés teljességének megteremtője. Egy település fejlődésének a kulcsa a kulturális egészség kialakítása, azon elemekre fókuszálva, amelyek az egyének, közösségek kulturális növekedését szolgálják.
- A kulturális jól-lét a kulturális identitás kialakítását igényli, ami helyi szinten kialakulhat:

- a kulturális tevékenységekbe való bevonás révén,
- a kulturális gazdaság révén generált jól-lét révén,
- a nemzeti identitás kialakítása révén.

Az önkormányzatok feladata a többségi és kisebbségi közösségek kulturális önkifejeződése szabadságának megteremtése, megtartása, interpretálása, az ahhoz kapcsolódó értékek és hiedelemrendszer, identitás, egyediség kialakítása. Az önkormányzatok feladata a kulturális szolgáltatások biztosítása (könyvtár, levéltár, múzeum, fesztiválok) mellett a vízi utak, főutak, világítások, helyi kulturális szervezetek, sport- és rekreációs létesítmények révén a helyi lakosság nemzeti kultúrájának (etnikai kultúra a kisebbségek esetében) kialakítása, azaz annak elérése, hogy a lakosság különböző csoportjai ne marginalizálódjanak. A helyi önkormányzat kapacitásfejlesztése függ az önkormányzat méretétől, gazdasági bázisától és a kulturális jól-lét értelmezésétől. Komoly kihívást jelent, hogy a szűk források miatt prioritásokat állítsanak fel. A kulturális jól-lét elérése a kulturális közösségek bevonását igényli, különös tekintettel a lakóhelyi kisebbségekre. A kulturális jól-léti partnerség része a központi kormányzati fejlesztés, a szponzoráció, a kulturális befektetések elismerése. A kreatív iparágak betelepítése, a kulturális innováció és a turizmus lehetőségeinek kihasználása. Az önkormányzati kulturális jól-léti politika kiemelt eleme a gyermekek és fiatalok kulturális erősségeinek fejlesztése.

A finn jól-léti modell és kultúra

A kultúra és a jól-lét felelősségi rendszere a finn modellben összetett:

- A finn jól-léti modellhez kapcsolódó kulturális jól-léti programok a regionális és a helyi önkormányzati politika részei.
- Ugyanakkor a kultúra és a jól-lét egészségfejlesztő hatása az állami, a nonprofit és az üzleti szféra felelőssége is, amelyek között kötelező a koordináció.
- A kultúra oktatása megjelenik kötelezettségként és fejlesztendő feladatként az oktatási szektor egészén belül, a kulturális szektorban, a szociális és az egészségügyi képzésben is!
- A kultúra beintegrálása az egészségfejlesztő folyamatokba, hogy azok kellően hatékonyak legyenek.
- A kultúra hosszú távú folyamatos kutatása a kulturális jól-léti politika része.

A 2012–2014 közötti kulturális jól-léti finn akcióprogram elemei a következők voltak:

- Tudásbázis kialakítása a kultúra és a jól-lét kutatása témakörében
- Egészségügyi és szociális jól-léti reform: az egészségügyi és szociális, az oktatási, a foglalkoztatási, a gazdasági és környezeti minisztériumok speciális kulturális felelőssége:
 - EÜSZM-kutatások, kulturális osztály művészetközpontú humán fejlesztés „Health from Culture ” alap
 - Művészeti Tanács, regionális művészeti tanácsok minden régióban. Regionális koordináció – kulturális és nyelvi kisebbségek kulturális programjai
- Városi, helyi önkormányzat: „jól-létet a kultúra révén” stratégiai programok
- Finanszírozás: játékautomata-adó, munkaügyi törvények, munkahelyi kultúra, kreatív gazdaság
- Cégek – kreatív iparágak – egészségügyi szektor új termék és szolgáltatási koncepció
- Kulturális inkubáció: kulturális termékfejlesztés és kereskedelmiesítés
- Az egészségügyi, szociális szakembereknek népművészet- és design-oktatás
- Kreatív vállalkozások a kulturális és egészségügyi szektor metszéspontjaiban
- Új művészeti és kulturális szolgáltatások, művész, kézműves foglalkozások az egészségügyi és a szociális szektorban (szerzői jogok és adózás), közbeszerzésnél kötelező előírás
- Új kreatív egészségi és jól-léti terek
- Önkormányzatok – kreatív földhasználat, közhivatalok munkaidő után sokféle célra
- Új befektetésösztönző politikák
- Könyvtárak, múzeumok, felnőttképzési központok, családi és csoportos programok
- Falusi iskolák kulturális örökségközponttá fejlesztése
- A kulturális intézmények együttműködése a szociális és egészségügyi szervezetekkel

- Államilag támogatott kulturális szervezeteknek kötelező kulturális szolgáltatások – koncertek, kiállítások, színházi előadás, tánc, opera, filmvetítés – megvalósítása a
 - munkahelyeken, iskolákban,
 - egészségügyi intézményekben,
 - szociális intézményekben (bentlakásos szociális intézményekben, börtönökben, menekülttáborokban stb.) helyeken szolgáltatást adni.
- Kulturális kafe (bónuszjegyek) kötelezettség a munkahelyeken

Az egészségügyi és szociális szféra tervezési rendszerében be kell tervezni az alábbi költségeket:

- minden kliens mellett személyes nővér, aki méri a kulturális, művészeti, fizikai és mentális szükségleteket;
- minden intézményben kell kulturális program és rendezvényszervező (activity instructor: kézműves, terapeuta stb.);
- legyen a kulturális tevékenységre közösségi tér,
- az építési költségek 1%-a művészeti dekorációkra költött kell hogy legyen,
- a kulturális költségek az éves költségvetés részeként betervezettek.

A kulturális jól-lét tudásalapjának fejlesztése:

- Kutatások: integrált egészségügyi-kulturális és jól-léti kutatóműhelyek az egyetemeken, professzori állások.
- Egyetemi képzés: a szociális szakmákba a kézművesség beemelése.
- Iskolai népművészeti oktatás: kötelező tárgyak, egészségoktatás.
- Speciális művészeti programok a szakképző intézményekben, speciális szakképzésben.
- Középiskolák, egyetemek: művészet, kézművesség, szociális, egészségi közös szakok: jól-léti szakemberek.
- Felnőttképzés: népművész, kézműves képzés.
- Szociális és egészségügyi szektor átképzések révén kapjon kulturális képzési elemet, induljon meg a munkahelyi szociális és egészségügyi jól-léti szakemberképzés.

Összességében a kultúrával a jól-léért koncepció: a humán fejlesztés új modellje, amelyben:

- A kultúra funkciója: a társadalmi inklúzió, kapacitásépítés, hálózat-építés a napi lakókörnyezetben.
- A kultúra és a művészet része a szociális és az egészségügyi szolgáltatásoknak.

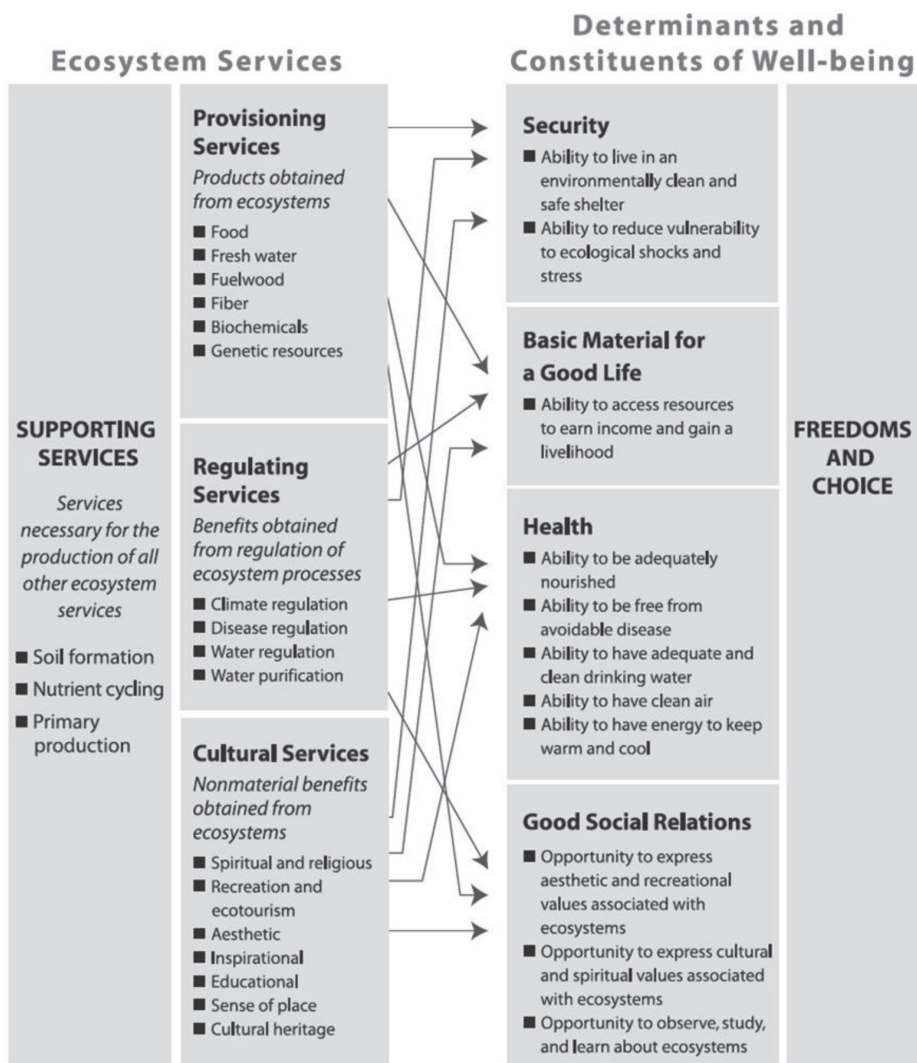
- A kultúra és a művészet a munkahelyi egészség támogatója a finn modellben.
- Az identitás – enkulturáció – első kultúra megszerzése – erős etnikai közösségtudat –hatékony adaptáció, a multikulturális társadalmak alapvető feladata.
- Megfelelő kultúrakoncepció – beleértve a kisebbségi gazdaságot, város- és üzletfejlesztést, közösségi innovációt –; az önkormányzatok feladata.
- Kulturálisan kompetens, spirituálisan releváns, minőségi szolgáltatási modellt mutató egészségügyi, szociális szolgáltatások szükségessége egyre erőteljesebb.
- Erős közösségi intézményrendszer, részvételi demokrácia a kulturális jól-lét mutatója is.
- A kisebbségi adaptációs stratégiához illesztett közpolitika mindenütt hiányzik.
- A kulturális, társadalmi, gazdasági, környezeti jól-léti index mérése, hosszú távú 10 éves tervezést igényel.
- Kulturális jól-léti stratégia és megfelelő tervezési eszközök nem elhanyagolhatóak.
- A regionális és a helyi identitás fejlesztése, versenyképesség, innováció – a marginalizáltról az integrált pályára való átállítás a regionális kulturális jól-lét feladata.

5.4. Környezeti jól-lét és fenntarthatóság

A személyes jól-létet befolyásoló tényezők között a környezeti jól-lét szerepe kiemelt. Ugyanakkor olyan események, mint a klímaváltozás, a környezeti tényezők, a városi lét egyértelműen a területi dimenzióba emeli a jól-létet. A klímaváltozás globális és helyi szinten is befolyásolja mind a fizikai, mind a pszichológiai jól-létet, a természeti erőforrások erodálódása, a biodiverzitás csökkenése, az élelmiszer és a víz vegyi anyagokkal szennyezettsége, idegen növény- vagy állatfajok, vírusok megjelenése komoly zavarokat okoz. A környezeti zöld terek egyértelműen kihatnak a pszichológiai egészségre is, a parkok megléte és minősége, a városi kertek megjelenése a közösségi jól-létet is befolyásolja.

5.4.1. A jól-lét és a környezeti ökorendszer szolgáltatások

A jól-lét és a környezeti ökorendszer nézőpontok összekapcsolása azt jelenti, hogy a társadalmi igazságosság kérdése nem csak a jelen, de a jövő nemzedékek jól-léte szempontjából is figyelembe veendő. Az ENSZ által 2000-ben bevezetett Millenniumi Ökorendszer Értékelés (MEA) keretei nemcsak az ökorendszer értelmezését, hanem az ahhoz kapcsolódó szolgáltatásokat is meghatározzák. Az ökorendszer egy térség növény-, állatvilágának, mikroorganizmusainak és a nem-élő környezetnek a dinamikus interakciója. Az ökorendszert érintő alapvető ellátási szolgáltatások közé az élelem, a friss víz, a nyersanyagok, a biokémiai anyagok és a genetikai források tartoznak. A szabályozó szolgáltatások között a levegő minőségét fenntartó, a klímaváltozást szabályozó, a betegségek kezelése, a vízszabályozás, a víztisztítás, a viharoktól és a légszennyezéstől való védelem feladatait találjuk. Az ökorendszer kulturális szolgáltatásai között a spirituális fejlődéssel, re kreációval, a kulturális sokféleséggel kapcsolatos, a vallási értékek, a tudásrendszerek, a hely esztétikuma, a kulturális örökség, rekreáció és ökoturisztikai szolgáltatások találhatók meg. A jól-lét földrajztól, kultúrától és ökológiai feltételektől is függő, multidimenzionális tapasztalat, amely szorosan összekapcsolódik a fenntarthatósággal.

Forrás: MEA (2003)⁹¹

12. ábra A jól-lét és a környezeti ökorendszer szolgáltatások

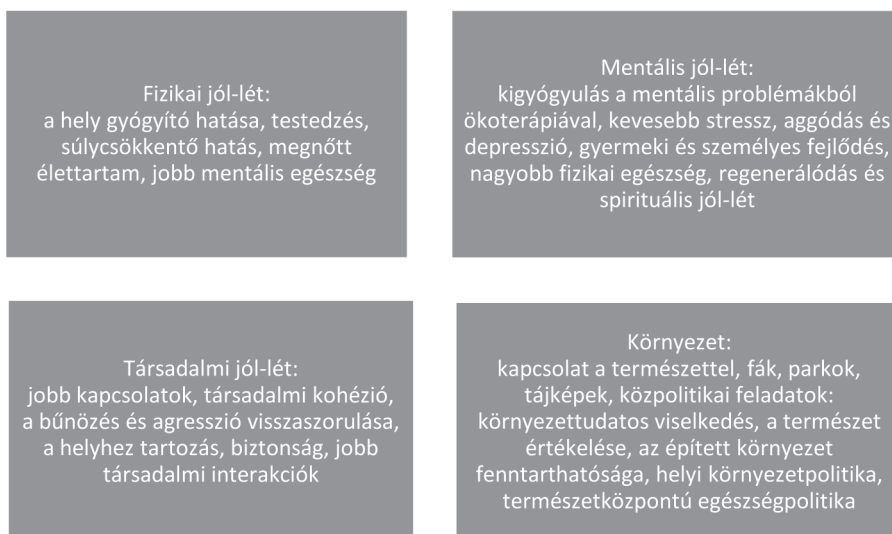
A MEA keretrendszerében az ökorendszer-szolgáltatások kihatnak a jól-lét biztonsági, alapvető anyagi, egészségügyi és társadalmi kapcsolati összetevőire. Biztonság: tiszta és biztonságos lakás, a környezeti katasztrófák okozta

91 Millennium Ecosystem Assessment, 2005. Ecosystems and Human Well-being: Synthesis. Island Press, Washington, DC. 2005 World Resources Institute. (2014. október 31.) <http://www.millenniumassessment.org/documents/document.356.aspx.pdf>

stressz és sokkok kivédése. Megfelelő anyagi alapok: megfelelő munkához, kereset-
sethez jutás, megélhetési forrás megszerzése. Egészség: megfelelő táplálkozás,
a betegségektől mentes élet, megfelelő, tiszta ivóvíz, megfelelő energia a fűtés/
hűtés érdekében. Jó társadalmi kapcsolatok: a környezettel kapcsolatos eszté-
tikai és rekreációs értékek meghatározása, a kulturális és spirituális értékek
és környezet összekapcsolása – pl. szent helyek, kultikus helyek védelme, a
környezet megismerése, megfigyelése, tanulmányozása lehetőségének megte-
remtése.

5.4.2. A zöld terek fontossága a jól-lét nézőpontjából

Az ember természethez kötődése a humán spiritualitás része, a természet eltérő
hatással van az emberi kultúrára. A biofilia az alapvető szükségleteken túl az
érzelmi kötődést is jelenti (esztétikai, kognitív, szellemi feltöltődést és elégedett-
ségérzetet is ad). Az egyén életútja a környezettel kapcsolatos tranzakciókban
realizálódik. A zöld terek hiánya összefügg a falusi és a városi környezettel, a
letelepült életmóddal, a túlsúlyossággal, a növekvő stresszel és a mentális beteg-
ségekkel. Az egyén autonómiaérzete függ a komfortérzettől, a gyökerekhez
való tartozástól.

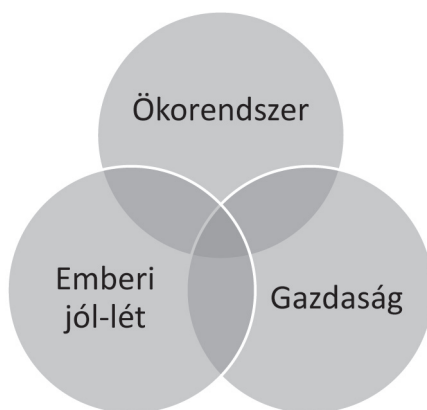

13. ábra A zöld terek fontossága a jól-lét nézőpontjából

A gyermekkor betegségei mellett (pl. az asztma, túlsúlyosság), a felnőttkori betegségek is gyógyíthatók, vagy a közérzet javítható ökoterápiával. A japánok életminőségében kiemelkedő szerepe van a zöld parkoknak. A munkahelyek természeti környezete kevésbé variált zöld terekkel, holott komoly hatásuk van a nyugodt és kiegyensúlyozott viselkedésre. Hasonló a kórházak, iskolák, laktanyák, börtönök környezeti látképe és a kockázatviselők jól-léte közötti kapcsolat. Az ún. szabadban végzett testnevelés szinergikus hatásai tudományosan kimutatottak.⁹²

5.4.3. A zöldgazdaság és a jól-lét kapcsolata

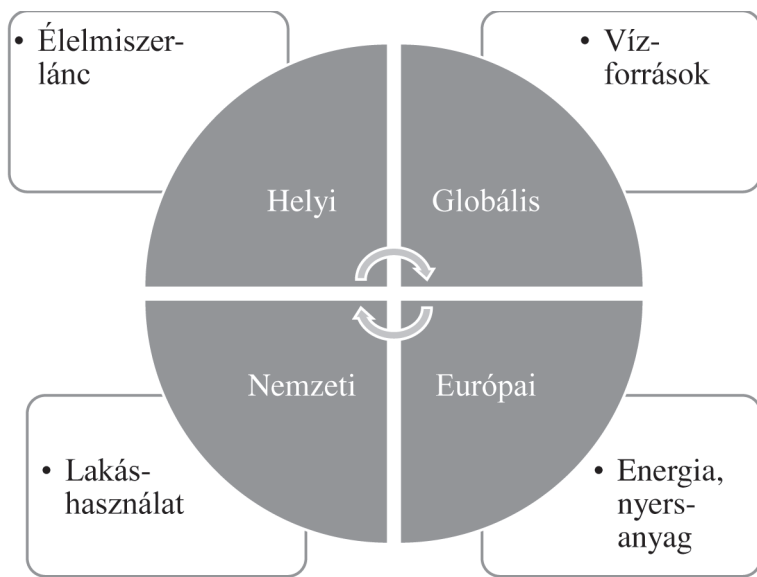
A zöldgazdaság fogalomtárába beletartoznak azok a kérdések, amelyek az ökorendszer szolgáltatásokat meghatározták. Az EU zöldgazdaság nézőpontja a GDP-n túli, azaz a gazdasági mutatókon túli adatszolgáltatások közé tartozónak tekinti a környezeti mutatókat is.

14. ábra A zöldgazdaság és a jól-lét kapcsolata

92 Newton, J. (Wellbeing and the Natural Environment): A brief overview of the evidence. http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=13&ved=0CEgQFjACOAO&url=http%3A%2F%2Farchive.defra.gov.uk%2Fsustainable%2Fgovernment%2Fdocuments%2FWellbeing_and_the_Natural_Environment_Report.doc&ei=v-X4U97LMY6sOrC0gMAD&usg=AFQjCNĒgemBywJ-hITbiSBafgtCSakQs2g (2014. június 20.)

Az EU ökörendszer és jól-lét politikájában az eltérő skálájú ökörendszerek és a jól-lét kapcsolata a politikai rendszer szintjén elismert.⁹³

15. ábra Az emberi jól-lét természeti feltételei

(Az EU Environmental Agency dokumentumai alapján összeállította
Hervainé Szabó Gyöngyvér)

Az OECD az elmúlt évtizedekben sokat tett a társadalmi haladás mérése értelmezéséért és a megfelelő adatfelvételi rendszere kialakításáért. Alapvető problémának tekinti, hogy a hivatalos statisztikákban nem bíznak az emberek, mert az adatok és saját tapasztalataik között magas a rés. Nem hitelesek, mert a közpolitikai és demokratikus folyamatok és a hivatalos statisztika ellentmondásban áll egymással. A GDP adatai és az életminőség érzete nem kimutatott. Napjainkban magas a politikai érdekltség a mérésekben, mert a GDP növekedése negatív vagy alig kimutatható. A válság hatására gazdasági és foglalkoztatási visszaesés következett be. Az OECD a 2013. évi jól-léti mérési ajánlat mellett (Better Life Index) a jövőbeni well-being méréseket is figyelve az ún.

93 Environmental Indicator Report 2013 Natural Resources and Human Well-Being. In: A Green Economy (2013): European Environmental Agency. (2014. június 20.)
<http://www.eea.europa.eu/publications/environmental-indicator-report-2013>

„Zöld Növekedési Index”-et dolgozta ki. A ZNI nem egyénekre, hanem háztartásokra fókuszál, a kimenetre és kevésbé a bemeneti adatokra, az egyenlőtlenségekre az átlagon túl, a jól-lét objektív és szubjektív adataira. Az indikátorokat a nemzeti statisztikai hivatalok is elfogadták, mérik az adatokat, ám nem minden indikátort mérnek. A jövőben a környezeti fenntarthatóságon túl a gazdasági, az emberi, az egyéni és a társadalmi adatokat összekapcsolják, amellyel kimutathatók lesznek az országok erősségei és gyengeségei.

Mi a zöld növekedés?

A zöld növekedés a fenntartható fejlődés gazdasági és környezeti pillére, amely alacsony széndioxid-kibocsátást, forráshatékony gazdaságot, olyan gazdasági lehetőségek megteremtését jelenti, amely eredményeket ad. Az OECD ZNI (GGI) 2014-ben kibocsátotta az első jelentését ebben a témakörben.⁹⁴

Összegzés

A 21. századi kapitalizmus történetében a 2008–2013. évi gazdasági válságot mint a kapitalizmusmodell liberális rendszerének bukását értékelik. A GDP-központú növekedéssel szemben a közgazdászok a boldogság meghatározóit a foglalkozási státustól, jövedelemtől, iskolázottságtól, demográfiai tényezőktől, munkanélküliségtől, inflációtól, az egy főre jutó GDP-től és a munkanélküli segélytől teszik függővé. A lakosság fizikai-mentális állapota függ a gazdasági, szociális (az egészség szociális meghatározói, a mentális egészség), a kulturális és környezeti tőkéktől.

Kulcs megállapítások

A jól-léti gazdaságpolitika feladata új iparágak létrehozása, a munkahelyi egészség fejlesztése, a humán tőke fejlesztése, befektetés a jól-léti rendszerek működtetésébe. A jól-léti politika produktív jól-léti rendszerként funkcionál.

- A gazdasági jól-lét feltétele a lakosság egészségének megteremtése. A gazdasági jól-lét függ a várható élettartamtól, a járványok leküzdésétől, a közegészségügy nemzeti fejlettségétől.

⁹⁴ OECD Green Growth Studies. Green Growth Indicators. (2014). OECD <https://www.enviportal.sk/uploads/files/Zeleny%20rast/OECDGG.pdf> (2014. augusztus 23.)

- Az egészség az emberi jogok része, fontos feladat az egészségügyi írástudás fejlesztése. Az egészség és jól-lét mentális feltételei mellett kiemelt az egyén önrendelkezési joga saját egészsége felett.
- A jól-léti közpolitika nem realizálható hatékonyan a kulturális és környezeti jól-lét keretfeltételeinek megteremtése nélkül.

Kérdések

1. Melyek a produktív jól-léti rendszer jellemzői?
2. Vesse össze a Népszövetség egészségügyi rendszere és az ENSZ egészségügyi világszervezete, a WHO tevékenységét!
3. Mit jelent a pozitív pszichológia, mi a szerepe a jól-léti közpolitika kialakításában?
4. Mit jelent a kulturális közösségek vitalitása?
5. Melyek a kulturális jól-léti közpolitika főbb funkciói?
6. Miként segítik elő a környezeti ökorendszer szolgáltatások, a zöld terek, a zöldgazdaság programjai, a zöld növekedési indexek az egyéni és a társadalmi boldogságot?

A boldog kapitalizmus politikuma – áttekintés

A jól-léti közpolitika politikuma
A jól-léti közpolitikai stratégiaalkotás
A jól-léti közpolitika realizálása, mint társadalmi érték

A jól-léti közpolitika politikuma

A jól-léti közpolitika a 21. század első két évtizedében kialakult új társadalmi nézőpont, amely a neoliberais világrendben bekövetkezett változásokhoz való alkalmazkodás a többszintű kormányzat rendszereiben. Az alkalmazkodás érinti a társadalmi berendezkedés, a piacgazdaság, a jóléti államról alkotott elképzelések, a politikai intézményrendszer, a politikai folyamatok, a közpolitikai probléma felvetése egészét, azaz a jól-léti közpolitika komplex interakciók dinamikus rendszerét, amely a közpolitikai problémákat célorientáltan, a döntéshozatali modell átalakításával kívánja megvalósítani.

A jól-léti közpolitika a politikatudományban a politológia kezdeteitől jelen van – lásd Arisztotelész elméleteit és nézőpontjait – ugyanakkor a modern politikatudományban kevésbé van jelen. A jelenkori politikatudomány főként a politikai intézmények kutatására, a döntéshozatalra és a viselkedésre összpontosít, a politológia kutatások fontos kutatási területe a közhatalom gyakorlása. A politikai kultúra és a viselkedés kutatása az összehasonlító politikai rendszerek témakörébe tartozik, csakúgy, mint a nemzetközi fejlesztés kérdésköre. A nemzetközi kapcsolatok rendszerében a nemzetközi problémák által kiváltott globális közpolitika vagy regionális politika főként a globális közjó és a regionális közjó kérdését érinti. Napjainkban a közpolitika új, felemelkedő terület, amely a politikaalakítás, megvalósítás és értékelés kérdéseivel

foglalkozik. Megállapíthatjuk azonban, hogy a politikatudomány keveset foglalkozik a társadalmi érzelmekkel, a politikával való elégedettséggel, a közvélemény korlátozott fontossággal bír a kutatásokban. A jól-lét témakör beemelése a politikába azért új, mivel nem igen találkoztunk még olyan dokumentumokkal, hogy mit tehet a politikai gépezet a jól-lét javításáért, mennyiben járult hozzá egy diszfunkcionális kormányzás a társadalmi problémák növeléséhez. A politológusok kutatásaiban az államcentrikusság ritkán kapcsolódik össze az állami kapacitások kutatásával és a kormányzás minőségével, arra, hogy a rossz kormányzás milyen hatással van a legitimitációra, a társadalmi prosperitásra és jól-létre.

A jól-léti közpolitika és a humán fejlesztés

Az emberi társadalom, politikai rendszerekbe szervezett társadalom, amelynek működési nézőpontjába az univerzális és partikuláris szerveződési alapelvek is beletartoznak. Az emberiség partikuláris politikai szervezetek (városállamok, birodalmak, nemzetállamok, regionális integrációk), univerzális politikai intézmények és szervezetek révén érte el jelenlegi intézményi fejlettségét. A politikai rendszer funkciója az emberi jól-lét fejlesztése, olyan természeti és társadalmi, gazdasági és kulturális környezet kialakítása, amelyben a humán fejlődés optimális módon történik.

Az összehasonlító politika, mint részterület a politológiában a gyarmati rendszer felbomlását követően alakult ki, és feladata az volt, hogy megismerje az újonnan kialakult politikai rendszereket, megállapítsa az országok fejlettségét, és háttérkutatásokat végezzen a nemzetközi fejlesztés célkitűzéseinek meghatározásához. A nemzetközi fejlesztés nézőpontjait a modern fejlesztés nézőpontjai határozták meg, miszerint a gazdasági növekedés és az intézményrendszer fejlesztése (nemzetközi segélyezés és decentralizált együttműködés) elősegítheti a társadalmi fejlődést a fejletlen országokban. Az összehasonlító politika témaköreiben ritkán szerepeltek a szociálpolitikai kutatások, ezért az összehasonlító politikában fekete foltként maradt meg a nem fejlett országok formális és informális jóléti megoldásainak kutatása. Az elmúlt fél évszázad nemzetközi fejlesztése azonban nagyon sok esetben nem vezetett kellő eredményhez, ami az utóbbi húsz év neoliberális rendszereiben az államiság kudarcait vagy összeomlását eredményezte. Egyértelművé vált, hogy a nemzetközi fejlesztésekben az egyenlő hozzáférés a jól-léti szolgáltatásokhoz nem kellően biztosí-

tott, a különböző lakossági csoportok nem voltak képesek, nem tudták megfelelő intézmények hiányában véleményüket megfogalmazni, az intézmények nem elszámoltathatóak, új szociális szükségletek és szerepek keletkeztek. A szociálpolitika formálásában új igényként jelentkezett az inkluzív szociálpolitika kialakítása, ami a nemzetközi fejlesztés új irányát meghatározza. A nemzetközi jól-léti kutatások és indexek kihatnak az összehasonlító politikai kutatásokra, hiszen a humán fejlődés mutatóin túl, az objektív és szubjektív jól-lét elemzése is be kell, hogy kerüljön az összevető elemzésekbe. Amennyiben az összehasonlító politika nézőpontjai, módszerei és eszközei kibővülnek, akkor nem csupán a fejlődés trendjeire, hanem arra is kaphatunk válaszokat, mely modellek éremesek alkalmazásra, melyek azok a tényezők, amelyek a jól-lét hajtóerőiként, vagy a rossz politika és kormányzás következtében a jól-lét visszaszorulását, az emberi szenvedés szükségtelen növekedését okozzák. Összességében a jól-lét nézőpont beemelése az összehasonlító politikába jelentős innovációt eredményezhet az aldiszciplinában.

A jól-léti közpolitika és a politikai rendszer prózaisága

A jól-léti közpolitika programjainak beépülése a kormányzati politikák közé jelentős változást eredményezhet a politikai rendszerekben. A jól-léti közpolitika az európai térségben az EU modelljéhez és rendszeréhez kapcsolódik, így a többszintű irányítás része lesz. Miután kiemelt szerepe van a modellben az egészség és jól-lét kérdései mellett a közösségi fejlesztéseknek, ezért a modell átalakíthatja a kialakult munkamegosztást a tagállam és a nemzetállam, a nemzetállam és a helyi szint között. Pl. az egészség és jól-lét kérdésében annak ellenére, hogy a témakör nemzetállami hatáskör, az EU szintjén is megtörtént a programelfogadás. Másrészt, ahhoz, hogy fejleszteni tudjanak a helyi tervezés szintjén, a jól-léti közpolitika további decentralizációt eredményezhet a tagállamok szintjén.

Az állam prózaisága

A jól-léti közpolitika fontos kérdése, hogy miként jelenik meg az állam, mint elkülönült szereplő a jól-léti politikában, akinek befolyása van a társadalomra, az ok-okozati viszonyokban a jól-lét vagy nem - jól-lét okozója. A jól-léti közpolitikában az állam autonóm társadalmi erőként funkcionál, sőt, pl. az egészség-

ügyi kérdésben domináns szereplőként viselkedik, autonóm szereplőként képes lehet a társadalmi viszonyok alakítására. E szerepköre képességeitől függ, az állami képességek fejlesztése nemegyszer konfliktusokat eredményez, hiszen más szereplőkkel szemben (üzleti, nonprofit, nemzetközi, regionális, helyi) abban érdekelt, hogy képességeit alakítsa.

Miután a jól-lét rendkívül sok objektív és szubjektív konfiguráció eredménye, az állam a korábbi, fennkölt, magasztos, főként a nacionalizmushoz kapcsolódó poetikus szerepeken túl olyan új ún. prózai témakörökben jeleníti meg befolyását, mint pl. születésösztönzés, gyermeknevelés, iskola, munkába járás, munkahelyi élet, bevásárlás, időspolitika, betegség, utazás, nyaralás, dohányzás, követség stb. A jól-léti közpolitika kiemelt feladata az „emberközpontúvá vált állam” elszámoltathatóságának a megteremtése. A jól-léti közpolitika a gazdasági, társadalmi, kulturális, ökológiai tárgyak karneválját kínálja, mint fogyasztandó terméket, az állam képességeinek és teljesítményének fényében értékeli a hatalmat. A hatalom realitás, tárgyközpontú jellegűvé válik, amelyben a tárgyak a bevonás és elidegenítés erőivé válhatnak. Ennek következtében átalakul a hatalom politikai földrajza:

- A jól-léti nézőpontok ignorálása, és a kisebbségek problémája az államok politikai rendszere átalakításához és devolúciós törekvésekhez vezethet.
- A jól-lét egyszerre igényel hatékony és elszámoltatható államot, és megfelelő helyi közösségi szintű tervezési kultúrát. Mindez átalakítja a tudás földrajzi eloszlásának szükségességét, az alkalmazott tudományok felértékelődését.
- Részvételiség és bevonás a közpolitika folyamatba a térség fejlettségétől, a politikai orientációtól és a jól-léti nézőpontoktól függő, az átmeneti demokráciák és a másság a politikai berendezkedés minőségmérőjévé válik.
- A választói politika és a választói körzetek átalakulnak, a jól-léti viselkedés mentén.
- Geopolitikai befolyás és erő átalakulása: a határok átjárhatósága megváltoztatja a viszonyokat a regionális integrációk skáláin belül: megváltozik a szupranacionális és a nemzeti szint hatalmi konfigurációja. A geopolitika fő eszközévé a jól-léti modellek és nézőpontok versenye válik, új törésvonalak alakulnak ki a jól-lét nyugati és nem nyugati koncepciói mentén.
- A globalizáció folyamataiban az állam és a civil társadalom kapcsolata porózussá vált, a civil társadalom megkezdte az önálló, nonprofit szek-

torként való működését, kiemelt szerepet kapnak a nemzetközi civil társadalom szervezeteinek, a nemzetközi NGO-k államiságot értékelő jelentései.

A jól-léti közpolitikai kultúra

A jól-léti közpolitikai kultúra a közjó nézőpontjából indul ki, és azt vallja, hogy a jól-lét, a jól-léti indikátorok és jelentések a közjó kategóriájába tartoznak. A jól-lét indikátorok és a jól-lét központú gondolkodás kihatnak a közpolitika folyamataira és alapelveire, és erőteljes gerjesztő hatással vannak a közszolgáltatások fejlesztésére. Az erős közszolgáltató szektor közösségi értéket termel, és erőteljesen kihat a kapcsolatokra. Azzal, hogy a szolgáltatásokban a közszolgáltatásokat közjóként értelmezi, újradefiniálja a társadalmi konfliktusokat, mivel a magas minőségű állami szolgáltatásokkal, az állam iránti bizalom erősítésével visszaszorítja és leépíti a többi szektor tevékenységét, mivel a politikai fragmentációját és a szolgáltatások fragmentációját a nemzet társadalmi épségét veszélyeztető tényezőknek tekinti. A fenti felfogás a jól-létet nem szociális szükségletként, hanem állampolgári jogként definiálja, amelyben megnő a szerepe az önerőre támaszkodásnak, az egyéni felelősségnek. A társadalmi jól-lét a megjavult társadalmi kapcsolatok, a támogató interakciók, a megnőtt bizalom, és a valahová tartozás, az identitás, az inkluzív viszonyok kialakulását feltételezi.

A jól-lét deficites társadalmakban a társadalmi deficit az életkornak, a fizikai és mentális állapotnak, az érzelmi intelligenciának nem megfelelő viselkedések együttese, ami a társadalmi igazságosság szempontjából igényel beavatkozást. A jól-lét társadalmi ideológiai modelljei mögötti politikai nézőpontok (a liberális perfekcionalizmus állama, a képessé tevő állam, a szociális gazdaság állama) nem önmagukban, hanem a jóléti állam északi szociáldemokrata, angol-szász liberális, kontinentális konzervatív-korporativista, vagy déli-humanista korporativista modelljeinek alapján befolyásolják a politikai pártok viselkedését.

A jól-léti közpolitika és a közjavak

A jól-léti mérések globális napirendre emelkedése a jól-léti modellt univerzális, globális modellként kezeli, ami nem hagyható a piaci erőkre. A globális közjóban a jól-lét összekapcsolódik a természeti kincsekkel (fenntarthatóság), az emberi

tudásanyaghoz kapcsolódó közjával, mivel növeli a humán társadalomról, az egyénekről, a csoportokról és a közösségekről való tudást, és a globális közpolitika eredményeihez: összességében a globális közjó értelme az emberi jól-lét fejlesztésében rejlik. Mindez paradigmászerű változást jelent a korábbi szabadpiaci, pénzügyi hatalomra, versenyre, hatalmi egyensúlyra, nemzeti szuverenitásra, tudományos és technológiai, intézményi innovációkra épülő társadalmi modernizációs felfogással szemben, hiszen az új nézőpont legfőbb szempontrendszere a béke, biztonság, jólét és jól-lét, ami a globális társadalom és a társadalmi fejlődés kérdését, annak céljait optimalizálja. E globális jól-léti politika elemei a következők: a pénzügyi piacok reformja (a reális gazdaságot támogassa), a foglalkoztatáshoz való jog, befektetés az oktatásba, a feldolgozóipar reformja (újrafelhasználás stb.), a globális kormányzás reprezentativitása és a globális biztonság megteremtése.

A jól-léti mérések felvetik a szükségességét a nemzeti információs infrastruktúra rendszere és technológiája kialakításának. Az információs rendszer egyszerre igényli a nemzeti és helyi adatrendszer, a nemzetközi összevethetőség kérdését, valamint a közszektor, a nonprofit és az üzleti szektor adatainak összevethetőségét, és teljesítményének mérhetőségét. A folyamatban a nemzeti statisztikai szolgáltatásokat fogyasztó-központú szolgáltatásokká fejlesztik.

A jól-léti közpolitika és az állampolgári jogok

A jól-léti mérések és az állampolgári jogok a hidegháború időszakában a két világrendszer vetélkedésének középpontjában álltak.

A szocialista-kommunista rendszerek vetélkedése a gazdasági növekedés adatait tekintve, a technológiai haladást és innovációt figyelembe véve elmaradtak a nyugati társadalom gazdasági növekedési trendjeitől. A hruscsovi politika központi eleme a szocialista életmód kialakítása, a kollektív jól-lét megteremtése volt. 1970-ben mind az OECD, mind a Szovjetunió kialakította a maga mutatórendszerét. A „pokazatyeli”, azaz a mutatók kategóriájában 1980-ra már 120 feletti mutatót alakítottak ki. Mérték a nyugati országokkal kapcsolatos adatokat és a régiókon belüli mutatókat. Gorbacsov peresztrojkája – a társadalmi rendszer átépítése, a Nyugathoz való közeledést (szblizsényije), a Nyugat utolérését és meghaladását (daganyjátj, peredagnyjátj) célozta. A vita tárgya az állampolgári jogok és a szociális jogok elsőbbsége volt, amelyben a nyugati társadalom az állampolgári jogok elsőbbségét hirdette a szociális jogok,

mint második kategóriás jogokkal szemben. Az amerikai politikai kultúrában a szabadság, egyenlőség, demokrácia, polgári kötelezettségek és egyéni felelősség összekapcsolódtak, ám nem kapcsolódtak össze a szociális jogokkal.

A 21. századra az alapvető emberi jogokhoz; a fizikai biztonság joga, a megélhetés és a létezés fizikai jogai, a gyermeki jogok, az oktatáshoz való jog, a politikai szabadságjogok: a sajtószabadság, a véleménynyilvánítás szabadsága, a társulási és gyülekezési jogok, a személyes autonómia és a paternalista beavatkozástól mentesség joga, a választói jogok stb. tartoznak. Ide tartozik még a jog a megfelelő és jó igazságszolgáltatásra és ítélkezésre, újabban a jól-lét maximalizálása, és mások jól-létének csökkentése.

Talbott J. (2010:210) a fenti jogokat átfogóan a jól-léti kategóriába sorolja, amelyek kiegészülhetnek a gazdasági jogokkal, a diszkrimináció elleni fellépés jogával, a pozitív diszkriminációs jogokkal – a képességek megszerzésével –, a társadalmi biztonság és a magánszféra biztosításához való joggal.

Az emberi jogok és a jól-lét kapcsolata a polgári vagy a szociális jogokon túl, az ún. új generációs emberi jogokhoz, a fogyasztói jogokhoz is kötődik. Az Európa Tanács 2008. évi dokumentuma a „Rethinking consumer Behaviour for the Well-being of All. Reflections on Consumer Responsibility”, azaz a „Mindenki jól-léte: a fogyasztói viselkedés újragondolása. Megjegyzések a fogyasztói felelősség témakörében”, a jól-léti jogokat főként fogyasztói jogokként értelmezi. Mások a fogyasztói kultúrában az anyagi javakhoz kapcsolódó értékeket az anyagi javak sötét oldalának tekintik, mert mérgezően hatnak a szubjektív jól-létre. A fogyasztás pszichikai folyamat, amely kihatással van nemcsak a jól-lét érzetre, de az identitásra is. A szubjektív jól-lét koncepciója meghaladja a fogyasztói kultúrát, mert az étellel való elégedettséget nemcsak a pillanatnyi, hanem az életciklus egész folyamatában az erős, adaptációra képes identitással és megbirkózási képességekkel is összekapcsolja. Ez utóbbi koncepcióban a jól-lét az ún. fogyasztó polgár felfogáshoz kapcsolódik, azaz nem csupán tudatosságot, hanem megismerést, részvételt és elköteleződést is igényel.

A jól-léti fogyasztói polgár felelősségei:

1. Képes megérteni, hogy a jól-lét a liberális demokráciák és a szövetségi berendezkedések, a decentralizált rendszerekben maximalizálható, e berendezkedések az objektív és szubjektív jól-lét garanciái;
2. Képes megteremteni saját állampolgári, helyi, közösségi, szomszédsági, mikroszintű közösségekben való részvételét, ügyképviseleti képességek – a jogszabályi környezet befolyásolása, programfejlesztés, közösség- és csoportfejlesztés révén;

3. Képes fejlett ügyintézési képesség kialakítására az e-kormányzás, a szolgáltatások e-ügyintézése érdekében, képes eligazodni a felelősség és ügykezelés vonatkozásában a többszintű kormányzati rendszerekben;
4. Részvételiség az életút folyamatában:
 - Iskolai polgár: szocializáltság a munkára, részvételi képesség az egészséges viselkedési és szabadidős tevékenységekben.
 - Ifjú állampolgár: mentálisan, fizikailag egészséges, fiatalon munkára szocializált, pályaválasztási tanácsadásban részt vett, állampolgári kötelezettségének megfelelő magatartást tanúsít.
 - Egészséges, munkahelyi értéket teremtő felnőtt: egészséges preventív környezettudatos lakos, preventív közösségi egészségi szolgáltatásfogyasztó, aktív közéleti, közösségi, munkahelyi polgár.
 - Egészséges idős: ameddig lehet, foglalkoztatott, aktív nyugdíjasan is (önkéntes munka, aktív környezeti, aktív táplálkozási, aktív fizikai és mentális tréninggel karbantartott) a társadalom folyamataiba integrált, inkluzív kapcsolatait megteremteni és újjászervezni képes személy.
 - Részvételiség a gazdaságban: tudatos jól-léti vállalkozó, tudatos fogyasztó, képes a környezete szokásainak átalakítására a fenntarthatóság érdekében.

A felnőtt jól-léti fogyasztó polgár főbb minőségei:

- Egészséges felnőtté válás, részvétel a személyes egészségfejlesztésben;
- Tudatos életpályára való felkészítés – részvétel a munkára szocializálásban mély gyakorlati tevékenység révén;
- Munka-szabadidő egyensúly – munkahelyi polgári viselkedés, a szabadidőben egészségtudatos viselkedés;
- Eligazodni az értékteremtő munka világában: értéket előállító munkatárs, vállalkozó, közalkalmazott, fizetett és önkéntes szolgálati tevékenységben;
- Elkötelezett fogyasztó, közreműködés mások elkötelezettsége kialakításában;
- Állampolgári részvételi kötelezettség: felelős a demokrácia érvényesítéséért, felelős a jó közpolitika alakításáért, felelős a jó kormányzás, mint közösségi befektetés megvalósításáért;
- Részvétel a Boldog kapitalizmus rendszere működtetésében: közreműködik a fenntarthatósági célok megvalósításában, a produktív jól-léti rendszer kialakításában.

A fenti megállapítások alapján elmondható, hogy a jól-léti fogyasztói állampolgárság, nem egyszerűen az anyagi javak vagy szimbolikus javak (kultúra) fogyasztását jelenti, hanem az állampolgár, magának az államnak a fogyasztójává vált. A jól-léti fogyasztói állampolgár a korábbi állampolgári jogokon túl, a szimbolikus nemzeti kulturális javakon túl azáltal nyújtott prózai szolgáltatások fogyasztójává vált, ami azt jelenti, hogy a korábbi szociális állampolgári jogalapú szolgáltatásokkal szemben a hangsúly a szükséglet alapú szolgáltatásokra került.

A jól-léti közpolitika veszélyei

A jól-léti közpolitika legfőbb veszélye, olyan nyilvántartási rendszerek kialakítása, amelyek révén az egyéni információs magánjogok sérülnek. A közpolitika célja a globális univerzális jól-léti elképzelések közvetítése, olyan globális kultúra kialakítása, amely az emberiség homogenizálódásához, az emberi kultúra gazdagsága és differenciáltsága értékeinek elvesztéséhez vezethet, ami a fogyasztói viselkedés manipulálásával párosulhat. Az üzleti világ speciális célok eléréséhez olyan új pozitív pszichológiai eljárásokat fejleszt ki, ami torz fogyasztói személyiséget eredményezhet. A jól-léti közpolitika a személyiség állampolgári mentalitása mérésével, az állampolgári választói viselkedést is befolyásolja, a jól-léti értékrendek mentén átalakított választási körzethatárok (lásd az angol és a magyar választójogi törvény megváltoztatását) kialakításával. A kisebbségi és terrorveszélyes zónákban, autoriter megoldások alkalmazhatósága is felmerülhet: népcsoportok, körzetek ki- és áttelepítése.

A jól-léti közpolitika elfogadottá válásával adódó lehetőségek

- A jól-lét központú globális társadalom paradigmával nem fér meg a háború, a konfliktusok megléte, a biztonság hiánya nem elfogadható a boldog kapitalizmusban.
- A jól-lét központú társadalmakban nem elfogadható a demokratikus részvétel korlátozása, a demokrácia intézményrendszerének formális működésére való szorítkozás, a demokratikus jogok gyakorlásához szükséges érdemi információk hiánya.

- A boldog kapitalizmusokban a gazdasági értékek és a piaci értékek nem emelhetők a lakosság jól-létének értékei elé, e kapitalizmusokban az állam hatékony, a szolgáltatások magas színvonalúak, hozzáférhetőek, a közszektor szükségletekre kialakított és elszámoltatható.
- A boldog kapitalizmusokban az egészségi egyenlőtlenségek, a mögöttük levő szociális egyenlőtlenségek, az anyanyelvi kultúra, az emberhez méltó biztonságos környezet összekapcsolódnak és egymást kiegészítik. A boldog kapitalizmusokban csökkentik a rést az őslakosság, a kisebbségek és a többség, a társadalom alsó és felső rétegei között.
- A kevésbé boldog kapitalizmusokban a jól-léti közpolitika a boldog állapot elérését szolgálja, lehetőséget ad arra, hogy különbséget tegyenek a fontos és sürgős között, jobb politikai hatásokkal működjenek.
- A boldog kapitalizmusok fekete foltjai és gyengeségei, a kevésbé boldog kapitalizmusok kormányzati működése nem megfelelő, a boldogtalan kapitalizmusokban a lakosság elégedetlenségei és szenvedései nyilvánossá válnak. Megtudjuk, mely városokban, térségekben vár rájuk jobb objektív és szubjektív jól-lét, a jól-lét deficitese városok, munkahelyek, iskolák megléte nyilvánossá válik.

Jól-léti közpolitikai stratégiaalkotás

A jól-léti közpolitika, a közösségi stratégia a Nr. 1. nemzeti céllá emelkedése

A jól-léti paradigma első helyre emelkedése a társadalmi célkitűzésekben a társadalmi tervezés és programozás gyakorlata egészét is átalakította.

Addig, amíg az állami hatalom fő célkitűzése volt az államok védelmi képességeinek fejlesztése, az állampolgárok megfelelő védelmi képességeinek kialakítása, az államhoz való identitás kifejezése a háborúban a hazafias kötelezettségek révén, főként a katonai innováció képezte a társadalmi fejlődés legfőbb hajtóerejét. A hidegháború katonai újításai olyan technológiai újításokat eredményeztek, amelyek a fogyasztói társadalom megteremtésének alapját jelentették a katonai szférából a lakossági szférába való technológiai transzfer révén.

A hidegháborút követő globalizációs folyamatokban a globalizáció áramlatainak globalizáló és lokalizáló trendjei, mindenekelőtt a szolgáltató gazdaság kialakulása képezte a társadalmi hatalom forrását, amelyben a nemzetállam

mokkal szemben a regionális integrációk gazdasági jól-lét fejlesztő szerepköre erősödött fel. A korszakra már beértek azok a társadalmi innovációk, amelyek a békemozgalmak, polgárjogi mozgalmak eredményei voltak – a háború az új világrendben többé már nem elfogadott, csak abban az esetben, ha egy rezsim saját népességét irtja. Nem elfogadottak morálisan a preventív vagy a megtorló háborúk sem, az USA afganisztáni, iraki és más háborúi csakúgy megkérdőjelezettek, mint a területi vagy politikai befolyást célzó beavatkozások Oroszország részéről Kelet-Európában. A gazdasági globalizáció dominanciája alatt kialakult világrendben az államok szerepe a szabályozás és nem a stratégiaalkotás volt. Ugyanakkor viszonylag ritkán, de akadt ország, amely az üzleti stratégiai tervezés mintájára nemzeti fejlesztési stratégiát fogadott el (Kazahsztán). Az állami tervezés hiányáról azonban mégsem beszélhetünk, hiszen a regionális programozás rendszerében az EU tagállamok középtávú ciklusokra terveznek, ami a többszintű tervezés rendszerében közpolitikai célokat szolgál, és csak részben fedi le a nemzetállami szakpolitikai célokat. A neoliberális modellben a társadalmi innovációt a bürokratikus szabályozások lebontása, az üzleti-szervezeti, technológiai folyamatok, a közszolgáltatások üzleti termék jellegű modelljeinek kialakítása és a kapcsolódó minőségmenedzsment modellek képezték.

A jól-léti központú társadalomfejlesztés és társadalmi célkitűzések kiemelkedése az első helyre, magával hozza a társadalmi tervezés új modelljének, a közösség alapú stratégia kialakításának fejlesztését, a jól-lét központú stratégia művészete tudományos alapjainak megteremtését is. A jól-lét központú stratégiákat nemzeti alapú befektetési politikaként is értelmezhetjük, a gazdasági globalizáció hajtotta irracionális világban. A közösségi stratégia összekapcsolása az államhatalommal, a közösségi források szisztematikus felhasználását és fejlesztését jelenti, az állam, mint „ügynökség”, autonóm módon cselekvő politikai közösség révén. A közösségi stratégiaalkotás hosszú távú, generációs időre történő tervezés, hajtóereje és jellemzője a társadalmi innováció. A középtávú tervezés – mint az EU programozás, a megvalósítás operatív feladatait, akcióit, és az ehhez szükséges adaptációs eszközöket tartalmazza. A rövid távú politikai tervezés – kormányzati, önkormányzati ciklusokhoz igazított, akciók, programok, taktikai jellegű intézkedések, projekt szintű célkitűzések és azok megvalósítása képességeinek kialakítását jelentik.

A fenti célkitűzés-hierarchia a stratégiák, programok, akciók, tervek olyan új képességeket kívánnak az államoktól, amelyhez megfelelő, ún. intelligens tervezési kultúrára van szükség. Pl. az egészség társadalmi összetevőinek formálásához társadalmi szinten stratégiai jellegű tervezésre van szükség, csakúgy, mint

az egészségügy átalakításában, amelyben a közösségi és egyéni viselkedés, az erős szakmaiság és szakmai kultúra, a gyenge kommunikációs és interakciós kultúra, a hatalom és tudás aszimmetriája egésze átalakítására van szükség.

A jól-lét központú stratégia és a társadalmi innováció

A jól-léti stratégiák nem nélkülözhetik magában a humán társadalomban meglévő társadalmi innovációk alkalmazását. A társadalmi innováció célja a jól-lét elősegítése: a fenyegetésektől való védelem (támadás, terrorizmus, polgárháború, természeti katasztrófa, éhínség, családon belüli és helyi közösségi erőszak stb.), a közösségi jól-lét elősegítése, megfelelő gazdaságpolitika, szociális szolgáltatások, preventív és kuratív egészségi szolgáltatások (kövérség, krónikus betegségek, járványok), humántőke-fejlesztési (élethosszig tartó foglalkoztathatósági és szociális életképességek) szolgáltatások révén. A társadalmi innováció további célja lehet a társadalmi igazságosság megteremtése (igazságos kormányzati rendszer, a vétségnek megfelelő és időben meghozott ítékezés, a társadalmi viták kezelése, az igazság elősegítése nyitott információs politikával, a lakosság, a közösség segítése a világ, a régió, a nemzeti társadalmi folyamatok megértésében). A jól-léti stratégiában az innováció forrását képezi a „nemzeti dicsőség”, a nemzetmárka építése, a virtue – virágzó állam, állami vitalitás, moralitás alapelveinek és értékeinek érvényesítése révén.

A jól-lét központú társadalmi változások hajtóerői között három forrást találhatunk, a demokrácia, a társadalmi tudás fejlesztése és a társadalmi kapcsolatok minőségének fejlesztése.

- A demokrácia olyan közjó, amely elősegíti a nemzeti közjavak bővítését. A demokráciákban nem megtűrt az éhezés, egyes csoportok értékalapú elnyomása, jól-léttől való megfosztása. Nem elfogadható a csoportos kirekesztés (deklasszáltak megfosztása pl. a szocializmusban a szabad munka és az emberhez méltó lakhatás, az állampolgári jogok teljességétől vagy egy részétől), a numerus clausus rendszerek alkalmazása, egyes csoportok érdemtelen előnyökhöz juttatása (korrupció, hálapénz, korlátozó előírások). A demokratikus rendszerek sebezhetőek, egy-egy ország esetében is dinamikus folyamatoknak lehetünk tanúi: a demokrácia kiteljesedése mellett veszélyt jelenthet az intézményrendszer fragmentációja, vagy annak leépítése, vagy demokratikus recessziós folyamat kialakulása a világ- vagy regionális politi-

kában. A jól-léti demokrácia meggyökeresedése azért hasznos, mivel orientálhatja a kormányokat olyan közösségi kapacitások kialakítására, amelyek képesek megfelelni a közösségi igényeknek és szükségleteknek. A kérdés az, milyen orientációjú állam képes magas kapacitású állami szolgáltatásokra, miként kapcsolható ez össze a magas kapacitású demokráciával? A demokráciák 25-30%-kal többet költenek közjavak előállítására, erőteljesen alkalmazzák a progresszív adózás rendszerét. Megoldatlan nemzetközi szinten a demokráciák ellenőrzési rendszere nem világos miként mélyíthetők, demokratizálhatók az intézmények az átmeneti társadalmakban. A demokráciában az állam és a civil hatalom funkciói elkülönülnek, az állam, mint prózai fejlesztő ügynökség a civil és a közhatalom független intézményei által is ellenőrizhető.

- A jól-léti innováció forrásai közül a második a tudáspolitikai, amely a humán tőke fejlődését az óvodától a nyugdíjas felnőtt tanulásig elősegíti, a gazdaságpolitikában a kutatás és fejlesztés vezérelt növekedéspolitikát képviseli. A tudáspolitikai elemek között a tudás környezetének formálását, az új tudások (nano-, bio-, info-, cogno-) iránti érzékenységet, a tényalapú kormányzást, a személyes identitás biztonságát, a hatalmas adatbázisok használatát, az intelligens kutatást – beleértve a modern biztonsági információs szolgálatokat, a smart technológiák alkalmazását említhetjük.
- A társadalmi kapcsolatok fejlesztése a jól-léti közpolitika harmadik innovációs forrása. A kormányzatok közpolitikájában ide tartozóak az olyan új vagy új megoldást igénylő témák, mint a migráció, menekültügy; a kábítószer és élvezeti szerek áramlása, a szervezett bűnözés, a járványos betegségek terjedése, verseny a magas értékű befektetésért, a kereskedelmi háborúk káros hatásai, a szellemi tulajdonjogok rendezetlensége, a nemzetközi versenypolitika, a városok, mint kulcsszereplők közösségi jól-léti modelljének kialakítása, a nemzetmárka fejlesztése.

A jól-léti közpolitika folyamatainak menedzselése

A jól-léti közpolitika a közpolitika folyamataiban olyan új irányzat bevezetése, amely a korábbi politikákhoz képest jelentős változást és elérést jelent. Ehhez hasonló nagy közpolitikai programozó tevékenységet a környezeti fenntartha-

tóság vagy az információs társadalom programok jelentettek. Mindkét program sikeressége előfeltétele a jól-léti közpolitikának, hiszen a fenntarthatósági programokban az életminőség, az állampolgári részvétel, a helyi társadalom hangsúlya (Local Agenda 21, elfogadott a riói konferencián 1992-ben), az információs társadalom programokban az e-kormányzás feltételei kialakultak. A jól-léti közpolitika fontos nemzetközi háttérfeltétele az ENSZ Millenniumi Fejlesztési Céljainak elfogadása volt. A jól-léti közpolitika több folyamat eredményeképp tört át: a jól-léti közpolitikai modellfejlesztési folyamat, a jól-léti probléma felvesztési folyamat kialakítása, a politikai rendszerbe való bevitel és a közvetlen jól-léti politika folyamata révén.

- A nemzeti jól-léti közpolitika bevezetésének feltétele a modellfejlesztés, a jól-léti mérések rendszerének kipróbálása és bevezetése számos országban. Ebben közrejátszott több nemzetközi szervezet: a WHO, az ENSZ és az OECD. Az OECD tagországai és azok statisztikai szervezetei vagy azok vezetői kiemelt szereplőkké váltak. Az OECD, mint nemzetközi szervezet, komoly szakértői tudás birtokába jutott, és autonóm politikaalakító szervezetté lépett elő. Az OECD tevékenységében a közpolitikai perspektíva elméleti alapjainak kialakítása és megfogalmazása, összekapcsolódott a közpolitikai téma szakértői csoportjainak együttes fellépésével, a sürgősség és fontosság érzetének kialakításával, a jól-léti témakörnek probléma áramlattá alakításával. A „policy folyamat” egyszerre jelent meg az Európai Unió több országában, mint összetett politikaalakítási áramlat, amelyet vagy követett közvetlen jól-léti közpolitika vagy nem a tagországokban.
- Alapvetően a pénzügyi-gazdasági válság adta meg a jól-lét, mint probléma-folyamat áttörését. A gazdasági-pénzügyi válság során a liberális gazdaságpolitikai elitek viaskodtak, a bankrendszer és az állam szerepét gyengítő gazdasági körök olyan strukturális válságba kerültek, amelynek révén az állam közvetítő, támogató és beavatkozó szerepét igényelték. A lakossági hitelpiaci válság olyannyira meggyőztette a lakossági vásárlóerőt és fogyasztást, a kis- és középvállalkozások üzleti szolgáltatási fogyasztását és befektetéseit, hogy egyedül az állam jelenhetett meg, mint új befektető, a jól-léti közpolitika, mint az állami megrendelések piaca képezhetett kiutat a válságból. Mindezt alátámasztották azok a társadalmi mozgalmak és konfliktusok, amelyek a különböző országokban a válságot kísérték: a bankok jól-léti politika céljainak megfogalmazása (Deutsche Bank), a hitelkárosultak, hitelfel-

vevők mozgalmai, szociális szolgáltatást használók mozgalmai, kamarai mozgalmak, munkanélküli tüntetések, etnikai-kisebbségek, bevándorlók randalírozásai, diplomás állástalanok demonstrációi, az occupy mozgalom, a tea-party mozgalom, a szélsőbb radikális mozgalmak és demonstrációi. Mindez számos országban a sürgősség és fontosság érzetét keltette.

- A policy-folyamat a Sen–Fitossi–Stiglitz Bizottság nemzetközi jelentésében csúcsosodott ki és nyert áttörést: az Egyesült Királyságban, Sarkozy és Merkel nyilatkozatában, az EU Bizottság tevékenységében.
- A közvetlen közpolitikai tevékenység, a jól-lét kormányzati programmá alakítása több tényezőtől függött. A kormányzás és a demokratikus intézményrendszer stabilitásától, a gazdasági válság közvetlen hatásától, megfelelő nyomásgyakorló ügynökségek szerepétől, az ország jóléti intézményrendszerétől, a hatalomra került pártok vezetőinek érdekeltségétől és fellépése nyitottságától, a politikai rendszer egésze jellemzőitől.

Az Egyesült Királyságban a hatalom koncentrációja a koalíciós kormány révén megfelelő volt: a liberálisok és konzervatívok együttese nem keltette a túlságosan erős állami beavatkozás veszélyét, a politika meghirdetése az ún. Big Society programmal elfogadottá vált. A brit nagyvárosok zavargásait követően nem kérdőjelezték meg az állam beavatkozó szerepét, a többségi döntéshozatal adott volt, erős közszféra állt a miniszterelnök mögött, akinek elkötelezettsége erőteljes hatással bírt a közszférára, a parlamenti és kormányzati koordináció lehetővé tette, hogy a szakpolitikák a jól-léti politika nézőpontjából alakítsák tevékenységüket. A jól-léti közpolitika irányítási rendszerében példa nélküli, hogy a parlamenti bizottságban egy think tank szervezet kiemelkedő szerepet játsszon. A 2010-es bevezetés óta a jól-léti közpolitika minden területet áthatott, és az azt értékelő jelentés legfőbb stratégiai elemei a következők:

- Átfogó nemzeti jól-léti keretrendszerre, tervezésre, stratégiára van szükség.
- A jól-léti gazdaság megszilárdítása a biztonságos (kiszámítható jövedelmek, a szegénység csökkentése munkajövedelmek révén, a munkahelyi egészség, munka és szabadidő egyensúlya) foglalkoztatás révén.
- A települési tervezés és közlekedés jól-léti helyi politikáinak kialakítása: az önkormányzatok joga és kötelessége a tervezésben a jól-léti standardok beépítése, a városi terek inkluzív jellemzőinek megteremtése, a

tervezésben az idősödő társadalom szempontjainak beépítése, a városi közlekedés és zöld terek környezetközpontú tervezése.

- A személyek erőforrásainak fejlesztése: az egészségügy és oktatás átalakítása oly módon, hogy az egyéni mentális egészség is bekapcsolt legyen a szolgáltatásokba, a háziorvosi, iskolai egészségfejlesztés holisztikus legyen. Ebben a tanfelügyelet fontos szerepe az iskolai stressz és a tanulók mentális egészsége modelljeinek fejlesztése.

A skandináv országokban a jól-léti közpolitika bevezetése nem külön közpolitikai program formájában, hanem a meglévő jól-léti rendszer nézőpontjainak bővítésével, a szolgáltatások átrendeződésével történt meg. Külön megemlítendő Finnország, ahol a szubjektív jól-lét fejlesztése az egészségügyi tárca feladatává vált, amely a kulturális jól-lét és egészség kérdését, mint társadalmi egészségi szükségletet kötelező felmérésként tervezi bevezetni. A jól-léti stratégiai tervezés, mint válságkezelő modell kiválóan működött Izlandon, és az északi jóléti rendszer lehetőségeinek kihasználásához kapcsolódott.

A kontinentális jóléti rendszerű országokban a már korábban kialakított területi (közösségi) szociális munka és a szociálpedagógia megfelelő alapot adott a nagykoalíciónak, az egészségügyi szolgáltatások és az oktatás fejlesztésére, a nyugdíjrendszer reformjára. Ausztriában a lakosság magas anyagi jól-létben és életminőségben él, az osztrák állam messze túlteljesíti a gazdasági jól-lét szintjét. Javult a lakossági jövedelem szintje, jól működnek a társadalmi támogató hálózatok, megnőtt a lakosság szabadidős tevékenysége, magas a szubjektív jól-lét. Mindez az üzleti szektor dinamikájának támogatásával, a családközpontú gondozási rendszerrel, a közszolgáltatások magas színvonalával, a társadalmi partnerség jó működésével volt elérhető. Franciaországban a kormányváltás meggátolta Nikolas Sarkozy elnököt a jól-léti közpolitika bevezetésében. Francois Hollande az új francia elnök pedig elfogadta Berlin és a pénzügyi körök megszorítási politikáját, és a szociális szolgáltatások visszavágása, a pénzügyi befektetői körök érdekeinek prioritásra emelését folytatta.

A dél-európai és a kelet-európai országokban kialakult gazdasági válsághelyzetre az OECD és az EU is a neoliberális politikai intézkedéseket javasolta. Így kialakult az EU-n belül a jól-léti gazdaság országainak modellje és azon országoké, amelyek továbbra is a neoliberális politikát kell, hogy kövessék. A déli országokban egyedül Olaszország esetében ajánlotta az OECD a jól-léti politika bevezetését.

A jól-léti közpolitika Dániában a jól-léti nézőpontok a globalizáció rendszeréhez való adaptációt jelentették, amelynek fontos eszköze volt az állami beavat-

kozás erősödése. A korábbi procedurális, egyeztetéses eljárásokkal szemben, az állam szerepének erősítése az ún. autoriter liberalizmus ideológiája alatt történt. Ennek lényege az államszerkezet, a helyi önkormányzatiság, a közigazgatás szűk politikai elites csoportok általi átalakítása, a jól-léti állam északi modellje felől elmozdulás a liberális modell felé, azaz a jóléti rendszer hibridizálása. Kiemelt reformterület volt a közoktatás radikális átalakítása, a felsőoktatás állami igazgatás alá vonása. A fenti, radikális, beavatkozó állam révén a dán nemzetgazdaság autonómiájának növelése. A modell mellett, hogy a legmagasabb jól-léti szintet produkálta, szintén elutasítást nyert az európai választásokon, hiszen a szélsőjobb erőteljes előretörését eredményezte.

Összességében a jól-léti közpolitika az északi szociáldemokráciákat kivéve, a közvetlen politikai programok esetében mind az Egyesült Királyságban, mind Magyarországon, mind Dániában kemény támadások keresztüztübe került. Ennek ellenére a magyar kormányzat legitimációját megerősítették a 2014. évi választások (országos, európai és helyhatósági), ám gyengítette a hatalmi elit viselkedése és a lakossági adóterhekben az olyan adótervek megjelenése, amely a szabadság szimbolikus csökkentését is magában hordozta (internet-forgalmi adó). A brit jól-léti közpolitika legitimációját az európai választásokon nyertes UKIP (29 képviselői hely), a Labour 2. (20 képviselői hely) helye, a konzervatívok 3. helye (19 képviselői hely), a liberálisok 5. helyezése (1 képviselői hely) eredményei gyengítették. Amennyiben a jól-léti közpolitika egyik legfőbb szereplője, a brit liberális párt e célok iránti teljes elkötelezettségét összevetjük az eredményekkel, nem igazán beszélhetünk arról, hogy a jól-léti közpolitika általános támogatást kapott. Ennek ellenére elmondható, hogy a neoliberális rendszer legfőbb szereplői: a bankok, a multinacionális cégek és a szervezetek, a piaci erők mindenható szerepkörét elismerő politikák léket kaptak.

A jól-léti közpolitika realizálása mint társadalmi érték

A 21. századi jól-léti koncepciók mind a hasznosság, mind a morális nézőpontok, mind az emberi képességek nézőpontjából megfogalmazottak. A jól-lét forrásait, a jó kapcsolatok, a megfelelő szomszédság, a jó település, az emberi tevékenység és a választás eredményezi. A képességek, az optimizmus, az étellel való elégedettség személyes választások eredménye, hiszen a képességek teszik lehetővé az egyének kiteljesedését, a közösségek fejlődését.

Martha Nussbaum szerint a szubjektív jól-léti preferenciák nem képezhetik közpolitikai döntések alapját. A közpolitika alapját az alapvető szociális minimum kialakítása, az életminőség összetevők képezik, amelyek mindenki esetében elősegítik a megfelelő humán működést. Martha Nussbaum szerint az emberi képességek között az életműködés, a testi egészség, a testi működés integritása, az értékek, a képzelet és a gondolkodás, az érzelmek, a gyakorlati érvelés, a kötődés, az egyén politikai és anyagi környezete fölötti uralom képességei találhatók.

Ha a jól-létet, mint 21. századi életminőséget vizsgáljuk, annak az objektív és szubjektív jóléttel való kapcsolatát, akkor megállapítható, hogy az egyének önellenőrzése, saját életük feletti önrendelkezése jelentősen lecsökkent. Erre utalnak a nem egészséges viselkedés, az elhízás, a drog- és alkoholfogyasztás, a kockázatos gépkocsivezetés, az adósságfelvétel, nem megfelelő nyugdíj-takarékosság stb. Mindez arra kényszeríti a politikát, hogy mérje a társadalom állapotát, és e mérésekkel informálják a politikai döntéshozókat.

A gazdasági növekedés ellenőrzés nélküli hajszolása és annak negatív hatásaira az 1972. évi Római Klub jelentés is felhívta a figyelmet. Amartya Sen rámutatott arra, hogy a társadalmi jól-lét növekedhet gazdasági növekedés nélkül is. Másrészt a társadalmi modernizációs nézőpontokból kimaradt a jól-lét aspektusa. Az állami közpolitikai tevékenység eredményei lehetnek pénzügyiek (pl. preventív egészségpolitika kevesebb kiadást von maga után a kórházi kezelések csökkentésével), gazdaságiak: magasabb megtérülés, több értéktermelés, magasabb képességű emberek, jobb foglalkoztatás és szociális, társadalmi megtérülés, haszon.

A társadalmi érték lehet megnőtt önbizalom, önbecsülés, az egyének csökkenő magányossága, lecsökkent félelmi szint a lakókörnyezetben, megnőtt várható élettartam. A társadalmi érték olyan érték, amely főként olyan közszolgáltatások révén keletkezik, amelyek során az egyének számára a kormányzatok gazdasági, társadalmi, környezeti és kulturális értékeket állítanak elő. A társadalmi érték szolgálhatja az egyének, családok, közösségek javát. Megnő a részvétel a társadalmi programokban, megváltoznak az egyének célkitűzései, nagyobb az önkontroll életük felett, javul a jól-lét érzet, új képességekre tesznek szert, csökken a magány, a kirekesztettség, kevesebb a nők, gyermekek és idősek bántalmazása. A közösségi értékek között javul az állampolgári viselkedés, eredményesebbek a társadalmi interakciók, stabilabb közösségek, elérhetőbb szolgáltatások, jobb szabadidős és rekreációs tevékenységek alakulnak ki. A közpolitikai tevékenység társadalmi hatással bír, a kormányzatok piaci és nem

piaci javakat és szolgáltatásokat állítanak elő a költséghaszon egyensúly alapján. A jól-léti közpolitika mérési rendszere révén mérhetővé válik a társadalom által termelt tőke, a természeti tőke, az ökörendszerhez hozzáadott érték, az emberi tőke, amely alapja az egyéni, társadalmi és gazdasági jól-létnek.

Az egyén fizikai és egészségügyi státusának elvesztése komoly költségekkel jár a brit szakmai számítások szerint. A szubjektív vagy a mentális jól-lét mintegy 10 000 fontnyi (4 millió Ft/év) egészségköltséggel jár. A mentális egészség romlásában az önbecsülés, a pozitív működés, az érzelmi kiegyensúlyozottság, az értelmes élet 10-10%-nyi értékkel bír, míg a megjavult családi/intim kapcsolatok, a magány csökkenése 25%, a bizalom és valahová tartozás 25%-ot képviselnek. Akadnak helyek, ahol a közösségi vagy társadalmi érték monetarizálására olyan új technikákat alakítanak ki, amelyek kimutathatóvá és mérhetővé teszik a közpolitikai tevékenységek értékét.⁹⁵

A humán tőke részét képezik a tudás, a képességek, kompetenciák, tulajdonságok, erősségek, intelligencia, az egyén keresőképessége. A jól-léti közpolitika eredményei: a társadalmi hálózatok, értékek, megértés, együttműködés csoportokon belül. A jól-lét azokból a termékekből, árukból, szolgáltatásokból fakad, amelyeket az egyén fogyasztott. A javak között a közvetlen tapasztalat és a szubjektív tapasztalat is megjelenik; pl. az oktatásban nemcsak a közvetlen szolgáltatás, hanem az adminisztratív akadályok elhárítása is javakat adhat.

A jól-létre számos nem anyagi tényező, mint a társadalmi és az állampolgári kapcsolatok, a foglalkoztatási és a politikai rendszerek is kihatnak. Az Egyesült Királyságban a jól-léti mérések, az erre kialakult közpolitikai programok hatását hét politikai területre vonatkozóan dolgozták ki: az állami és helyi közösségi szolgáltatások elérhetősége, a bűnözés, a kultúra és a kulturális örökség, az oktatás, a foglalkoztatás, a környezet és az egészségügy.

A demokratikus társadalmakban a kormányzati közösségi stratégiák célja a lakosság szükségleteinek és igényeinek biztosítása a választásokat elnyert politikusok révén. Minden kormány komoly feladata, hogy képes legyen a korlátozott erőforrások és a lakossági igények közötti egyensúly megteremtésére. Ez lehet a semmittevés és adócsökkentés, de lehet adónövelés és új programok és szolgáltatások bevezetése. A kormányok forrásai szűkösek, különösen magas államadósságok esetén. A kormányzati politikák által kialakított programok az igények és források, a közösségi költségek és a megtermelt közösségi érték

⁹⁵ Cox, J., Bowen, M., Kempton, O. (2012): Social Value: Understanding the wider value of public policy interventions. NE Working Paper Social Values

metszéspontjaiban mérhetők. A kormányzatok akkor cselekednek hatékonyan, ha csökkentik a közösségi igényeket, bátorítják az embereket, hogy vállaljanak felelősséget saját kockázataik csökkentésére. A kormányzatok négy feladata a következő:

1. Első feladat: a biztonsági fenyegetettség csökkentése: megszállás, polgárháború, természeti katasztrófa, árvizek, éhínségek stb. elkerülése.
2. Második feladat a közösségi jól-lét biztosítása megfelelő gazdaság- és szociálpolitikával.
3. Harmadik feladata a társadalmi igazságosság biztosítása, büntető és igazságszolgáltatási rendszer működtetése, társadalmi vita megoldás.
4. A negyedik feladat a tudás fejlesztése, a közösség megértése, segítése a világ dolgaiban való eligazodásban a tudomány és az oktatás révén.

Minden kiemelkedő állam a történelemben többet tett, mint a béke megőrzése és a társadalmi haladás elérése, megpróbálták az állampolgárok viselkedését befolyásolni. Az Egyesült Államok egészségügyi kiadásainak közel negyedét költi a túlsúllyal kapcsolatos költségekre. Az Egészséges életmód program azonban alapvetően illiberális beavatkozás az emberek életébe, vagy például a dohányadó, a dohányzási tilalmak is ugyanígy értékelendők. Indiában kormányzati politikai tevékenységre készítette a közvélemény a politikusokat, a nők bántalmazása és a nők elleni erőszak miatti tiltakozások révén.

Napjainkban az államok cselekvőképessége erőteljesen függ az államok kapacitásaitól és a demokrácia szintjétől. Ugyancsak új kérdés a politikusok, szakpolitikusok tudása. A tudástermelés a közpolitikai programok részévé vált: az emberi tőke fejlesztése, innovációs politika, tényalapú kormányzás stb. A kormányzatokba, a politikusokba vetett bizalom erőteljesen csökkent, mivel a statisztikai adatszolgáltatások és azok elemzése nem kellően megalapozott. A kormányzatok cselekvőképessége megrendült a gazdasági válságok hatására, ezért nem véletlen a jól-lét témakör felemelkedése a divatos témák közé. A 20. század végéig a hadseregek és a gazdaság uralta a politikát.

Nagyon kevés olyan ország van, amelyik esetében igaz az ún. Easterlin-paradoxon, hogy az anyagi jól-lét bizonyos szintje elérése után már a további növekedés nem eredményez nagyobb jólétet. A kormányok kezében számos eszköz van a jól-lét növelésére.

A jól-lét kormányzati politikai információs eszközei a következők:

- Információs szolgáltatás a társadalom jól-létéről, az egyéni és közösségi jól-lét szintjéről.

- Köznevelési kampányok indítása: mindennapi testnevelés, etika- és vallásóra, iskolai mentális szolgáltatások stb.
- Címkével való ellátás: biotermék, energiahatékony mosógép, stb.
- Tanácsadó szolgáltatások bevezetése. A vállalkozási egészségprogramok, stb.

A kormányzatok a kényszerítés eszközeivel is élhetnek, pl. ÁFA kivetés; kötelező oktatás bevezetése, alkoholárusítási tilalom, büntetések, rendőrségi akciók tüntetők ellen. A kormányzati gazdasági eszközök között az adók mellett a vámok, útdíjak, kreditpolitika, kutatási és fejlesztési kedvezmények, támogatások, vaucherek, szociális juttatások, gyermekkönyvek stb. a leggyakoribbak. A kormányzatok szabályozó eszközei között a versenyjogi, a jogdíjszabályozás, az árképzés szabályozása, a kötelező biztosítások, licencek, akkreditációk, standardok kommunikálása, tiltások és büntetések napi szinten alkalmazottak. A kormányzati politika közvetlen beavatkozásai az állami szolgáltatások: egészségügyi, wellness, környezeti programok stb. Összességében a fenti eszközök mind segíthetik a jól-léti politikák alakítását és úgy hozhatnak eredményeket, hogy jó költség/haszon eredményeket mutatnak.

A jól-léti közpolitika a fentiek alapján olyan közpolitikai modell, amely rendszeres kutatásokra és mérésekre támaszkodik, amely mérések folyamatában megnő a politikusok és a lakosság általános tudása. A tudás kiterjed a statisztikai adatok felhasználására, a politikai tudásra (mi működik, mi hat), a szakmai tudásra, a törvény véleménye megismerésére, a gyakorlati látásmódra.

A jól-léti közpolitika erőteljesen hozzájárul a társadalom mélyebb ismeretéhez, a szakértői tudás rendszeres használatához, a „meglepetések” elkerüléséhez, amelyek feltételei a stabil közpolitikai irányok meghatározásának. Vannak területek, amelyek állandó változásban vannak, egészségügy, oktatás, környezet, bűnözés, amely területek állandó és gyakran áttöréses változásokat igényelnek. Vannak új kormányzati témák, amelyek kevésbé kidolgozottak, nagyok a kockázatok és állandó innovációt igényelnek. A jól-léti közpolitika a fenti tapasztalatok alapján leginkább információ-szolgáltatási funkciót tölt be. Eredményes a használata számos országban, leginkább a nemzeti stratégiai programokban. A jól-léti közpolitika nem beavatkozó modelljei közvetett eszközökkel befolyásolják az emberek vélekedését a boldogságnövelő életmódok irányába.

A konzervatív, liberális, demokrata kormányzatok erőteljesen alkalmazzák a közpolitikai programokat, és a jól-léti közszolgáltatások bevezetését a nagyobb társadalmi hatás és közösségi érték elérése érdekében, főként ha az illik az

állam jól-léti rendszerébe. A jól-léti közpolitikák legfontosabb hatása az egyének képességeinek fejlesztése, az egyén növekvő befolyása saját életmódja, életútja, szakmai személyisége alakításában. A felsőoktatás szerepe kitüntetett az egészséges életformák, viselkedések, az egyéni alkotóképesség, szakmai és családi életre való alkalmasság, a boldogság képességének fejlesztése között.

Összegzés

A jól-léti közpolitika a 2008. évi gazdasági válságra adott olyan paradigma-váltást, amely a korábbi katonai-nagyhatalmi, a hidegháborút követő gazdasági versenyképességi modellel szemben a társadalmi jól-létet tekinti a globális közjó, a nemzetállamok fejlesztése fő célkitűzésének. A társadalmi jól-lét feltételei nem egyformán vannak jelen a nagyvilág különböző térségeiben. Az angol-szász országok demokratikus liberális rendszereiben, valamint az európai északi szociáldemokráciákban, egyes kontinentális konzervatív jól-léti rendszerekben a magas életszínvonal, a gazdasági jól-lét, társadalmi jól-léttel és szubjektív jól-lét érzettel is párosul.

Kulcs megállapítások

A közvetlen jól-léti közpolitika – az állam prózai beavatkozása azonban mindenütt támadások keresztüzébe került. Az USA-ban a támadások tárgya Obama egészségügyi reformja, az Egyesült Királyságban a happy kapitalizmus diskurzusok és a realitás ellentmondásai okoznak frusztrációt, Magyarországon az unortodox politika elnevezés alatt a nyugati demokráciáktól való eltávolodás érzete okoz társadalmi ellenállást.

Ennek ellenére az EU programjaiban megjelenő jól-léti célkitűzések, az egészség és a jól-lét programok, a zöld energiák, a foglalkoztatási programok, az oktatásban a gyakorlatközpontúság – már semmi ellenállást nem okoznak.

A happy kapitalizmus vitái egyelőre úgy tűnik, a nemzetállamok politikai vitáinak a törésvonalait jelentik, és regionális színtről egyértelműen látszik e programok funkciója: az új gazdaság erőinek elősegítése, az egészségügy, wellness, és egyéb szolgáltatások iránti kormányzati megrendelések biztosítása.

Kérdések

1. Milyen értelemben beszélhetünk az állam új szerepköréről a jól-léti közpolitika kialakításakor?
2. A jól-léti közpolitika mennyiben segíti elő a globális és nemzeti, a lokális közjavak fejlesztését?
3. Miként alakítja át a globális és regionális, a nemzeti jól-léti közpolitika az emberi jogok realizálását?
4. Melyek a jól-léti közpolitika előnyei és veszélyei?
5. Miként jelenik meg a jól-léti közpolitika a pártpolitikai dinamikában és a nemzetállam stratégiájában?
6. Hozzájárulhat-e a jól-léti közpolitika a társadalmi innováció folyamataihoz, amennyiben a demokrácia fejlesztését, a tudásbázis növelését és a társadalmi kapcsolatok bővítését tekintjük a politikai innováció kiemelt elemeinek?

Irodalom

- Abadijan, V. (2010): Kakistocracy or the true story of what happened in the post-Soviet area. *Journal of Eurasian Studies*. Nr.2. pp. 153–163.
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1879366510000254>
(2014. június 20.)
- Alkire, S. (2002): Dimensions of human development. *World Development*, 30, 181–205
[http://dx.doi.org/10.1016/S0305-750X\(01\)00109-7](http://dx.doi.org/10.1016/S0305-750X(01)00109-7) (2014. június 20.)
- Beaumont, J. (2011): Measuring national well-being – Discussion paper on domains and measures. Newport: Office for National Statistics.
- Bradburn, N. (1969): The structure of psychological well-being. Chicago: Aldine.
- Brickman, P. D., & Campbell, D. T. (1971): Hedonic relativism and planning the good society. In M.H. Appleby (Ed.): *Adaptation-level Theory*. New York: Academic Press. pp. 287–302.
- Christopher, J. (1999): Situating psychological well-being: Exploring the cultural roots of its theory and research. *Journal of Counselling & Development*, 77, pp. 141–152. <http://dx.doi.org/10.1002/j.1556-6676.1999.tb02434.x>
(2014. június 20.)
- Csikszentmihalyi, M. (1975): *Beyond boredom and anxiety*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Csikszentmihalyi, M. (2002): *Flow: The Classic work on how to achieve happiness*. London: Rider Books.
- Cummins, R. (1995): On the trail of the gold standard for life satisfaction. *Social Indicators Research*, 35, 179–200. <http://dx.doi.org/10.1007/BF01079026>
(2014. június 20.)
- Cummins, R. (1998): The second approximation to an international standard of life satisfaction. *Social Indicators Research*, 43, pp. 307–334.

- (2014. június 20.) The challenge of defining wellbeing <http://dx.doi.org/10.1023/A:1006831107052>
- Dodge, Daly, Huyton, & Sanders
www.internationaljournalofwellbeing.org 233 p. (2014. június 20.)
- Cummins, R. (2010): Subjective wellbeing, homeostatically protected mood and depression: A Synthesis. *Journal of Happiness Studies*, 11, 1–17. (2014. június 20.)
<http://dx.doi.org/10.1007/s10902-009-9167-0>
- Diener, E. (1984): Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95, pp. 542–575.
<http://dx.doi.org/10.1037/0033-2909.95.3.542> (2014. június 20.)
- Diener, E. (2009): Subjective well-being. In E. Diener (Ed.), *The science of well-being*. New York: Spring. pp. 11–58.
- Diener, E., Suh, M., Lucas, E., & Smith, H. (1999): Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125 (2), 276–302. (2014. június 20.)
<http://dx.doi.org/10.1037/0033-2909.125.2.276>
- Diener, E., & Suh, E. (1997): Measuring quality of life: Economic, social, and subjective indicators. *Social Indicators Research*, 40 (1–2), 189–216. (2014. június 20.) <http://dx.doi.org/10.1023/A:1006859511756>
- Duckworth, A. L., Steen, T. A., & Seligman, M. E. P. (2005): Positive psychology in clinical practice. *Annual Review of Clinical Psychology*, 629–651. (2014. június 20.)
<http://dx.doi.org/10.1146/annurev.clinpsy.1.102803.144154>
- Emerson, E. (1985): Evaluating the impact of deinstitutionalization on the lives of mentally retarded people. *American Journal of Mental Deficiency*, 90(3), 277–288.
- Felce, D. & Perry, J. (1995): Quality of life: Its definition and measurement. *Research in Developmental Disabilities*, 16(1), 51–74. (2014. június 20.)
[http://dx.doi.org/10.1016/0891-4222\(94\)00028-8](http://dx.doi.org/10.1016/0891-4222(94)00028-8)
- Foresight Mental Capital and Wellbeing Project (2008). Final Project report. The Government Office for Science, London.
- Forgeard, M. J. C., Jayawickreme, E., Kern, M. & Seligman, M. E. P. (2011): Doing the right thing: Measuring wellbeing for public policy. *International Journal of Wellbeing*, 1(1), 79–106. <http://dx.doi.org/10.5502/ijw.v1i1.15>

- Gable, S. L., & Haidt, J. (2005): What (and why) is positive psychology? *Review of General Psychology*, 9, 103–110. (2014. június 20.)
<http://dx.doi.org/10.1037/1089-2680.9.2.103>
- Griffin, J. (1986). *Well-Being: Its meaning, measurement and moral importance*. Oxford: Clarendon Press.
- Headey, B. W. (2006). *Happiness: Revising set point theory and dynamic equilibrium theory to account for long term change*. Berlin: DIW German Institute for Economic Research.
- Headey, B. W., & Wearing, A. J. (1989): Personality, life events and subjective well-being: Toward a dynamic equilibrium model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 731–739. (2014. június 20.)
<http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.57.4.731>
- Headey, B. W., & Wearing, A. J. (1991): Subjective well-being: a stocks and flows framework. In Strack, F., Argyle, M., & Schwarz, N. (Eds.). *Subjective Wellbeing – An interdisciplinary perspective* (pp. 49–76). Oxford: Pergamon Press.
- Headey, B. W., & Wearing, A. J. (1992): *Understanding happiness: A theory of subjective well-being*. Melbourne: Longman Cheshire.
- Headey, B. W., Holmstrom, E., & Wearing, A. J. (1984a): The impact of life events and changes in domain satisfactions on well-being. *Social Indicators Research*, 15, 203–227.
<http://dx.doi.org/10.1007/BF00668671> (2014. június 20.)
- Headey, B. W., Holmstrom, E., & Wearing, A. J. (1984b): Well-being and ill-being: Different dimensions? *Social Indicators Research*, 14, 115–139. (2014. június 20.)
<http://dx.doi.org/10.1007/BF00293406>
- Hendry, L. B., & Kloep, M. (2002): *Lifespan development: Resources, challenges and risks*. London: Thomson Learning.
- Herzlich, C. (1973): *Health and Illness – A social psychological analysis*. London: Academic Press.
- Hursthouse, R. (1999): *On virtue Ethics*. Oxford: Oxford University Press.
- James, W. (1988): *Writings 1902–1910*. New York: Library of America.
- Joseph, S. & Wood, A. (2010): Assessment of positive functioning in clinical psychology: Theoretical and practical issues. *Clinical Psychology Review*, 30, 830–838. (2014. június 20.) <http://dx.doi.org/10.1016/j.cpr.2010.01.002>

- Kahneman, D., Diener, E. & Schwarz, N. (1991): Foundations of hedonic psychology: Scientific perspectives on enjoyment and suffering New York: Russell Sage Foundation.
- Keyes, C.L.M. (1998): Social Well-being. *Social Psychology quarterly*. Vol.61.N.2.121–140.
- O'Donnell (2010): Negotiated Governance and Hybridity in Small European Countries: Ireland and Denmark. In: Böss, M. (2010) *The Nation State in Transformation*. Aarhus University Press. 149–162.
- Talbott, J. (2010): *Human Rights and Human Well-being*. Oxford: Oxford University Press.
- Veenhoven, R. (2010). How Universal is Happiness? (Chapter 11) In Diener, E., Helliwell, J. F., & Kahneman, D. (Eds.) *International differences in well-being*. Oxford University Press, New York, 328–350.

Források

(letöltések 2014. február 1.)

Bevezetés a jól-létbe

<http://www.palgrave.com/pdfs/0230004989.pdf>

http://staff.bath.ac.uk/ecssew/But_what_is_Wellbeing.pdf

http://www3.weforum.org/docs/WEF_HE_GAC_WellbeingGlobalSuccess_Report_2012.pdf

http://www.ncca.ie/uploadedfiles/Curriculum/post-primary/wellbeing/Well-being_report_en.pdf

http://unsdsn.org/files/2013/09/WorldHappinessReport2013_online.pdf

http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/184161/The-European-Health-Report-2012,-FULL-REPORT-w-cover.pdf

http://ec.europa.eu/health/mental_health/docs/outcomes_pact_en.pdf

Jól-lét és nemzetközi kapcsolatok

<http://blogs.lse.ac.uk/impactofsocialsciences/2013/11/10/book-review-regulating-international-students-wellbeing/>

http://cwhgs.unimelb.edu.au/__data/assets/pdf_file/0006/33936/a_growing_experience.pdf

<http://www.exeter.ac.uk/wellbeing/international/>

<http://www.acadiau.ca/ACSED/research/InternationalReportJuly06.pdf>

http://www.shef.ac.uk/polopoly_fs/1.34742!/file/International_Students_Pres_HR_Jan_2011.pdf

<http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/69973/Wellness%20and%20support%20system%20for%20international%20%20students%20%20pdf.pdf?sequence=1>

<http://www.ucd.ie/issda/static/documentation/hea/hea-eurostudent-iv-questionnaire.pdf>

Jól-lét a világpolitikában és világgazdaságban

http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/rapport_anglais.pdf

<http://www.ilo.org/public/english/revue/download/pdf/stiglitz.pdf>

<http://www.gprg.org/pubs/esrc-dsa/esrcdsa-Clark.pdf>

<http://www-bcf.usc.edu/~easterl/papers/BetterTheory.pdf>

Jól-lét és kultúra

<http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/images/CulturePovertyWellbeingENG.pdf>

A jól-lét mérése

http://www.sd-commission.org.uk/data/files/publications/SDC_Indicators_Challenge_Paper_2011.pdf

Jól-lét és szakmai professzionalizáció

<http://www.bellagioinitiative.org/wp-content/uploads/2011/10/The-capability-approach-and-the-political-and-social-conception-of-wellbeing.pdf>

http://www.ncca.biz/aistear/pdfs/PrinciplesThemes_ENG/WellBeing_ENG.pdf

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_248_en.pdf

http://www.businessballs.com/freespecialresources/Five_Ways_to_Well-being-NEF.pdf

http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/rc7_eng.pdf

<http://www.maweb.org/documents/document.353.aspx.pdf>

<http://www.unep.org/maweb/documents/document.356.aspx.pdf>

<http://dataspace.princeton.edu/jspui/bitstream/88435/dsp016108vb296/7/PDF%20of%20Kahneman%20Krueger%20paper.pdf>

http://publications.iom.int/bookstore/free/WMR2013_EN.pdf

http://www.educationscotland.gov.uk/Images/health_wellbeing_experiences_outcomes_tcm4-540031.pdf

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE